

Virkninger af straf over for gerningsmænd, befolkning og ofre

Et litteraturstudie

Resumé

I offentligheden vækkes ofte en debat om, hvorvidt straf virker. Svaret på dette spørgsmål er dog ganske afhængigt af, hvad formålet med straf anses for at være. I denne rapport belyses, hvorvidt der forskningsmæssigt kan påvises virkninger af straf i henhold til en række forskellige formål. Straffens virkninger undersøges gennem en struktureret litteraturgennemgang af relevante undersøgelser. Det primære fokus i rapporten er idømt straf, men der undersøges også virkninger af forudgående led i straffesagskæden, der kan beskrives ud fra, i hvilket omfang de bidrager til straffens vished og straffens hastighed.

Rapporten indledes med et kapitel, der omhandler den overordnede betydning af et straffende system som helhed. Dernæst følger en række kapitler, der angår betydningen af konkrete karakteristika ved det straffende system. Inden for sidstnævnte gruppe af kapitler skelnes mellem, om studierne angår faser af straffesagskæden, der går forud for den idømte straf med hensyn til straffens *vished* og *hastighed*, eller om de følger af den *idømte straf*. Disse kapitler vedrørende konkrete karakteristika ved det straffende system er dernæst struktureret efter, om formålet med straffens virkning er relateret til *gerningsmænd*, *befolkning* eller *ofre*. I det følgende gennemgås de vigtigste hovedkonklusioner fra rapporten. Resultaterne af de kapitler, der belyser betydningen af konkrete karakteristika ved det straffende system, opsummeres i tabel 1 og 2 nederst i resuméet.

Virkninger af et straffende system som helhed

Betydningen af et straffende system som helhed er svært at måle. Dette kapitel indeholder således ikke et effektmål, som er baseret på en undersøgelse af betydningen af at have et straffende system eller ej. I kapitlet præsenteres en række teoretiske overvejelser om betydningen af et straffende system som helhed. Dernæst præsenteres visse empirisk baserede indikationer af betydningen af at have et straffende system ved at se på den historiske udvikling af det straffende system og den samtidige udvikling i drabsrater, samt ved at undersøge betydningen af kriminaliseringer og legaliseringer.

Straffens vished og hastighed – virkning over for gerningsmanden og befolkningen

En kriminel handling skal efterfølges af en straffesag, før en straf kan pålægges. Straffesagen kan anskues som en kæde af processer vedrørende anmeldelse/opdagelse, efterforskning, sigtelse, tiltale og afgørelse. Processerne i straffesagskæden kan beskrives ud fra den sandsynlighed og tid, hvormed de leder til straf. I denne sammenhæng betegnes den omtalte sandsynlighed og tid som henholdsvis straffens vished og hastighed. I rapporten belyses de kriminalpræventive virkninger af straffens vished og hastighed over for gerningsmænd og befolkning. Med hensyn til *gerningsmænd* viser litteraturgennemgangen følgende:

- Få studier har undersøgt den individualpræventive virkning af straffens vished. Disse studier peger på, at risikoen for recidiv mindskes, hvis straffens vished øges. Effektstørrelsen varierer fra lille til betydelig.

- Med hensyn til den individualpræventive effekt af straffens hastighed er der ligeledes ganske lidt forskning på området. Resultaterne fra disse få studier er blandede. Enkelte studier indikerer, at risikoen for recidiv er en smule lavere for de gerningsmænd, der bliver anholdt relativt hurtigt. Et dansk studie finder dog, at hurtigere domme har en kriminogen effekt.¹

De kriminalpræventive virkninger af straffens vished og hastighed med hensyn til *befolkningen* er metodisk set særdeles svære at undersøge, og konklusionerne på området er derfor ikke sikre. Litteraturgennemgangen viser følgende:

- Der er mange undersøgelser, som peger på, at straffens vished har generalpræventive, afskrækkende effekter. Der er dog forskel med hensyn til, hvor kraftige disse effekter estimeres at være alt afhængigt af, om de er baseret på en forøgelse af politistyrkens størrelse, bestemte politiindsatser eller andre tiltag. Effekten varierer fra lille til betydelig.
- Der findes kun få effektstudier, der belyser generalpræventive, afskrækkende effekter af straffens hastighed, og disse er desuden af ringe kvalitet. Disse studier indikerer enten nuleffekter eller kriminalpræventive effekter, men giver ingen entydige, sikre resultater.

Idømt straf – virkning over for gerningsmanden

Straffens *individualpræventive effekter* er rimeligt velbelyste, og der findes flere gode studier af emnet. Den individualpræventive effekt kan inddeles i indespærringseffekten og effekten af oplevet straf. Indespærringseffekten måles ved at belyse, hvor meget kriminalitet gerningsmænd forhindres i at begå under frihedsberøvelse. Effekten af oplevet straf belyses ved at undersøge, hvorvidt oplevelsen af straf har ledt til, at gerningsmandens risiko for recidiv mindskes eller øges efter udstået straf. Hovedpointerne fra afsnittet om *indespærringseffekten* er følgende:

- Der findes meget solid forskning vedrørende indespærringseffekten, som generelt giver evidens for, at denne findes, omend effekten er relativt lille.

Hovedpointer med hensyn til den individualpræventive *effekt af oplevet straf*:

- Mange gode studier har belyst virkningen af straffens længde på baggrund af længden af fængselsstraffe. De fleste studier peger på, at straffens længde har en nuleffekt på dømtes recidiv. Nogle amerikanske studier finder, at effekten ligger tæt på nul, i form af at længere straffe enten øger eller mindsker risikoen for recidiv ganske lidt.
- Straffens længde er ligeledes belyst i mange gode studier, der sammenligner virkningen af sanktionstyper med forskellige grader af længde, typisk fængselsstraf i forhold til en betinget straf med tilsyn. De fleste studier peger på, at sanktionens længde har

¹ Begrebet "kriminogen effekt" anvendes, når der beskrives forhold, der øger mængden af kriminalitet/forhøjer risikoen for recidiv.

en nuleffekt. Nogle studier peger dog på, at strengere straffe, som f.eks. afsoning i fængsel, øger risikoen for recidiv sammenlignet med mindre strenge straffe. En undtagelse herfra er straffens stregthed, når det angår overtrædelser af færdselsloven. Her peger de bedste studier på, at strengere sanktioner mindsker risikoen for recidiv.

Idømt straf – virkning over for befolkningen

Straffens *generalpræventive, afskrækkende effekter* er særdeles svære at undersøge, og der er derfor ikke nogle endelige konklusioner på området. Forskningslitteraturen viser overordnet set følgende:

- Der findes mange gode studier på området, hvoraf hovedparten ikke finder entydig evidens for, at straffens stregthed har generalpræventive, afskrækkende effekter. Visse studier peger på mindre kriminalpræventive effekter.

Studier med fokus på *befolkningens holdninger til straf, motiver for at straffe, samt hvordan straf påvirker befolkningen* er opsummeret i forskningsgennemgangen. I forhold til befolkningens holdninger til straf er der identificeret flere metodisk gode studier, mens de to resterende dele ikke har samme mængde solid forskning. Resultaterne fra befolkningsstudierne peger på:

- En del gode studier viser, at majoriteten af befolkningen ønsker strengere straffe, når de spørges til straf generelt. Samtidig viser studierne dog, at befolkningen har ringe kendskab til, hvor strenge straffe domstolene rent faktisk idømmer lovovertrædere. Studierne peger på, at befolkningen ønsker at dømme mildere, jo mere information om en konkret lovovertrædelse, de har.
- En del studier, hvoraf kun få er robuste, har belyst, hvordan straf af lovovertrædere påvirker befolkningens følelser eller holdninger. Resultaterne indikerer, at befolkningen kan opleve færre negative følelser, i tilfælde hvor lovovertrædere straffes. Endvidere indikerer resultaterne fra to studier, at befolkningens støtte til selvtægt stiger, hvis lovovertrædere ikke straffes, eller politiet ikke rykker ud.
- Befolkningens motiver for at straffe er undersøgt i mange studier. Flere af studierne er af mindre god kvalitet, og resultaterne skal tolkes varsomt. Nogle studier sammenligner befolkningens opbakning til henholdsvis princippet om proportionalitet mellem gerningens alvorlighed og straffens stregthed og princippet om genoprettende retfærdighed. Disse studier finder, at motiver, der stemmer overens med et princip om proportionalitet, er særligt udbredte for grovere lovovertrædelser, mens der for mindre grove lovovertrædelser ligeledes er stor støtte til genoprettende retfærdighed. Andre studier sammenligner befolkningens opbakning til henholdsvis princippet om proportionalitet og utilitaristiske formål om at forebygge kriminalitet via afskrækkelse eller indespærring. Resultaterne herfra indikerer, at der generelt er størst støtte i befolkningen til princippet om proportionalitet.

Idømt straf – virkning over for offeret

Den overordnede konklusion på dette område er, at der mangler viden på området. Dels mangler der mere robuste empiriske undersøgelser, og dels findes der på nogle områder ikke

meget empirisk forskning, herunder særligt vedrørende straffens betydning for ofrenes tilbøjelighed til selvtægt og oplevelse af social anerkendelse. Med forbehold for, at der er tale om relativt få studier med visse metodemæssige svagheder, ses følgende resultater:

- En del studier viser, at der er en sammenhæng mellem straf og ofrenes *tilfredshed med retssystemet* generelt. Hvis gerningsmanden modtager en straf, ses det, at ofrene er mere tilfredse med retssystemet, og jo strengere straf gerningsmanden idømmes, jo mere tilfreds er offeret.
- Der kan på baggrund af relativt få studier ikke påvises en længerevarende betydning af straf for ofrenes grad af *hævnfølelse*. Der ses dog indikationer af en kortvarig effekt ved, at ofrenes hævnfølelse mindskes mere lige efter dommen, hvis de mener, at gerningsmanden blev idømt en streng straf.
- På baggrund af en del studier er det usikkert, hvorvidt der er en sammenhæng mellem straf og offerets *psykiske trivsel*, da resultaterne peger i forskellige retninger, og der anvendes forskellige mål for psykisk trivsel. Nogle studier indikerer, at økonomisk kompensation betalt af gerningsmanden kan have en positiv virkning. Der ser dog ud til at være en tendens i retning af, at de studier, der anvender validerede, standardiserede mål for psykisk trivsel, i mindre grad finder en sammenhæng end studier, der anvender mere vage mål for psykisk trivsel. Der ses også et mønster i, at de fleste af de studier, der finder en sammenhæng, måler straf som den subjektivt oplevede tilfredshed med straffen frem for den objektivt idømte straf.
- Få studier undersøger betydningen af *den personlige sikkerhed* og sikkerhed for andre potentielle ofre og finder, at dette blandt ofre er et væsentligt motiv for at straffe gerningsmanden. Ofrene anser straf af gerningsmænd, særligt fængselsstraffe, som en måde, hvorpå offerets egen personlige sikkerhed såvel som samfundets sikkerhed garanteres, ved at gerningsmanden indespærres og derved ikke kan begå nye lovovertrædelser.

Tabel 1

Virkningen af processer, der kan lede til straf

Rettet mod	Undersøgt virkning	Effektstudier findes	Påvist sammenhæng	Eventuel effektstørrelse	Robusthed
Gerningsmand	Straffens vished ift. recidiv	Få studier	Kriminalpræventiv effekt	Varierer fra lille til betydelig	Få gode studier
	Straffens hastighed ift. recidiv	Få studier	Kriminalpræventiv effekt ved hurtig anholdelse, kriminogen effekt ved hurtig dom	Lille kriminalpræventiv effekt, betydelig kriminogen effekt	Få gode studier
Befolkning	Straffens vished ift. mængde af kriminalitet	Mange studier	Kriminalpræventiv effekt	Varierer fra lille til betydelig	Mange gode studier
	Straffens hastighed ift. mængde af kriminalitet	Få studier, alle ift. færdselskriminalitet	Enten nuleffekt eller kriminalpræventiv. Uklart pga. studienes kvalitet	Hvis effekt, da varierende og usikker	Få og ringe studier

Tabel 2

Virkningen af idømt straf

Rettet mod	Undersøgt virkning	Effektstudier findes	Påvist sammenhæng	Eventuel effektstørrelse	Robusthed
Gerningsmand	Indespærring ift. mængde af kriminalitet	Mange studier	Kriminalpræventiv effekt	Lille	Mange gode studier
	Straflængde ift. recidiv	Mange studier	Oftest nuleffekt. Visse studier viser hhv. kriminalpræventive og kriminogene effekter	Hvis effekt, da er effekt uanset retning oftest lille	Mange gode studier
	(Streghed af) straffens art ift. recidiv	Mange studier	Oftest nuleffekt. I visse tilfælde kriminogen effekt	Hvis effekt, da varierer effekten fra lille til betydelig	Mange gode studier
	(Streghed af) straffens art ift. recidiv, færdselslov	En del studier	Kriminalpræventiv effekt	Varierer fra lille til betydelig	En del gode studier
Befolkning	Straffens længde ift. mængde af kriminalitet	Mange studier	Oftest nuleffekt. Visse viser kriminalpræventiv effekt	Hvis effekt, da lille	Mange gode studier
	Kriminel lav- eller myndighedsalder ift. mængde af kriminalitet	En del studier	Oftest nuleffekt. Ét studie viser kriminalpræventiv effekt		Få gode studier
	Holdninger til straf	Ingen effektstudier, men en del andre studier	Ønsker strenge straffe, men undervurderer strafniveau.	-	En del gode studier, ingen effektstudier
	Straffens påvirkning af befolkningens holdninger og følelser	En del studier	Indikerer hhv. færre negative følelser og mindre støtte til selvtægt, hvis kriminelle straffes.	Uklart	Få gode studier
Offer*	Befolkningens motiver for straf	Ingen effektstudier, men mange andre studier	Ved alvorlig kriminalitet foretrækkes proportionalitet. Ved mindre alvorlig krim. foretrækkes genoprettelse.	-	Få gode studier, ingen effektstudier
	Straffens betydning for tilfredshed med retssystemet	Ingen effektstudier, men en del andre studier	Højere tilfredshed, hvis streng straf	-	Få gode studier, ingen effektstudier
	Straffens betydning for hævnfølelse	Ingen effektstudier, men få andre studier	Ingen påviselig længerevarende betydning, men indikationer af kortvarig virkning	-	Få og ringe studier, ingen effektstudier
	Straffens betydning for psykisk trivsel	Ingen effektstudier, men en del andre studier	Muligvis virkning for offeret af kompensation fra gerningsmanden	-	En del ringe studier, ingen effektstudier
Offer*	Straffens betydning for personlig sikkerhed	Ingen effektstudier, men få andre studier	Sikkerhed er et væsentligt motiv for straf blandt ofre	-	Få og ringe studier

*Det bemærkes, at det ikke har været muligt at finde forskning, der belyser straffens virkning på ofrenes tilbøjelighed til selvtægt samt oplevelse af social anerkendelse.

Indhold

1	Generel indledning	10
1.1	Rapportens indhold, afgrænsning og opbygning	11
1.2	Litteratursøgning	14
1.3	Metode	15
2	Virkninger af et straffende system som helhed	18
2.1	Teoretiske perspektiver på det strafferetlige systems betydning	18
2.2	Den historiske udvikling af det strafferetlige system i forhold til drab	20
2.3	Kriminaliseringer og legaliseringer	21
2.3.1	Kriminalisering af kørsel uden sikkerhedssele	22
2.3.2	Legalisering af cannabis	22
3	Straffens vished og hastighed – virkning over for gerningsmanden og befolkningen	24
3.1	Virkningen over for gerningsmanden	25
3.1.1	Straffens vished	25
3.1.2	Straffens hastighed	27
3.2	Virkning over for befolkningen	28
3.2.1	Straffens vished	28
3.2.2	Straffens hastighed	36
4	Idømt straf – virkning over for gerningsmanden	39
4.1	Effekter af indespærring	39
4.2	Individualpræventive effekter efter udståelse af straf	43
4.2.1	Straffens faktiske strengthed – strafflængde	44
4.2.2	Straffens faktiske strengthed – sanktionstype	45
4.2.3	Opfattet strengthed	50
5	Idømt straf – virkning over for befolkningen	52
5.1	Generalpræventive effekter af straffens strengthed	52
5.1.1	Straffens faktiske strengthed – strafflængde	53
5.1.2	Straffens faktiske strengthed – den kriminelle lav- eller myndighedsalder	56
5.1.3	Straffens faktiske strengthed – økonomisk kriminalitet	57
5.1.4	Straffens opfattede strengthed	58
5.2	Straffens formål med hensyn til befolkningens holdninger	60
5.2.1	Befolkningens holdninger til straf	60
5.2.2	Straffens påvirkning af befolkningens holdninger og følelser	62
5.2.3	Befolkningens motiver for straf	64
6	Idømt straf - virkning over for ofre	66
6.1	Straffens betydning for ofres oplevelse af retfærdighed	69
6.1.1	Tilfredshed med retssystemet	69
6.1.2	Hævnfølelse	71

6.1.3	Tilbøjelighed til selvtægt	72
6.2	Straffens betydning for ofres livskvalitet	73
6.2.1	Psykisk trivsel	73
6.2.2	Social anerkendelse	76
6.2.3	Sikkerhed	77
7	Litteratur	79

Virker straf? Dette er et spørgsmål, der tiltrækker sig meget opmærksomhed i den offentlige debat, men svaret er ganske afhængigt af, hvad formålet med straf anses for at være. Justitsministeriets Forskningskontor har tidligere foretaget litteraturgennemgange vedrørende straffens virkning, som har været fokuseret på tiltag rettet mod gerningsmanden og dennes forhold efter udstået straf (Jørgensen et al. 2012, Jørgensen et al. 2015). I nærværende litteraturgennemgang anlægges et bredere perspektiv, idet straf kan have flere formål end de, der angår gerningsmanden.

Formålet med at straffe kan anskues ud fra en retsfilosofisk tilgang, som benævnes *retributivisme*, hvor synspunktet er, at straf er en retfærdig konsekvens af en forkert handling. Straf anses for at være et formål i sig selv, der ikke kræver yderligere begrundelse. Motivet til at straffe kan henføres til gengældelse og et princip om, at gerningsmanden fortjener at blive straffet for sine handlinger. Denne tilgang er orienteret mod fortiden, idet straffens strenghed fastlægges ud fra, at den skal være proportionel med kriminalitetens grovhed og den lidelse, offeret har været udsat for.

En anden retsfilosofisk tilgang bygger på nytteetik, også kaldet *utilitarisme*, og er omvendt orienteret mod fremtiden, idet formålet med straf er at gøre noget brugbart for samfundet, herunder typisk at reducere risikoen for kriminalitet fremover. I tilfælde af at der ikke er nogen risiko for, at en bestemt handling vil lede til yderligere kriminalitet, såfremt den står ustraffet hen, så vil straffen, ifølge den utilitaristiske tankegang, være nyttesløs. Målet er at opnå den størst mulige nytte for alle parter, og straffen bør derfor kun være lige tilpas streng til at forhindre fremtidig kriminalitet, så både gerningsmanden og samfundet ikke lider unødigt. Det antages, at det er muligt at opnå en præventiv effekt af straffen enten ved at uskadiggøre lovovertræderen via eksempelvis indespærring, ved at afskrække lovovertræderen eller andre potentielle gerningsmænd fra at begå kriminalitet eller ved at ændre lovovertræderens indstilling og handlemønstre, således at vedkommende fremover vil afstå fra lovovertrædelser (Ryberg 2006, Carlsmith og Darley 2008). I forlængelse heraf kan også nævnes en anden fremtidsorienteret tankegang, som indebærer, at samfundets sammenhængskraft anses som et formål med straf. Idéen er, at straffen forstærker og bekræfter samfundets fælles normer og værdier; straffen kan her betragtes som en reaktion på, at samfundets fælles normer og værdier er overtrådt (kriminelle handlinger), og via denne funktion modvirkes den demoraliserende effekt af kriminalitet, idet det via straffen demonstreres, at der i samfundet er konsensus om de fælles normer og værdier, samt at dette håndhæves. Herigennem styrkes fællesskabet, og samfundets sammenhængskraft øges (Garland 2013).

Endeligt kan nævnes den retsfilosofiske tilgang til formålet med straf, der findes i den *genoprettende retfærdighed*, hvor der er større fokus på offerets² behov, og hvor principper for

² Offeret kan både være et individ eller samfundet i bredere forstand.

straf i højere grad fokuserer på, at lovovertræderen skal gøre skaden god igen på enten et materielt eller symbolsk niveau (Zehr 2008). Sanktioner og tiltag som samfundstjeneste, økonomisk kompensation og konfliktråd, hvor lovovertræderen tager ansvar og undskylder, kan betegnes som tiltag med fokus på genoprettende retfærdighed. Her kan straffens formål anses som en grad af rehabilitering af offeret.

1.1

Rapportens indhold, afgrænsning og opbygning

Som det fremgår, eksisterer en række forskellige formål med at straffe, herunder forskellige rationaler bag fastsættelsen af straffe samt forskellige opfattelser af, hvilken virkning straffen ideelt set bør have, og hvilke aktører denne virkning bør være rettet mod.

Denne rapport beskriver indledningsvist visse teoretiske overvejelser om den overordnede betydning af det straffende system som helhed, samt studier der kan give indikationer af denne betydning på baggrund af, hvordan historiske og moderne kriminaliseringer og legaliseringer har påvirket bestemte typer af adfærd. Af metodologiske årsager er det dog ganske svært at undersøge disse spørgsmål, og kapitlet giver derfor ingen klare empiribaserede effektmål om den samlede betydning af et straffende system som helhed. Derefter beskrives via en struktureret litteraturgennemgang af en række undersøgelser, hvorvidt der forskningsmæssigt kan påvises virkninger af straf på baggrund af konkrete karakteristika ved det straffende system og i overensstemmelse med de ovenfor nævnte formål i relation til henholdsvis *gerningsmænd, befolkning og ofre*. Denne opdeling tager udgangspunkt i, at et givent formål med straf typisk vil være rettet mod én af disse grupper, og at virkninger over for grupperne vil skyldes forskellige mekanismer og midler. Litteraturgennemgangen angår primært virkningen af *idømt* straf, herunder hvad denne strafs art og længde betyder.³ Der fokuseres ikke på betydningen af resocialiserende tiltag eller afsoningsform. For dømte gerningsmænd undersøges alene den idømte strafs betydning for recidiv, mens straffens virkning på andre forhold som uddannelse, arbejde og familieliv ikke behandles direkte.⁴ Ud over betydningen af selve den idømte straf belyser litteraturgennemgangen også betydningen af sandsynligheden for, at en kriminel handling leder til straf samt varigheden af tidsperioden, inden straffen udløses. Disse omtales som henholdsvis straffens vished og hastighed og er i høj grad produkter af faser af straffesagskæden, der går forud for den idømte straf. Disse to elementer er således relateret til straf, og er i forskningslitteraturen stærkt forbundne til den kriminalpræventive virkning af straf.

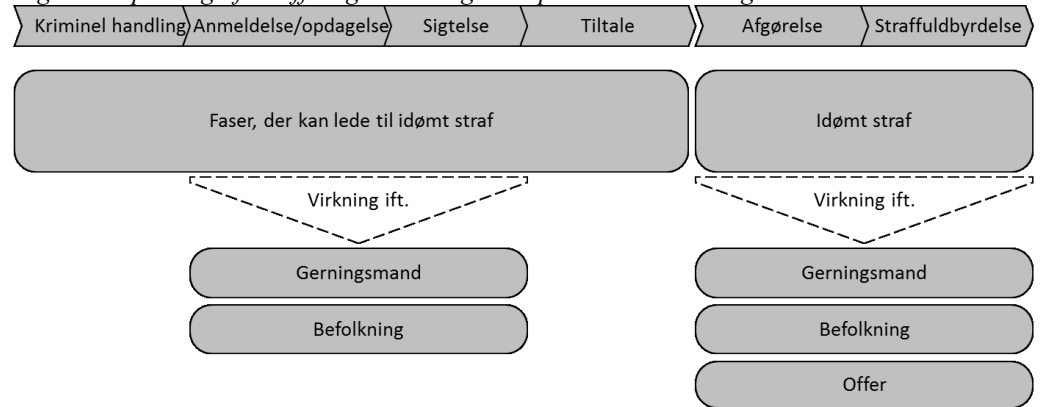
I denne litteraturgennemgang vil resultaterne overordnet blive præsenteret i henhold til, om de angår den overordnede betydning af et straffende system som helhed, eller om de angår konkrete karakteristika ved det straffende system. Inden for sidstnævnte fokusområde skelnes mellem, om studierne angår faser af straffesagskæden, der går forud for den idømte straf eller

³ I rapporten inkluderes både straffe idømt ved en domstol og straf pålagt af en anden type af myndighed.

⁴ I nogle sammenhænge nævnes også straffens *ekstra-legale betydning*. Denne opstår som resultat af det omgivende samfunds opfattelse af lovovertrædelsens moralske status og udgøres eksempelvis af uformelle sanktioner som skam. Dette forhold indgår ikke i denne litteraturgennemgang.

følger af den idømte straf. Dernæst opdeles disse resultater med udgangspunkt i, hvem virkningen er tiltænkt. Dette er illustreret i figur 1. Det skal understreges, at formålet med figuren er at give et overblik over rapportens opbygning ud fra et fokus på idømt straf, mens den ikke bør anvendes til at give et udtømmende billede af potentielle formål med straf. Således vil der være en række potentielle formål med straf, som ikke fremgår af figuren, herunder formål hvis virkninger er dårligt belyst og derfor ikke fremgår af rapporten.

Figur 1: Opdeling af straffesagskæden og dens potentielle virkninger.

Af den venstre del af figur 1 fremgår de faser af straffesagskæden, der kan lede til straf, og som kan beskrives ud fra deres vished og hastighed. De behandles indledningsvist i kapitel 3 for henholdsvis gerningsmænd og befolkningen. Straffens vished og hastighed er i forskningen primært behandlet ud fra et utilitaristisk formål om at opnå kriminalpræventive virkninger. Der kan også være ikke-kriminalpræventive formål knyttet til disse processer, herunder vedrørende ofrene samt befolkningens holdninger til straf, men da der er relativt lidt forskning herom, som i øvrigt samtidig angår den idømte straf, er det valgt at samle disse resultater under kapitlerne om idømt straf. Det utilitaristiske formål med straffens **vished og hastighed** og disses virkninger over for gerningsmænd og befolkningen kan beskrives som følger:

1A) I forhold til **gerningsmanden**:

- a. Straffens vished kan have en *individualpræventiv effekt*, såfremt gerningsmænd i forbindelse med begået kriminalitet inkluderes i DNA-register eller lignende, som øger straffens vished i tilfælde af efterfølgende kriminalitet.
- b. Straffens hastighed kan have en *individualpræventiv effekt*, såfremt hastigheden tydeliggør, at straffen er en konsekvens af den kriminelle handling.

1B) I forhold til **befolkningen**:

- a. Truslen om, at kriminalitet med høj vished og hastighed leder til straf, kan have en *generalpræventiv effekt*, der fungerer via afskrækkelse, uden at befolkningen har personlige erfaringer med straf.

Af den højre del af figur 1 fremgår selve den **idømte straf**. Formålet med denne og dens mulige virkninger behandles for gerningsmanden, befolkningen og offeret i henholdsvis kapitel 4, 5 og 6. Formålene og deres virkninger kan beskrives således:

2A) I forhold til **gerningsmanden**:

- a. Straf kan medføre en umiddelbar, kriminalpræventiv *indespærringseffekt*, hvor gerningsmanden forhindres i at begå kriminalitet under frihedsberøvelse.
- b. Straffen kan have en *individualpræventiv effekt*, der først ses efter idømt – eller, såfremt der er tale om en frihedsberøvende straf, udstået – straf. Disse kan blandt andet være baseret på afskrækkelse, hvor oplevelsen af straf afholder den dømte fra at begå kriminalitet på ny, eller på resocialisering, hvor den dømte i forbindelse med straffen indgår i programmer, der skal hjælpe gerningsmanden med at holde sig fra kriminalitet for fremtiden. I de fleste studier vil det dog være svært at afgøre, hvilken af disse effekter der er årsag til en eventuel effekt.

2B) I forhold til befolkningen:

- a. Truslen om straf kan have en *generalpræventiv effekt*, idet den kan afholde befolkningen i almindelighed – som ikke nødvendigvis selv har erfaringer med straf – fra at begå kriminalitet.
- b. Straf kan påvirke befolkningens *følelser* og *holdninger*. Derudover kan straffens formål være at stemme overens med befolknings *holdninger* til og *motiver* for straf.

2C) I forhold til offeret:

- a. Straf kan have en betydning for ofres oplevelse af *retfærdighed* og påvirke deres *livskvalitet*.

De kriminalpræventive virkninger over for gerningsmænd og befolkning tager udgangspunkt i, at straffens formål på utilitaristisk vis er at mindske mængden af kriminalitet i samfundet. Befolkningen og ofrenes oplevelse af retfærdighed, holdninger til og motiver for straf samt ofrenes livskvalitet kan også tage udgangspunkt i nogle af de øvrige beskrevne rationaler vedrørende straffens formål med hensyn til retfærdige konsekvenser eller genoprettelse. Befolkningens holdninger til og motiver for straf samt ofrenes oplevelse af retfærdighed belyses henholdsvis i rapportens afsnit 5.2 og 6.1. Disse og lignende emner er i den offentlige debat og i litteratur om straffeetik og retsfilosofi ofte blevet samlet under begrebet *retsfølelse*. Dette begreb er dog ikke altid præcist defineret og kan fremstå luftigt (Ryberg 2006). Empirisk forskning, der behandler temaer relateret til retsfølelse, fokuserer typisk på mere konkrete mål som f.eks. holdninger til eller tilfredshed med det straffende system og straf. Indeværende litteraturgennemgang behandler forskning, der angår sådanne mere konkrete mål.

I denne litteraturgennemgang er der nogle forskningsområder, der er belyst forholdsvis godt med mange, solide studier, mens der på andre områder stort set ikke eksisterer noget forskningsmæssig viden. Derfor vil konklusionerne på nogle områder være temmelig sikre, mens der på andre områder med behov for mere forskning kun kan gives vage indikationer af sammenhænge. Begrebsanvendelsen i rapporten afspejler dette. Ordet "virkning" anvendes i en bred forstand og ofte med henvisning til et givent formål med straf. Ordet "effekt" er forbeholdt robuste studier, der troværdigt påviser en årsagssammenhæng. Resultaterne i mindre robuste studier, der ikke kan anvendes til at beskrive årsagssammenhænge, beskrives som "sammenhænge", "betydninger", "tendenser" eller "indikationer". I øvrigt er det vigtigt at være opmærksom på, om fravær af identificerede effekter skyldes, at der ikke findes forskning på området, eller om der findes forskning, hvorfra det ikke er muligt at påvise effekter. Dette vil blive bemærket i rapportens delkonklusioner. Se i øvrigt afsnit 1.3 for uddybning af metodologisk kvalitet og robusthed.

Det bemærkes i forhold til begrebsanvendelse, at effekter, der sænker mængden af kriminalitet, omtales som ”kriminalpræventive effekter”. Omvendt anvendes begrebet ”kriminogene effekter”, når der beskrives forhold, der øger mængden af kriminalitet. Blandt de kriminalpræventive effekter skelnes der imellem ”individualpræventive effekter”, der mindsker risikoen for, at en straffet gerningsmand recidiverer, og ”generalpræventive effekter”, der mindsker risikoen for, at befolkningen som helhed begår kriminalitet.

1.2

Litteratursøgning

Afgrænsningen af, hvilke virkninger af straf der gennemgås i denne rapport, herunder hvilke søgeord der er relevante for litteratursøgningen, er foretaget ved først at gennemgå retsfilosofisk litteratur, for derefter at afsøge systematiske gennemgange af straffens virkning. På baggrund af dette materiale er der til brug for rapporten foretaget en endelig afgrænsning af formål med og virkninger af straf.

Denne afgrænsning har udgjort rammerne for en systematisk litteratursøgning i en række databaser indeholdende kriminologisk og anden relevant litteratur, herunder *Criminal Justice Abstracts*, *Academic Search Complete* samt via *Google Scholar*. Der er også anvendt såkaldt *snowballing*, hvor relevante studier, der optræder i den fremsøgte litteratur, er inddraget. Med hensyn til individualpræventive effekter af straf er søgningen begrænset til at angå perioden siden 2015, hvor Justitsministeriets Forskningskontor sidst foretog et litteraturstudie heraf (Jørgensen et al. 2015).

I litteratursøgningen er der overordnet søgt på følgende sætninger med engelske nøgleord: *Effect of punishment, meta-analysis (effect) punishment, systematic review (effect) punishment*.

I sammenhæng med ovenstående sætninger er der desuden mere specifikt søgt på følgende ord og ordkombinationer: *general deterrence, recidivism, reoffending, specific deterrence, incapacitation, rehabilitation, retribution, justice, cohesion, solidarity, trust, expressive, vengeance, revenge, victim satisfaction, (offender-paid) compensation, vigilantism, victim perception of safety/security, victim, social standing/social status, victim well-being, victim psychological consequence*

I søgninger, hvor ordet *punishment* er anvendt, er lignende søgninger foretaget, hvor ordet *legal* er sat foran. Desuden er *effect* forsøgt erstattet med *outcome* og yderligere med *consequence* og *impact* for litteratur vedrørende ofre. Parenteser angiver, at søgningen er forsøgt både med og uden ordet inde i parentes.

Ovenstående søgeord er anvendt til at fremskaffe engelsksproget materiale. Det skal bemærkes, at meget dansk forskning publiceres på engelsk. For at sikre inddragelse af nyere dansk og nordisk litteratur er alle nyhedsbreve fra Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi fra 2008 til ultimo 2018 gennemgået. Yderligere litteratursøgning er foregået på dansk, svensk og norsk på hjemmesiderne for Danmarks Statistik, Rockwool Fonden, Statistisk Sentralbyrå, Brotsförebyggande Rådet (Brå) og Det Kriminalpræventive Råd. På disse hjemmesider er de

engelske søgeord oversat til de respektive sprog. Søgningerne på de nordiske hjemmesider gav dog et meget begrænset antal relevante rapporter. Hovedparten af materialet er indhentet gennem søgninger på engelsk.

Det bemærkes, at litteraturgennemgangen ikke er encyklopædisk og derfor ikke beskriver en udtømmende liste over straffens mulige formål og virkninger. Der kan være virkninger, som ikke er blevet indfanget af litteratursøgningen. Derudover er der virkninger af straf, som det ikke har været muligt at fremskaffe relevant forskning om. Her kan f.eks. nævnes, at der findes enkelte studier, der belyser, hvordan straffen af gerningsmænd påvirker befolkningens holdninger til selvtægt, men at det ikke har været muligt at finde studier, der belyser, hvorvidt straffen af gerningsmænd rent faktisk påvirker sandsynligheden for, at ofre eller befolkningen begår selvtægt.

1.3

Metode

I litteraturgennemgangen søges i udgangspunktet at belyse *kvantitative virkninger* i overensstemmelse med straffens formål, og kvalitative undersøgelser inddrages alene supplerende, hvis der er tale om et underbelyst område.

For at vurdere, om de enkelte studier bør inkluderes i indeværende oversigt, og i så fald hvilken vægt de bør tillægges, er der anvendt en række kriterier til at bedømme studierne *relevans* og *kvalitet*. Disse kriterier er anvendt til at vurdere, hvor sikre og anvendelige konklusionerne på et forskningsområde er. Såfremt der er tale om et relativt velbelyst område, er kriterierne anvendt til at udvælge særligt gode studier.

Kriterierne med hensyn til *relevans* er baseret på resultaternes anvendelighed i en dansk kontekst. Den største interesse tillægges danske studier, dernæst øvrige nordiske studier, så øvrige europæiske studier, øvrige angelsaksiske og amerikanske studier og endeligt studier fra resten af verden. Der er meget stor forskel på forskellige landes strafferetlige systemer og samfundsforhold i øvrigt. En meget stor del af den kriminologiske forskning stammer fra USA, som på mange måder adskiller sig ganske markant fra Danmark, særligt på det strafferetlige område. Derfor er studier fra lande, der ligner Danmark, af størst relevans, og beskrivelser af disse vil derfor være prioriteret, men studier fra andre lande indgår også med forbehold for overførbareheden af deres resultater. I øvrigt vil nyere studier ofte også være mere relevante end ældre studier.

Med hensyn til studiers *kvalitet* tillægges den stærkeste evidens i litteraturgennemgangen metaanalyser, som er særlige studier, hvori der foretages syntese af den eksisterende viden, ved at alle troværdige og robuste effektestimater på et område indhentes, standardiseres og kombineres til ét eller flere samlede effektestimater. På den måde opnås der et samlet overblik over, hvad der kan konkluderes ud fra de eksisterende studier som helhed med hensyn til effektstørrelse, statistisk sikkerhed med videre. Metaanalyserne troværdighed øges, jo højere de metodologiske krav til de inddragne studier er, samt hvis der tages højde for risikoen for ikke-publicerede studier, som ikke finder en effekt (se Rosenthal 1979 vedr. betydningen af ikke-publicerede studier).

Dernæst tillægges litteraturgennemgange foretaget af de førende fagfolk på feltet stor vægt. I disse præsenteres flere af de vigtige studier med kommentarer med hensyn til deres metodologiske styrker og svagheder. Disse litteraturgennemgange giver overblik over udviklinger i forskningsfeltet og resultater fra forskellige forskningstraditioner.

Endeligt findes de enkelte studier, som kan rangeres ud fra deres metodologiske kvalitet i forhold til at producere solide estimater af kausale effekter. Hertil anvendes en skala kaldet The Maryland Scientific Methods Scale (SMS) (Sherman et al. 2002). Skalaen har fem niveauer af metodologisk kvalitet, hvor niveau 1 anvendes til de ringeste studier, mens niveau 5 angår de bedste. Jo flere og jo bedre studier, der peger på de samme resultater, jo mere sikre er konklusionerne om et givent forholds kausale effekter eller mangel på samme. Ved vurderingen af de enkelte studier tages der fortsat hensyn til andre metodologiske styrker og svagheder, såsom størrelsen af analyseudvalget, bortfald, anvendte statistiske teknikker, meningsfuldheden af operationaliseringer og lignende. Alvorlige problemer med disse kan lede til, at et studie må betragtes som ringere end dets metodedesign i udgangspunktet angiver. Niveauerne på The Maryland Scientific Methods Scale fremgår af tabel 3.

Tabel 3

Niveauer på The Maryland Scientific Methods Scale (SMS)⁵

Niveau	Beskrivelse
Niveau 5	Tilfældig inddeling i eksperimental- og kontrolgrupper.
Niveau 4	Effektmål før og efter (ændring af) forhold relateret til straf i flere eksperimental- og kontrolgrupper, under kontrol for andre forhold af betydning.
Niveau 3	Effektmål før og efter (ændring af) forhold relateret til straf for en eksperimentalgruppe med en sammenlignelig kontrolgruppe.
Niveau 2	Effektmål før og efter (ændring af) forhold relateret til straf for en eksperimentalgruppe uden sammenlignelig kontrolgruppe.
Niveau 1	Korrelationer mellem forhold relateret til straf og et effektmål på ét tidspunkt.

Det bemærkes, at der er meget stor forskel på, hvor godt de forskningsområder, der gennemgås i denne rapport, er belyst med hensyn til antallet af studier og deres kvalitet. I tilfælde af at der er tale om forholdsvist velbelyste områder, anvendes alene studier fra skalaens øverste niveauer. Gennemgangen af de mindre velbelyste områder er derimod baseret på studier fra

⁵ Teksten er baseret på (Sherman et al. 2002), men er tilpasset, så den passer til denne rapports fokus.

skalaens lavere niveauer og inddrager eventuelt også studier, der slet ikke kan placeres på skalaen, herunder kvalitative studier. Dette forhold har betydning for, hvor sikre konklusioner der kan drages på baggrund af den eksisterende litteratur.

Som nævnt kan en del af straffens formål være, at den har generalpræventive virkninger over for befolkningen, hvilket særligt belyses i afsnittene 3.2 og 5.1 om de generalpræventive effekter af straffens vished, hastighed og strenghed. Disse generalpræventive effekter kan fungere via afskrækkelse. Der er imidlertid en række metodiske udfordringer ved at undersøge generalpræventive virkninger baseret på afskrækkelse:

1. En udfordring er, at alle personer i et samfund i udgangspunktet påvirkes på samme måde af lovændringer, politiets praksis m.v. Dermed findes der ikke nogen kontrolgruppe, som kan anvendes til at beskrive, hvordan kriminaliteten havde udviklet sig, såfremt der ikke blev foretaget nogle ændringer af de nævnte forhold (se også Justitsministeriets Forskningskontor 2011). For at have et grundlag, hvorudfra man kan vurdere en effekt, angår mange studier i stedet sammenligninger mellem forskellige jurisdiktioner (ofte amerikanske stater), men også forskelle som følge af lovændringer eller lignende har været anvendt til at få et greb om, hvorvidt og hvordan generalpræventive afskrækkende effekter fungerer.
2. En anden udfordring er, at nogle af de potentielt afskrækkende forhold ved det straffende system, såsom lange fængselsstraffe, også kan føre til, at flere mennesker indespærres, hvorved estimerne af en kriminalpræventiv effekt ofte vil angå en samlet betydning af indespærring og afskrækkelse. Det kan således være svært at måle en afskrækkende effekt, der er isoleret fra indespærringseffekter og omvendt. Studier, der hovedsageligt behandler indespærringseffekter, gennemgås i afsnit 4.1.
3. En tredje udfordring er, at det ikke blot er karakteren af den idømte straf eller af de processer, der kan lede til straf, som kan påvirke kriminalitetsniveauet, men også kriminalitetsniveauet der indirekte kan påvirke disse afskrækkende faktorer. Eksempelvis kan en høj grad af vished om straf skyldes en stor politistyrke, der kan være indført som en politisk reaktion på et højt kriminalitetsniveau. Dette gør det særdeles vanskeligt at afgøre, hvad der er årsag og virkning (Nagin 2013). Derfor er mange studier baseret på situationer, hvor karakteristika ved straffen eller de processer, der kan lede til straf, varierer, hvilket muliggør sammenligninger over tid og eventuelt med andre områder, hvor de samme ændringer ikke forekom.

Virkninger af et straffende system som helhed

Virkninger af straf belyses typisk på baggrund af variationer i henholdsvis konkrete karakteristika ved og omfanget af det straffende system. Et mere grundlæggende spørgsmål er dog, hvilken betydning det i det hele taget har, at sådanne institutioner findes – eller med andre ord, hvad konsekvensen af helheden af det strafferetlige systems eksistens er. Et logisk argument, angivet i forskningslitteraturen, er:” [...] *there is by now unequivocal evidence that ordinary people can sometimes be deterred by both formal and informal sanctions. There are also good reasons for believing that the criminal justice system as a whole exercises a deterrent effect – that crime would be much more prevalent than it is today were almost all offences to go undetected and unpunished*” (von Hirsch et al. 1999). Det er dog svært at give mere empirisk baserede svar, idet det ikke er muligt at teste, hvordan samfundet ville se ud, hvis der ikke var et strafferetligt system overhovedet. Situationer, hvor et strafferetligt system enten er blevet indført eller er brudt sammen, vil generelt set være præget af en lang række andre udviklinger, der gør det umuligt at isolere betydningen af det strafferetlige system i sig selv. Derfor er det ikke muligt at opnå egentlige effektmål på dette område.

I det følgende kapitel vil betydningen af det strafferetlige system som helhed i stedet indledningsvist blive belyst med udgangspunkt i filosofiske og teoretiske beskrivelser af systemets betydning. Dernæst beskrives kort den historiske udvikling af det strafferetlige system og de på samme tid faldende drabsrater. Endeligt gives enkelte indikationer af det strafferetlige systems betydning, når bestemte typer af adfærd enten kriminaliseres eller legaliseres.

2.1

Teoretiske perspektiver på det strafferetlige systems betydning

Der findes en række teoretiske og filosofiske beskrivelser af, hvilken rolle det strafferetlige system spiller, og hvilken betydning det har.

Teorierne beskriver på forskellig vis, hvilken rolle straf spiller i samfundet generelt og over for kriminaliserede handlinger specifikt.

På den ene side findes en række teorier, der beskriver det strafferetlige system som del af en samfundsorden, der garanterer forhold som sikkerhed og nytte. På den anden side findes teorier, der beskriver det strafferetlige system som en central del af udviklingen og styrkelsen af den moderne stat og dennes formelle sociale kontrol med befolkningen. Det bemærkes, at der i dette afsnit er tale om teoretiske nedslag og ikke en komplet oversigt over forskellige perspektiver på betydningen af det strafferetlige system.

Blandt de mest kendte filosofiske argumenter angående betydningen for samfundets sikkerhed af, at staten straffer lovovertrædere, er Thomas Hobbes' Leviathan, der beskriver "natur-

tilstanden” uden en stat som en alles krig mod alle, hvor livet er *”solitary, poor, nasty, brutish, and short”* (Hobbes 2016 [1651]). Hobbes konkluderer, at mennesker bør være villige til at underlægge sig en suveræn for at undgå denne naturtilstand. En del af denne suveræns magt består i at straffe lovovertrædere for derved at opretholde en samfundsorden. I dette argument er der dog ikke tale om et selvstændigt strafferetligt system, idet suverænen besidder hele magten.⁶ Denne klassiske kilde beskriver således, hvordan fraværet af et retssystem kan lede til anarki.

Som nævnt i rapportens indledning har utilitarister argumenteret for, at et straffende systems trussel om sanktioner rent normativt *bør* afskrække potentielle lovovertrædere fra at begå kriminalitet. Den italienske jurist og filosof Cesare Beccaria argumenterede også for, at det straffende system rent faktisk kan have denne effekt, hvis det med en tilstrækkelig vished idømmer straffe af tilstrækkelig strenghed (Beccaria 1819 [1764]). Et meget kendt eksempel på anvendelse af disse principper ligger i den utilitaristiske filosof Jeremy Bentham tanken om de såkaldte Panoptikon (Bentham 1791 [1787]), der er en arkitektonisk indretning af blandt andet fængsler, hvor en enkelt vagt i et central placeret tårn kan overvåge alle de indsatte. De indsatte kan hverken se hinanden eller vagten, og da de ikke ved, om de overvåges, er de nødt til at antage, at dette er tilfældet og agere derefter.

Et andet perspektiv på det strafferetlige systems betydning ligger i udviklingen, styrkelsen og centraliseringen af den moderne stat, der blandt andet involverer en monopolisering af brugen af fysisk vold og udvidelsen af formel social kontrol. Styrkelsen af den centrale statsmagt har i samspil med udvidelsen af markedsøkonomien⁷ været beskrevet som en civilisationsproces (Elias 2000 [1939]), idet den løbende sikring af befolkningens liv og tilværelse bidrog til at fredeliggøre hverdagsinteraktioner, forøge befolkningens selvkontrol og forbedre mulighederne for samarbejde med personer, som man ikke har en umiddelbar relation til. Ifølge teorien spillede samfundseliter en central rolle i denne udvikling, idet styrkelsen af statsmagten bidrog til, at krigeradelen forvandlede sig til en hofadel, hvis succes var afhængig af sociale kompetencer frem for vold.

Filosoffen Michel Foucault har også beskrevet udviklingen af statsmagten i termer relateret til social kontrol, men med et større fokus på det straffende system. Ifølge Michel Foucault er det straffende systems historie også historien om tre måder at skabe orden i samfundet på, såkaldte dispositiver, der følger og bygger på hinanden, og som både påvirker og påvirkes af det straffende system. Fra middelalderen indføres legalitetens dispositiv, der skaber en skelnen mellem lovligt og ulovligt og foreskriver korporlige, pinefulde straffe på baggrund heraf. Fra omkring år 1700 udbygges denne med et disciplinens dispositiv, der ved at kategorisere individer, eksempelvis indsatte, søger at reformere og forbedre dem, hvilket indebærer en

⁶ Det kan i denne sammenhæng bemærkes, at der i Baron de Montesquieus værk *Om Lovenes Ånd* (De Montesquieu 1989 [1748]) ses et argument for et selvstændigt retssystem, der som dømmende magt adskilles fra den lovgivende og den udøvende magt. Formålet med denne tredeling er, at ingen magt kan regere despotisk, og der er således ikke tale om de direkte virkninger af straf over for gerningsmænd, befolkning eller ofre, som er fokus i denne litteraturgennemgang.

⁷ Udvidelsen af markedsøkonomien medførte en højere grad af gensidig afhængighed, hvorved konflikter mellem privatpersoner ikke i samme grad kunne løses med vold, da det ville skade udvekslingen af varer og deraf profit.

ændring af straffens karakter. Sidst kommer sikkerhedsdispositivet, hvor kriminalitet anses som et karakteristika ved befolkningen, der kan forebygges via generelle mekanismer og teknikker, og hvis konsekvenser håndteres af et beredskab. Det straffende system formes af og medvirker til at forme det omgivende samfund, hvorved også mennesker, der ikke er i direkte kontakt med det straffende system, kan blive genstand for eksempelvis (selv-)overvågning og (selv-)disciplinering (Raffnsøe et al. 2008).

2.2

Den historiske udvikling af det strafferetlige system i forhold til drab

De strafferetlige systemer, som vi i dag kender i Danmark og i det øvrige Europa, er fremvokset over flere århundreder og er løbende blevet udvidet, styrket og ændret grundlæggende. Over disse århundreder ses også omfattende forandringer i kriminaliteten. Historiske oplysninger om kriminalitet kan være ganske upålidelige, men i en del tilfælde findes der oplysninger om alvorlig vold og drab. Sammenhængen mellem reguleringen af manddrab som et strafferetligt område og udviklingen i drabsrater kan give en indikation af betydningen af helheden af det straffende system.

Historisk kan der samtidig med styrkelsen af det strafferetlige system og retsforfølgelsen af manddrab herigennem ses et markant fald i drabsraten.

Drab har stort set altid ledt til en form for sanktioner, men i den tidligere middelalder var det udbredt, at kun overlagte mord ansås for at være strafbare med døden, mens drab begået i affekt eller i forsvar af ære ofte blev anskuet og håndteret med langt mere eftergivenhed (Eisner 2003). Drab begået som et uheld eller i selvforsvar krævede i Danmark som udgangspunkt mandebod til offerets efterladte, og dette var en langt mere udbredt konsekvens end at blive henrettet eller erklæret fredløs for overlagt mord (Netterstrøm 2017). I løbet af de næste århundreder ses mange steder i Europa en gradvis udvikling mod, at sådanne drab overgår fra at være en begivenhed, der kræver forhandling og forsoning mellem familier, til en kriminel handling, der behandles af dommere eller suveræner, og som kræver straf (Eisner 2003, Muchembled 2012). I Danmark skete dette formelt set i 1537, men i praksis var der tale om en langt mere gradvis overgang (Netterstrøm 2017).

Historisk kan der i samme periode iagttages store fald i drabsraterne i Europa. Typisk estimeres drabsrater i senmiddelalderen til mellem 20 og 40 drab pr. 100.000 indbyggere pr. år, og denne andel falder til mellem 0,5 og 1 drab pr. 100.000 indbyggere pr. år i midten af 1900-tallet (Eisner 2001, Eisner 2003, Eisner 2014). Faldet er forholdsvis veldokumenteret fra starten af 1600-tallet, men starter antageligt tidligere – dog med visse midlertidige, lokale stigninger. Blandt de lande, som der findes nogenlunde pålidelige data for, synes udviklingen

at starte tidligst i England, Nederlandene og Belgien og at komme senest til Italien.⁸ I Danmark findes ingen beregninger af udviklinger i drabsrater over længere dele af denne periode, men der findes nedslag og visse indikationer af et skarpt fald omkring 1640 og muligvis også et mere løbende fald i århundrederne forinden (Netterstrøm 2017). Det skal understreges, at udviklingerne er behæftet med betydelige usikkerheder.

Udviklingen i drabsrater har typisk været tolket som udtryk for en øget formel social kontrol med befolkningen, hvor styrkelsen af statsmagten, herunder det strafferetlige system, er ét element, jf. afsnit 2.1. Der sker dog samtidig udvidelser af en lang række andre former for såvel statslig, formel social kontrol som udvidelser af ikke-statslig, uformel social kontrol. Faldet i drabsrater kan derfor antageligvis ikke alene tilskrives det strafferetlige system. Endvidere udfordres teorierne om formel social kontrol og den centraliserede statsmagt af, at disse også blev udvidet i Italien, hvor drabsraterne ikke umiddelbart faldt, mens Nederlandene, hvor drabsraterne faldt tidligt, omvendt var en relativt decentraliseret stat (Eisner 2003). Det skal også bemærkes, at der findes andre teorier om årsagen til faldet i drabsrater, som påpeger betydningen af statens legitimitet, protestantismen samt nedbrydningen af en æreskultur (Eisner 2001, Eisner 2003).

2.3

Kriminaliseringer og legaliseringer

En mere samtidig indikation af betydningen af et strafferetligt system kan fås ved at undersøge betydningen af kriminaliseringer og legaliseringer. Her flyttes grænserne for, hvilken adfærd der anses for at være kriminel. Forandringer i sådan adfærds hyppighed bør derfor i princippet kunne tilskrives betydningen af, at adfærden er reguleret igennem det strafferetlige system.

De undersøgelser, der behandles i afsnittet, viser resultater af henholdsvis en kriminalisering på færdselsområdet og legaliseringer af brug af cannabis.

Kriminalisering af kørsel uden sikkerhedssele synes at have påvirket brugen af disse seler positivt. Resultater vedrørende legalisering af cannabis peger i nogle tilfælde på, at dette har ledt til en stigning i brugen af cannabis, mens andre studier ikke finder en effekt.

Det skal understreges, at resultaterne i dette afsnit ikke nødvendigvis kan generaliseres til andre typer af kriminalitet end de undersøgte. Dette skyldes, at handlinger, der er genstand for enten kriminalisering eller legalisering, typisk ikke vil blive anset for at være ligeså alvorlige eller moralsk set forkerte som handlinger, hvis legale status ikke bliver ændret i samtiden. Det vil antageligvis ikke alene være et spørgsmål om, hvorvidt adfærden er lovlig eller ulovlig, men også hvor alvorlig eller moralsk forkert adfærden anses for at være, der er med

⁸ Faldet lader til særligt at angå drab, begået af personer fra de højere sociale klasser, samt mænds drab på mænd.

til at influere på, i hvilket omfang adfærden forekommer. Dermed er der grund til at antage, at omfanget af de typer adfærd, der ikke er blevet kriminaliseret eller legaliseret i nyere tid, kan blive påvirket anderledes af kriminaliseringer og legaliseringer end adfærd, der har været genstand for sådanne lovændringer.

2.3.1

Kriminalisering af kørsel uden sikkerhedssele

Et studie tyder på, at lovgivning om obligatorisk brug af sikkerhedssele bidrog til at udvide bilisters anvendelse af selen og dermed til trafiksikkerheden. Denne type lovgivning blev indført i Europa og Australien i 1970'erne, men først i 1984 i staten New York og senere i andre amerikanske stater. Et robust studie finder, at amerikanske love om obligatorisk brug af sikkerhedsseler forøgede brugen med 22 procentpoint, og at dette i øvrigt sænkede antallet af trafikdræbte (Cohen og Einav 2003).

2.3.2

Legalisering af cannabis

Når bestemte typer af adfærd fjernes fra det område, som det strafferetlige system dækker, kan der skelnes mellem tre modeller. Mest vidtrækkende er legaliseringer, hvor en type adfærd lovliggøres. Dernæst findes afkriminaliseringer, hvor adfærden fortsat er ulovlig, men hvor den ikke udløser en strafferetlig sanktion, men derimod en alternativ sanktion som f.eks. misbrugsbehandling og rådgivning. I visse lande anvendes begrebet afkriminalisering også til at betegne en ændring fra strafferetlige sanktioner til et system, hvor der kan gives mindre, administrative bøder. Endeligt findes depenaliseringer, hvor adfærden er reguleret strafferetligt, men der ikke findes mulighed for fængselsstraf. Det er alene legaliseringer, der har interesse i dette afsnit, idet disse flytter reguleringen af adfærden væk fra det straffende system, mens afkriminaliseringer, der omfatter mulighed for at give administrative bøder, samt depenaliseringer kan anses som lempelser af straffens strengthed.

En type af adfærd, der i visse lande og stater har været genstand for legalisering, angår brug af cannabis. Det er dog vanskeligt at undersøge sammenhængen mellem befolkningens brug af cannabis og det forhold, at risikoen for straf forsvinder, idet andre forhold kan påvirke denne sammenhæng. Dette gælder f.eks. eventuel øget tilgængelighed og et øget udvalg af cannabisprodukter, eventuelle ændringer i pris, samt eventuelle ændringer i opfattelser af skadelighed m.v. Med hensyn til betydningen for tilgængelighed, pris og udvalg af cannabisprodukter, må denne effekt antages at være større i forbindelse med legalisering af kommercielt salg, end hvis der alene er tale om legalisering af besiddelse og brug af cannabis. Det bemærkes, at legalisering af cannabis til medicinske formål ikke behandles i denne gennemgang.

Der er til brug for denne litteraturgennemgang ikke fundet meget solid forskning vedrørende legalisering af cannabis, og denne forskning giver samlet set ikke klare svar på, hvad konsekvenserne af legalisering ville være set i forhold til brugen af cannabis. Der er foretaget visse undersøgelser heraf i USA, og ifølge et systematisk review af studierne er resultaterne ikke entydige (Smart og Pacula 2019). Besiddelse og brug af cannabis blev i november 2012 legaliseret i staterne Washington og Colorado for personer over 21 år, mens legaliseret kommercielt salg begyndte i 2014. I dette år blev cannabis legaliseret i District of Columbia samt staterne Oregon og Alaska, og sidenhen er samme udvikling sket i staterne Californien, Illinois, Maine, Massachusetts, Michigan, Nevada og Vermont. I District of Columbia og staten

Vermont er det dog alene besiddelse og brug af cannabis, der er legaliseret, mens kommercielt salg fortsat er ulovligt. Et studie baseret på nationale spørgeskemaundersøgelser om brug af cannabis blandt den voksne befolkning, som blandt andet tager højde for generelle befolkningsudviklinger relateret til alder, periode og kohorter, finder ikke tegn på, at legaliseringen af cannabis har haft en betydning for, hvor stor en del af befolkningen, der har anvendt stoffet inden for det seneste år. I studiet skelnes dog ikke mellem, om legaliseringen omfatter kommercielt salg eller alene angår besiddelse og brug af cannabis (Kerr et al. 2018). Omvendt finder et studie fra et universitet i staten Washington, at andelen af studerende, der i en spørgeskemaundersøgelse angiver at have anvendt cannabis inden for de seneste 30 dage, stiger efter legalisering af brugen af stoffet, sammenlignet med både den forudgående udvikling og udviklingen på nationalt plan. Mod forventning steg brugen af stoffet dog alene for de studerende, der var under 21 år, og for hvem stoffet stadig var illegalt, mens der ikke sås nogen statistisk signifikant udvikling blandt studerende over 21 år (Miller et al. 2017). Et andet studie finder tilsvarende stigende forbrug af stoffet blandt studerende ved et universitet i Oregon sammenlignet med studerende ved seks universiteter i stater, der ikke legaliserede cannabis, men alene for de studerende, der også angav at have et stort alkoholforbrug, og blandt dem særligt for studerende under 21 år (Kerr et al. 2017). Et andet, senere studie finder dog en stigning i brugen af cannabis efter legalisering blandt studerende både over og under 21 år ved to universiteter i Oregon, sammenlignet med studerende i stater, der ikke legaliserede cannabis (Kerr et al. 2018).

Resultaterne af alle de ovenstående studier er dog forholdsvist usikre, idet der estimeres effekter ganske kort tid efter legalisering, mens opbygningen af et marked og ændring af forbrug kan ske over længere tid. Derudover havde de stater, evalueringerne er foretaget i, allerede legaliseret medicinsk cannabis, hvorved der ikke er tale om en overgang fra en fuldt kriminaliseret til en fuldt legaliseret tilstand (Smart og Pacula 2019). Endeligt kan der være stor forskel mellem modeller for legalisering og den efterfølgende regulering af salget (Pacula og Smart 2017).

Straffens vished og hastighed – virkning over for gerningsmanden og befolkningen

Denne litteraturgennemgangs grundlæggende fokus på virkninger af idømt straf, set ud fra flere forskellige formål, forudsætter en række forudgående processer, der efterfølger en kriminel handling, og som kan lede til, at straf kan idømmes. Gerningen skal anmeldes eller opdages, og gerningsmanden skal identificeres, sigtes og tiltales, før der kan idømmes en straf. Disse processer kan på den ene side beskrives ud fra den sandsynlighed, hvormed de leder til straf, hvilket samlet set omtales som straffens vished. På den anden side kan processerne også beskrives ud fra deres varighed, hvilket samlet set omtales straffens hastighed. Disse forhold er relevante at inddrage, da de kan have afgørende betydning for, hvordan og hvorvidt en straf overhovedet kan idømmes, og dermed hvilke virkninger den kan have.

Straffens vished og straffens hastighed er vigtige elementer i straffens utilitaristiske formål om at forebygge kriminalitet, idet de kan fungere afskrækkende for potentielle gerningsmænd, ved at øge sandsynligheden for og hastigheden hvormed straf tilføjer omkostninger, der gør lovovertrædelser urentable. Straffens vished og hastighed er primært undersøgt ud fra deres afskrækkende betydning, herunder for allerede dømte gerningsmænd samt for befolkningens kriminalitet mere generelt. Der kan også være ikke-kriminalpræventive formål med at forbedre disse processer, herunder vedrørende ofre samt befolkningens holdninger til straf, men disse behandles i kapitlerne om idømt straf, idet forskningen herom typisk behandler straf og processerne, der kan lede dertil, samlet.

Det er nødvendigt at skelne mellem straffens faktiske og opfattede vished og hastighed. For at forandringer i straffens vished og hastighed kan have en afskrækkende virkning, må potentielle gerningsmænd opfatte dem. Omvendt vil ændringer af det straffende system typisk angå de faktiske forhold. I hovedparten af studier af faktiske ændringer antages det, at potentielle gerningsmænd opfatter disse forandringer. Studier, der alene angår gerningsmænds eller befolkningens opfattelse af det straffende system, behandles særskilt.

I det følgende gennemgås studier af virkningerne af straffens vished og hastighed for henholdsvis gerningsmænd og befolkningen. Denne skelnen skyldes, at dømte gerningsmænds opfattelser af straf – og dermed eventuelle kriminalpræventive virkninger – er påvirket af deres personlige erfaringer og faktiske vilkår ved straffen. Dette adskiller sig fra befolkningen generelt, hvor opfattelserne af straf ikke nødvendigvis skyldes konkrete, personlige erfaringer.

Som nævnt indledende kan straffens vished og hastighed ansues som resultatet af de faser af straffesagskæden, der går forud for og som kan lede til straf. Studier af den kriminalpræventive betydning af disse faser af straffesagskæden tager typisk udgangspunkt i forskelle og forandringer i disse sandsynligheder og hastigheder, men i mange studier undersøges alene forandringer i ét af disse led. Eksempelvis angår hovedparten af studierne af straffens vished

alene opdagelsesrisikoen, mens den efterfølgende sandsynlighed for dom ikke indgår. Oftest antages, at forandringer i ét af leddene vil have en betydning for straffens samlede vished eller hastighed. Det skal understreges, at dette ikke er en selvfølgelighed, idet ændringer i ét led kan påvirke de efterfølgende omvendt. Eksempelvis kan en stigning i sandsynligheden for sigtelse forårsage et fald i sandsynligheden for tiltale, hvis det øgede antal sigtelser foretages på et ringere grundlag. For så vidt at ændringer i ét led af disse processer har en kriminalpræventiv virkning, må det dog antages, at ændringen har påvirket straffens faktiske eller opfattede vished eller hastighed.

3.1

Virkningen over for gerningsmanden

Virkningen af straffens vished og hastighed i forhold til gerningsmænd gennemgås i følgende afsnit. Fælles for de gennemgåede studier er, at de alle undersøger, hvordan ændringer i straffens vished eller hastighed påvirker recidivrisikoen for personer, som er dømt for en lovovertrædelse.

3.1.1

Straffens vished

Straffens vished er et centralt element i teorien om straffens individualpræventive, afskrækkende virkning. Ifølge teorien vil en gerningsmand med højere sandsynlighed afstå fra at begå yderligere kriminalitet, hvis sandsynligheden for at blive opdaget og straffet er stor. Følgende afsnit gennemgår studier, der søger at estimere individualpræventive effekter af straffens vished.⁹ Der er tale om relativt få studier, men flere er af ganske høj kvalitet.

Generelt kan der konstateres statistisk signifikante individualpræventive effekter af at øge opdagelsesrisikoen, men da der er tale om relativt få studier, som behandler emnet, må konklusionerne behandles varsomt.

En individualpræventiv virkning af straffens vished kan konstateres i et dansk studie udgivet af Rockwool Fonden vedrørende den øgede opdagelsesrisiko som DNA-registrering medfører (Anker et al. 2018). Studiet tager udgangspunkt i en lovændring fra 2005, der medførte, at sigtede for al kriminalitet, der har en strafferamme på mindst 18 måneder, samt sigtede for besiddelse af børnepornografi, fremover kan inkluderes i DNA-registeret, hvor dette før kun gjaldt sigtede for en række andre lovovertrædelser.¹⁰ Lovændringen øgede antallet af personer i DNA-registeret markant og kan derigennem anvendes til at beskrive DNA-registreringens individualpræventive, afskrækkende betydning. Teoretisk set kan recidiv som følge af DNA-registrering dog både sænkes grundet afskrækkelse eller øges, idet mere kriminalitet

⁹ For så vidt angår sandsynligheden for at blive opdaget og straffet for gentagen kriminalitet kan denne også påvirkes af visse typer af sanktioner, som behandles i afsnit 4.2, såsom intensiv overvågning.

¹⁰ Før lovændringen kunne der foretages DNA-registrering af sigtede for den daværende straffelovs kapitel 12 og 13, § 119, § 123, §§ 180 eller 181, § 183, stk. 1 eller 2, § 183 a, § 184, stk. 1, § 210, §§ 216-225, § 232, § 237, §§ 245 eller 246, § 252, §§ 260 eller 261, § 276, jf. § 286, eller § 288.

opdages med DNA-tests. Studiet adskiller disse effekter ved at beskrive ændringer i kriminalitet, som der er rejst sigtelse for inden for tre uger fra gerningsdato, idet DNA-tests og -matchning typisk ikke kan foretages på så kort tid, hvorfor ændringer i denne periode alene kan skyldes afskrækkelse. Studiet viser, at inklusion i DNA-registeret reducerer risikoen for recidiv til en ny fældende afgørelse fra 13,2 pct. til 7,5 pct. for de, som blev sigtet inden for tre uger. Dermed er der tale om et fald på 5,7 procentpoint svarende til 43 pct. Det estimeres, at en stigning på én pct. i sandsynligheden for at blive opdaget leder til et fald i kriminalitet på over to pct. Det skal desuden bemærkes, at der i studiet udelukkende anvendes data på 18 til 30-årige mænd, og at resultaterne alene er statistisk signifikante for de 18-23-årige mænd, mens det for de 24-30-årige alene indikerer en virkning. Tilsvarende er effekterne alene statistisk signifikante for tidligere dømte, men ikke for førstegangsdømte. Resultaterne kan ikke nødvendigvis generaliseres til personer uden for de undersøgte grupper.

I et lignende amerikansk studie konstateres ligeledes en individualpræventiv effekt af den øgede opdagelsesrisiko, som DNA-registrering indebærer (Doleac 2017). Studiet anvender en metode, der minder om metoden i det førnævnte danske studie af DNA-registrering. I studiet fokuseres på, hvordan registrering i en DNA-database påvirker recidivrisikoen for gerningsmænd dømt for grove voldsforbrydelser eller grove ejendomsforbrydelser. For gerningsmænd, dømt for grove voldsforbrydelser, falder risikoen for recidiv til en ny dom med 4,5 procentpoint svarende til 17 pct. For gerningsmænd, dømt for grove ejendomsforbrydelser, er de tilsvarende fald 2,4 procentpoint og seks pct. Modsat det danske studie, kan det amerikanske studie ikke adskille den øgede opdagelsesrisiko, som DNA-registrering medfører, fra den afskrækkende effekt. De afskrækkende effekter estimeret i det amerikanske studie er derfor sandsynligvis underestimerede. Studiets analyser af den individualpræventive effekt af DNA-registrering fokuserer udelukkende på mænd, hvorfor det ikke vides, om effekterne gør sig gældende for kvinder.

Et mindre robust amerikansk studie finder en mindre afskrækkende virkning af DNA-registrering (Bhati og Roman 2014).¹¹ Studiet udnytter den gradvise udvidelse af Floridas DNA-register til at skabe eksperimentel- og kontrolgrupper. For personer oprindeligt dømt for røveri eller indbrud er recidivreduktionen som følge af DNA-registreringens afskrækkende virkning på mellem to og tre pct. For personer dømt for andre typer af kriminalitet indikerer resultaterne en nul-effekt (Bhati og Roman 2014).

Den individualpræventive virkning af straffens vished er ligeledes påvist i et metodisk solidt studie baseret på data fra England og Wales. Studiet undersøger, om løsladelse fra fængsel med elektronisk fodlænke reducerer risikoen for recidiv sammenlignet med løsladelse uden fodlænke (Marie 2015).¹² Der anvendes et design baseret på regressionsdiskontinuitet til at

¹¹ Studiet er inkluderet i gennemgangen, selvom det er udgivet før 2015. Dette skyldes at straffens vished ikke var et fokuspunkt i Justitsministeriets Forskningskontors tidligere rapport om den individualpræventive virkning (Jørgensen et al. 2015).

¹² Dette studie er desuden refereret i Justitsministeriets Forskningskontors tidligere rapport, dog ikke med fokus på straffens vished (Jørgensen et al. 2015). Studiet nævnes igen her, da det er et af de få studier, der overbevisende

skabe to grupper, der er sammenlignelige.¹³ Resultaterne peger på, at løsladelse med fodlænke reducerer risikoen for en ny anholdelse med mellem 20 og 40 pct. i op til to år efter løsladelse. I studiet nævnes ingen deciderede rehabiliterende tiltag i vilkårene for løsladelse med fodlænke. Effekten beror derfor antageligvis i høj grad på opdagelsesrisikoen.

Et amerikansk studie af indsattes opfattelser af straffens vished finder, at deres intentioner om at køre spirituskørsel er lavere, hvis de betragter opdagelsesrisikoen som høj (Bouffard et al. 2017).

3.1.2

Straffens hastighed

Den individualpræventive virkning kan i tillæg til straffens strenghed og vished potentielt set skyldes straffens hastighed. Det argumenteres, at lovovertræderen i højere grad vil anse straffen som konsekvens af den foretagne lovovertrædelse og dermed tilpasse sin adfærd, hvis lovovertrædelse og straf tidsmæssigt ligger tæt på hinanden. Det er begrænset med forskning, der behandler dette spørgsmål, men der findes enkelte gode studier.

Den forskning, der findes på området, viser indikationer af, at hurtig anholdelse kan have en kriminalpræventiv betydning, men at kortere tid fra sigtelse til afsoning omvendt kan have en kriminogen virkning.

Betydningen af hurtigere straffe for recidivet belyses i et nyt dansk studie, der viser, at en forkortelse af tiden fra sigtelse til afsoning øger risikoen for recidiv blandt unge mænd dømt for vold. Således peger studiets resultater på en omvendt effekt i forhold til, hvad teorien om straffens hastighed postulerer (Andersen 2019). I studiet analyseres effekten for 15-19-årige mænd af en reform fra 1994, der i betydeligt omfang reducerede tidsperioden fra sigtelse for simpel vold til dom og fængsling. Længden på tidsperioden faldt fra omtrent 13 måneder i gennemsnit til omtrent syv måneder. Reformen gjorde det muligt at skabe sammenlignelige eksperimentel- og kontrolgrupper, hvilket vises i forhold til demografiske forhold, uddannelse og indkomst med videre. Efter 60 måneder fra den oprindelige sigtelse var omtrent 50 pct. af de unge mænd, der blev sigtet før reformen, sigtet for en ny straffelovsovertrædelse. Tilsvarende tal for de unge mænd sigtet efter reformen er omtrent 60 pct. Med andre ord havde de, der oplevede en kortere tidsperiode mellem sigtelse og fængsling, en højere recidivrisiko. Denne kriminogene effekt kan ifølge forfatteren muligvis forklares med, at straffen indtræder tidligere i livsforløbet på et tidspunkt, hvor straffen kan gøre en særlig forskel ved eksempelvis at påvirke de unges venskaber, uddannelsesforløb og indtræden på arbejdsmarkedet.

behandler den individualpræventive effekt af straffens vished isoleret. Andre studier af effekten af fodlænke sammenligner typisk recidivrisikoen for personer, der har afsonet med fodlænke, med recidivrisikoen for personer, der har afsonet i fængsel. Sådanne sammenligninger angår i højere grad strengheden af sanktionstypen.

¹³ Designet udnytter, at løsladelse med elektronisk fodlænke kun er mulig for personer, der er over 18 år og har modtaget en dom på over 3 måneder. Personer lige over og lige under disse grænser sammenlignes.

Et amerikansk studie finder med hensyn til en hurtig anholdelse det omvendte resultat, idet straffens hastighed ses at have en individualpræventiv virkning (Zettler et al. 2015). Studiet måler straffens hastighed som perioden mellem gerningstidspunkt og anholdelse og kontrollerer med matchningsteknikker for demografiske forhold, sundhed, psykiske problemer og tidligere kriminalitet. Resultaterne viser, at straffens hastighed reducerer risikoen for recidiv signifikant, når anholdelsen foretages inden for syv dage sammenlignet med, at anholdelsen er foretaget efter syv dage. Risikoen for recidiv er omtrent tre procentpoint lavere for de grupper, der blev arresteret hurtigt. Der kan dog ikke konstateres effekter af straffens hastighed efter længere perioder, idet det ikke har nogen betydning, om anholdelsen foretages før eller efter henholdsvis 30 og 90 dage.¹⁴

Straffens hastighed findes ligeledes at have en betydning i et sydkoreansk studie (Park et al. 2016). I studiet er 163 personer, som afsoner en fængselsstraf for indbrud, spurgt til, hvor sandsynligt det er, at de begår ny kriminalitet efter løsladelse. De, som blev anholdt på gerningsstedet, er 1,7 gange mere tilbøjelige til at rapportere, at de sandsynligvis ikke vil begå ny kriminalitet, end de, som ikke blev anholdt på stedet. En svaghed ved studiet er, at der ikke kontrolleres for en række andre forhold, der kan have betydning for risikoen for recidiv, herunder at de, der blev anholdt på stedet, muligvis er mindre erfarne indbrudstyre end de, der i første omgang slap væk. Derudover har studiet ikke data vedrørende, om de adspurgte rent faktisk recidiverer.

3.2

Virkning over for befolkningen

Virkningen af straffens vished og hastighed i forhold til befolkningens kriminalitetsniveau gennemgås i følgende afsnit. Disse virkninger kaldes også de generalpræventive virkninger af straffens vished og hastighed. Fælles for de inkluderede studier er, at de undersøger, hvordan straffens vished eller hastighed påvirker det generelle kriminalitetsniveau, uden at der skeles til betydningen af befolkningens personlige erfaringer med straf. Det bemærkes, at litteraturgennemgangen ikke behandler betydningen af helheden af det straffende system, men i stedet retter sig mod betydningen af konkrete karakteristika ved det straffende system, jf. afsnit 1.1. Endvidere bemærkes udfordringerne ved at foretage studier af generel afskrækkelse med hensyn til fraværet af kontrolgrupper, sammenhængen mellem afskrækkelse og indespærring samt den gensidige påvirkning mellem det straffende systems karakter og kriminalitetsniveauet, jf. afsnit 1.3.

3.2.1

Straffens vished

Som nævnt i afsnit 1.1 kan straffens vished beskrives som en række processer, herunder opdagelse, efterforskning, sigtelse, tiltale og dom, der efterfølger en kriminel handling og som

¹⁴ Andre amerikanske undersøgelser indikerer endvidere, at (unge) lovovertrædere i ganske lav grad tager hensyn til potentielle fremtidige tab relativt til umiddelbare gevinster (Lee og McCrary 2017), og at sammenhængen primært vedrører unge, der begår ejendoms- og ikke voldskriminalitet (Nagin og Pogarsky 2004). Dette kan være en baggrund for, at hurtige straffe potentielt kan være mere afskrækkende end straffe, som udløses efter længere tid.

med en vis sandsynlighed kan lede til straf. Empiriske studier af den generalpræventive betydning af straffens vished beskriver ofte alene betydningen af sandsynligheden for anholdelse, mens der er ganske lidt forskning, der belyser betydningen af sandsynligheden for, at anholdelse leder til fældende afgørelse (Durlauf og Nagin 2011). Der er mange forskellige måder at øge straffens vished på, og der kan være forskelle i, hvor effektive disse er med hensyn til at opnå generalpræventive effekter. Mange studier tager udgangspunkt i antallet af politibetjente (eventuelt på gaden) i en bestemt jurisdiktion, men i andre tilfælde fokuseres der på betydningen af bestemte politimæssige indsatser eller strategier. Afsnittet afsluttes med studier, der belyser betydningen af straffens opfattede vished frem for den faktiske vished, jf. også indledningen til kapitel 3.

Metastudier finder, at straffens vished synes at have nogen virkning som generel afskrækkelse (Pratt et al. 2006, Dölling et al. 2009). Denne konklusion bakkes op af systematiske litteraturgennemgange, der overordnet også påpeger, at en forøgelse af straffens vished har en afskrækkende virkning i form af en reduceret mængde af kriminalitet.

Der er dog en del forskel på, hvor kraftige sammenhænge der konstateres i de enkelte undersøgelser, særligt når der ses nærmere på, hvordan forskellige typer af kriminalitet påvirkes.

Straffens faktiske vished – politistyrkers størrelse

Straffens vished påvirkes i første omgang af risikoen for, om gerningsmanden anholdes for en lovovertrædelse. Denne risiko er for en given lovovertrædelse ganske svær at måle, men der findes en del studier, som forudsætter, at en større politistyrke øger sandsynligheden for anholdelse for en given lovovertrædelse. Det skal bemærkes, at en større politistyrke potentielt kan anvendes til at opnå generalpræventive effekter via afskrækkelse såvel som via lokale forebyggelsesindsatser, rådgivning til borgerne om kriminalpræventiv adfærd og lignende. I det følgende afsnit skelnes der ikke mellem disse mulige årsager til generalprævention.

I en række nyere udenlandske studier findes der belæg for, at forøgelser af politistyrkens størrelse sænker kriminalitetsniveauet. Det er dog uvist, om disse resultater vil kunne overføres til en dansk kontekst.

Et internationalt kendt eksempel på betydningen af en politistyrkes størrelse – eller eksistens som sådan – angår deportationen af det danske politi i september 1944. Politiet blev fra deportationen og frem til kapitulationen erstattet af et ubevæbnet vagtværn, som dog sjældent anholdt gerningsmænd, medmindre de blev pågrebet på fersk gerning. Deportationen blev efterfulgt af en kraftig stigning i mængden af gadekriminalitet, idet antallet af røverier og

tyverier hver især angiveligt mangedoblede i København, og dette på trods af samtidige skærper af straffen.¹⁵ Anden ejendoms kriminalitet som underslæb og bedrageri lod sig ikke i samme grad påvirke af politiets manglende tilstedeværelse i gadebilledet (Andenaes 1974). Den daværende statsadvokat for København bemærkede i sin bog om perioden: *"Man gjorde den erfaring [...] at Forbryderne mere afholdes fra Forbrydelse, naar Chancen for Opdagelse er stor, selvom Straffen ikke er så haard, end af en høj Straf, når Muligheden for Opdagelse er minimal"* (Trolle 1945). Det skal dog understreges, at disse erfaringer ikke kan betragtes som videnskabeligt funderede effektmål, idet data er ringe, der ikke findes mulighed for kontrolområder, samt at de særlige omstændigheder under besættelsen kan have påvirket udviklingerne.

Der findes en del studier, som søger at beskrive den generalpræventive effekt af politistyrkers størrelser eller ressourcer over for kriminalitetsniveauet. Disse undersøgelser står dog i udgangspunktet over for det problem, at en stor politistyrke kan være etableret som reaktion på et højt kriminalitetsniveau, jf. afsnit 1.3 (Durlauf og Nagin 2011). Mere politi kan i visse tilfælde også lede til højere anmeldelsestilbøjeligheder og mere omfattende registrering, hvilket vil give et indtryk af øget kriminalitet, der udvander eventuelle generalpræventive effekter (Vollaard og Koning 2009, Vollaard og Hamed 2012). I tidligere studier er disse problemer ikke adresseret tilstrækkeligt, hvorfor de metodologisk er for svage til at drage konklusioner på baggrund af (Lim et al. 2010).

En række studier foretaget siden midten af 1990'erne, der adresserer de metodologiske problemer, når generelt til den konklusion, at en større politistyrke mindsker mængden af kriminalitet. Der er dog forholdsvis stor variation i, hvor sikker og hvor kraftig effekten estimeres at være, særligt når der ses på forskellige typer af kriminalitet. Blandt en række stærke undersøgelser fra USA findes under anvendelse af ganske forskellige metoder, at en forøgelse af politistyrken med én pct. vil sænke voldskriminalitet med mellem 0,34 og 1,3 pct., mens den samtidig vil sænke ejendoms kriminaliteten med mellem 0,17 og 0,85 pct. (Marvell og Moody 1996, Corman og Mocan 2000, Evans og Owens 2007, Lin 2009, Chalfin og McCrary 2018, Mello 2019). En lignende sammenhæng er fundet i Sverige, hvor én pct. mere politi i en kommune ledte til mellem 0,2 og 0,37 pct. færre indbrud. Sammenhængen er dog ikke entydig med hensyn til røveri samt tyveri af og fra køretøjer, som også er undersøgt (Lindström 2011, Lindström 2013). To studier fra Holland samt ét fra England og Wales finder ligeledes, at mere politi medfører mindre kriminalitet. Studierne når denne konklusion ved at kombinere oplysninger om formler, der anvendes til at fordele midler mellem forskellige politienheder, med oplysninger om udsathed for kriminalitet fra offerundersøgelser. De hollandske studier viser, at mere politi medfører generalpræventive effekter. Ydermere medfører mere politi, at færre oplever offentlig uorden, og mere politi leder i øvrigt til, at befolkningen tager færre forholdsregler for at undgå kriminalitet (Vollaard 2005, Vollaard og

¹⁵ Det skal dog bemærkes, at registreringen af kriminalitet i denne periode er særdeles usikker, idet politiet selvsagt ikke kunne modtage anmeldelserne. Estimer af kriminalitetens omfang stammer således fra anmeldelser til vagtværnene og statsadvokaturet, forsikringsoplysninger med videre (Trolle 1945). Fra de foreliggende tal sås under hele besættelsen en stigning i antallet af røverier i København, men stigningen syntes exceptionelt kraftig efter deportationen af politiet.

Koning 2009). Studiet foretaget i England og Wales peger også på generalpræventive effekter. Studiets særlige styrke ligger i at beskrive, at betydningen af politistyrkens størrelse synes langt kraftigere på baggrund af offerundersøgelser end af politiregistreret kriminalitet, særligt for de mindst anmeldte kriminalitetsformer såsom vold. Studiet viser, at det skyldes, at mere politi kan medføre en højere anmeldelsestilbøjelighed, hvilket udvander billedet af generalpræventive effekter, når man alene ser på registreret kriminalitet (Vollaard og Hamed 2012). I et italiensk studie påvises ligeledes en generalpræventiv effekt af en større politistyrke (Buonanno og Mastrobuoni 2012). Det bemærkes, at det ud fra disse studier ikke er klart, hvad det øgede antal af politibetjente foretager sig, og dermed hvordan de opnår en kriminalpræventiv effekt. Der er endvidere god grund til at tro, at de opnåede effekter er afhængige af, om politistyrkernes størrelse var passende i forhold til det konkrete kriminalitetsbillede, eller om der i de konkrete undersøgte situationer var tale om en underbemanding.

Der findes også eksempler på, at politistyrkens størrelse har betydning for trafiksikkerheden. En ekstraordinær, pludselig massefyring af færdselsbetjente (state police) i Oregon i 2003 blev efterfulgt af en anseelig stigning i mængden af skader og dødsfald i trafikken (DeAngelo og Hansen 2014).

Endeligt kan nævnes en gruppe af relaterede studier, der beskriver situationer, hvor politiet har foretaget færre anholdelser grundet ekstraordinære hændelser, hvilket har været efterfulgt af et stigende kriminalitetsniveau. Dette er dokumenteret i såvel byerne Cincinnati og Los Angeles samt staterne New Jersey og Maryland, hvor politiskandaler medførte et fald i antallet af anholdelser, der potentielt kunne relateres til unfair politipraksisser. Dette giver således en indikation af, at det ikke alene er politistyrkens størrelse, men i lige så høj grad politiets indsatser, der kan have generalpræventive virkninger.

Straffens faktiske vished – fokuserede politiindsatser

Der findes en række politiindsatser, hvor politiet fokuserer ressourcer på at være til stede bestemte steder i det offentlige rum, hvilket blandt andet har til formål at afskrække potentielle gerningsmænd ved at øge visheden om, at kriminalitet vil blive opdaget.

En række ældre studier af betydningen af øget patruljering viste ingen effekter (Lim et al. 2010), men siden midten af 1990'erne er der gennemført en række studier af indsatser, der i flere tilfælde kan påvises at have generalpræventive effekter.

Der kan være tale om indsatser mod kriminalitet bestemte steder eller mod bestemte problemer. Anvendelsen af fokuserede politiindsatser indgår ofte som en del af en bredere strategi kaldet problem-oriented policing, der kan have andre generalpræventive virkninger end dem, der er baseret på afskrækkelse. Med en sådan problemorienteret strategi samarbejder politiet med lokalsamfundet om at identificere årsagen til bestemte kriminalitetsproblemer for på den baggrund at skabe målrettede og skræddersyede indsatser.

Hot spot policing er en indsats, hvor politiet er særligt til stede som vogtere i områder med en stor koncentration af kriminalitet, og som ofte er vist at have kriminalpræventive effekter.

Der er tale om en indsats over for kriminalitet bestemte steder, men ikke nødvendigvis begået af bestemte (grupper af) personer. Et metastudie fra The Campbell Collaboration behandler samlet resultaterne af 19 effektstudier, hvoraf 17 er amerikanske, mens ét er australsk og ét er argentinsk (Braga et al. 2012). I 20 af de 25 statistiske tests i disse studier finder forfatterne statistisk signifikante kriminalpræventive effekter af hot spot policing. Effektstørrelserne beskrives samlet som moderate til små og er kraftigst for narkotikarelaterede lovovertrædelser, vold og gadeuorden, men mindre for ejendomsforbrydelser. De mest robuste studier viser dog generelt relativt små effektstørrelser. Også i Danmark har der været foretaget forsøg med hot spot policing. I København har indsatsen været anvendt til forebyggelse af vold i nattelivet og her fandt et effektstudie, at antallet af voldsepisoder faldt med 39 pct. på indsatsnætter (Jørgensen 2010). Senere er der foretaget et forsøg med hot spot policing i Østjyllands Politi, Fyns Politi og Københavns Vestegns Politi, hvor der dog ikke kan konstateres generelle kriminalpræventive effekter, hvilket blandt andet tilskrives visse implementeringsvanskeligheder (Attermann 2017). Tilsvarende indsatser i Sverige har givet lignende resultater, idet to studier viser fald i kriminalitet som følge af indsatserne (Andersson og Malmgren 2012, Marklund og Merenius 2014), mens ét viser tendens til fald, der dog ikke er statistisk signifikant (Frogner et al. 2013).

I en anden type politiindsats målrettes politiarbejdet fokuserede afskrækkelsesindsatser (focused deterrence), hvilket også er vist at have effekt. Disse indsatser er modsat hot spot policing ikke direkte målrettet steder, men har især angået problemer som vold mellem gadebander, aktivitet på åbne narkotikamarkeder og enkeltpersoner, som begår meget kriminalitet. Fokuserede afskrækkelsesindsatser over for gadebander fungerer typisk ved, at myndighederne samler medlemmerne og gør det klart, at enhver alvorlig voldsforbrydelse vil få politiet til at tage alle midler i brug mod alle gadebandernes medlemmer, men at lokalsamfundet derudover er klar til at tage imod medlemmerne. På denne måde er der ikke blot tale om en afskrækkelse i kraft af politiets tilstedeværelse, men også baseret på gruppemedlemmernes interesse i, at øvrige medlemmer ikke begår volds kriminalitet. De første erfaringer med sådanne indsatser blev gjort i 1996 i Boston i den såkaldte Operation Ceasefire, og indsatsen er senere blevet gentaget flere andre steder. Ét metastudie af disse fokuserede afskrækkelsesindsatser viser, at der generelt er belæg for, at indsatsen har en kriminalpræventiv effekt (Braga et al. 2018). De nyeste og mest avancerede studier peger på en mindre effekt, end hvad der hidtil har været påvist, men resultaterne er fortsat positive. Effekterne er endvidere kraftigst vedrørende indsatser rettet mod gadebander, efterfulgt af indsatser rettet mod enkeltpersoner, der begår meget kriminalitet, mens indsatser mod åbne narkotikamarkeder blot har en mindre effekt. I et amerikansk randomiseret eksperiment, der er udgivet efter den nævnte metaanalyse, og som angår enkeltpersoner, der begår meget kriminalitet, er det hverken muligt generelt at påvise en positiv eller en negativ effekt (Uchida et al. 2018). Det understreges dog, at personer i eksperimentgruppen havde større sandsynlighed for at blive opdaget og straffet for den begåede kriminalitet. Med andre ord kan kontrolgruppen have begået kriminalitet, som ikke er blevet opdaget. Derudover peger undersøgelsen på, at de individer i eksperimentgruppen, der blev brugt mest tid på i forbindelse med tiltaget, faktisk havde en lavere risiko for recidiv end kontrolgruppen. Det skal her bemærkes, at langt størstedelen af disse erfaringer stammer fra USA, og derfor ikke nødvendigvis kan overføres til Danmark. Kun en enkelt evaluering i metaanalysen stammer fra Europa, nærmere bestemt

Glasgow. I øjeblikket pågår en tilsvarende indsats mod skyderier mellem kriminelle grupperinger ved navn Sluta Skjut i Malmø, som i første omgang alene procesevalueres, men som muligvis senere vil blive effektevalueret.

Tilsvarende er det fundet, at politiets fokuserede tilstedeværelse i gadebilledet i forbindelse med terrortrusler eller –hændelser kan have generalpræventive virkninger over for anden kriminalitet end lige netop terror. Ét studie viser, at kriminaliteten i området omkring Det Hvide Hus i Washington faldt i perioder, hvor politiet øgede deres tilstedeværelse i gadebilledet, fordi terrortruslen var høj. Effekten var kraftigst vedrørende biltyverier, hvilket er forventeligt, idet der er tale om gadekriminalitet, men der sås dog ingen effekt vedrørende voldskriminalitet (Klick og Tabarrok 2005). Tilsvarende fokuserede politiindsatser har givet lignende resultater i London efter terrorangrebet i 2005, hvor effekten også er kraftigst for gadekriminalitet, såsom tyveri, gadevold og røveri (Draca et al. 2011), i Stockholm, da politiets hooliganenhed blev overflyttet til andre opgaver, hvilket ledte til øget vold blandt hooligangrupper (Poutvaara og Priks 2006), og i Buenos Aires, hvor bevogtningen efter et terrorangreb medførte kraftige fald i antallet af biltyverier i umiddelbar nærhed af politiets tilstedeværelse (Di Tella og Schargrodsky 2004).

Såvel hot spot policing, indsatser med fokuseret afskrækkelse samt virkninger af tilstedeværelse grundet terrortrusler eller –hændelser angår en fokuseret tilstedeværelse i et konkret område. Studierne påviser derfor generelt også, at de generalpræventive virkninger af fokuserede indsatser er ganske lokale. Der er dog en bekymring for, at sådanne fokuserede indsatser ikke forebygger, men blot forskyder kriminaliteten til andre områder eller tidspunkter. Omvendt er det også muligt, at de kriminalpræventive indsatser har positive spredningseffekter uden for de områder eller perioder, som indsatsen er målrettet. Blandt de ovenfor nævnte undersøgelser, der beskæftiger sig med sådanne sammenhænge, gives der oftere belæg for spredning af den kriminalpræventive effekt end en forskydning af kriminaliteten (Jørgensen 2010, Braga et al. 2012, Braga et al. 2018).

Derudover kan nævnes et studie, som finder en kriminalpræventiv effekt af et program fra 1998 i Pittsburgh, der angik politipatruljer, som målrettet gik efter at finde ulovlige våben i byens to mest kriminalitetsplagede kvarterer (Cohen og Ludwig 2003). Idet indsatsen var målrettet bestemte ugedage, var det muligt at sammenligne udviklinger for disse dage med resten af ugen samt i byens øvrige kvarterer. Trods et lavt antal anholdelser og konfiskerede våben (og dermed kun marginale indespærringseffekter) faldt antallet af affyrede skud med 34 pct. og antallet af skader grundet vold med skydevåben med 71 pct. i forhold til det ellers forventede niveau, når politiet foretog disse patruljer. Endeligt er der også beskrevet kriminalpræventive effekter af en ressource tilførsel til en fokuseret politiindsats mod røverier, The Street Crime Initiative, i England og Wales (Machin og Marie 2011).

Straffens faktiske vished – politiindsatser fokuseret på anholdelser

Der findes også en række indsatser, som sigter mod at skabe afskrækkende virkninger ved at øge politiets evne til – eller fokus på – at foretage anholdelser.

Der er ikke nogen klar evidens for, at politiindsatser fokuseret på anholdelser har en præventiv, afskrækkende virkning.

I et par ældre studier undersøges, om hurtige responstider i forbindelse med anmeldelser øger sandsynligheden for anholdelse og dermed vil kunne lede til afskrækkelse. men her findes ingen evidens for effekt af indsatsen, idet mange anmeldelser foretages efter, at gerningsmanden allerede har forladt gerningsstedet, hvorved der ikke kan forventes en effekt af hurtige responstider (Bieck og Kessler 1977, Spelman og Brown 1981).

Der er til denne litteraturgennemgang ikke fundet undersøgelser, der direkte behandler en afskrækkende effekt af forbedret kriminalteknisk efterforskning. I flere litteraturgennemgange vurderes det, at forbedret kriminalteknisk efterforskning sjældent har mærkbar betydning for opklaringsprocenter, idet størstedelen af anholdelser sker på baggrund af, at gerningsmanden pågribes på fersk gerning, øjenvidneforklaringer eller fysiske beviser, der ikke kræver særlig teknisk analyse (Durlauf og Nagin 2010, Nagin et al. 2015), men et review af studier, der belyser effekten af DNA-tests i efterforskning peger på, at denne teknik har en positiv effekt for opklaring, om end flere af de studier, der indgår i reviewet, er mindre robuste (Wilson et al. 2011). Med hensyn til afskrækkende effekter indikerer resultaterne af et nyere dansk forsøg, at usynlig mærkning af værdigenstande, som netop kan anvendes efterforskningsmæssigt til at påvise, at en genstand er stjålet, kan reducere risikoen for indbrud. Resultaterne af undersøgelsen er dog ikke fuldstændigt sikre, hvorfor resultatet bør behandles med varsomhed (Kyvsgaard 2018). Ligeledes har der været foretaget forsøg med usynlig mærkningsspray til forebyggelse af røveri i detailhandlen. Butikker, der anvender usynlig mærkningsspray, opnår en relativt stor kriminalpræventiv effekt, men der ses også en ikke ubetydelig forskydning af røverier til nærliggende forretninger (Scherg et al. 2016).

I denne sammenhæng bør også nævnes broken windows policing. Tanken bag denne type af indsats er, at politiet ved aggressiv ordenshåndhævelse for selv mindre lovovertrædelser kan sende et signal om konsekvenserne af at begå kriminalitet, der kan afskrække potentielle gerningsmænd, også vedrørende grovere kriminalitet.¹⁶ Denne type af indsats blev anvendt aktivt i 1990'erne i New York City og blev taget til indtægt for byens faldende kriminalitetsniveauer, men det har været påpeget, at mange faktorer spillede ind, herunder andre organisatoriske forandringer i New York Police Department og en nedgang i byens crack-epidemi, samt at der kunne konstateres forudgående tendenser til faldende kriminalitet før anvendelsen af broken windows policing, og at andre amerikanske storbyer oplevede tilsvarende fald i kriminalitetsniveauer (Braga et al. 2015, Chalfin og McCrary 2017). I et metastudie af ni eksperimentelle eller kvasi-eksperimentelle undersøgelser af broken windows-programmer

¹⁶ Det bør bemærkes, at begrebet også kan referere til indsatser mod uorden i det sociale eller fysiske miljø igennem problemløsning eller community-orienteret politiarbejde. Disse typer af indsatser har en forholdsvis veldokumenteret kriminalpræventiv effekt (Braga et al. 2015), men idet der ikke er tale om en effekt af straf eller processer, der kan lede dertil, indgår disse studier ikke i denne litteraturgennemgang.

ses der overordnet ikke en statistisk signifikant effekt, og den ene europæiske undersøgelse i dette metastudie indikerer sågar stigende kriminalitet som følge af indsatsen (Braga et al. 2015).

Straffens faktiske vished – opklaringsprocenten

To identificerede studier undersøger sammenhængen mellem opklaringsprocenten og mængden af kriminalitet for derved at belyse den generalpræventive virkning af straffens vished.

Studierne indikerer, at der kan være en generalpræventiv effekt af at øge opklaringsprocenten, men kvaliteten af studierne er ikke høj nok til, at der kan drages sikre konklusioner fra dem.

Et dansk studie sammenligner indbrudsniveauet i Danmark og Tyskland. I studiet argumenteres det, at det danske indbrudsniveau, der er næsten tre gange højere end det tyske, blandt andet kan relateres til en lavere opklaringsprocent (Kruize og Sorensen 2017). 15,2 pct. af de anmeldte boligindbrud i 2015 i Tyskland blev opklaret, mens der i Danmark var tale om 6,6 pct. En korrelationsanalyse viser, at der er en tendens til, at de danske landsdele og tyske delstater, der har en lav opklaringsprocent, også har et højt indbrudsniveau – og vice versa. Det kan dog ikke på denne baggrund konkluderes, at en forøgelse af opklaringsprocenten vil sænke antallet af indbrud. Der anvendes hverken eksperimentelle designs, matchningsteknikker eller kontrolvariable til at underbygge resultatet.

Et engelsk-walisisk studie finder, at en højere opdagelsesrisiko reducerer mængden af berigelseskriminalitet (Bandyopadhyay et al. 2012). Ved at sammenligne udviklinger i politikredse (police force areas) opklaringsprocenter og kriminalitetsniveau konkluderes det, at en stigning i opklaringsprocenten¹⁷ for indbrud på én pct. reducerer mængden af indbrud med 0,38 pct. Tilsvarende reduktioner er 0,81 pct. for tyveri, 0,61 pct. for røveri og 0,26 pct. for bedrageri. I modsætning til det danske studie, kontrollerer det engelsk-walisiske studie for socioøkonomiske og demografiske faktorer, der ligeledes kan påvirke kriminalitetsniveauet. Samtidig søger studiet at tage højde for, at et højt kriminalitetsniveau kan sænke opklaringsprocenten, når tilgængelige efterforskningsressourcer spredes over flere sager.¹⁸

Straffens opfattede vished

Kausaliteten mellem faktiske ændringer i straffens vished og afskrækkelse fra kriminel adfærd hviler på en antagelse om, at befolkningen kender til straffens faktiske vished og justerer deres adfærd på baggrund heraf.

¹⁷ Opklaringsprocenten er målt som andelen af registrerede lovovertrædelser, der leder til sigtelse eller lignende.

¹⁸ Dette gøres blandt andet ved at tidligere års udgifter til politiet anvendes som et instrument til at korrigere opklaringsprocenten for ressourceforskelle. Disse udgifter er bestemt af en formular, der ikke er afhængig af kriminalitetsniveauet.

Mens der ikke i udpræget grad er konstateret sammenhæng mellem opfattet og faktisk vished af straf, så er der flere studier, der indikerer, at opfattelsen af straffens vished har en betydning for afskrækkelse fra kriminalitet.

Hvis straffens faktiske vished skal have en generalpræventiv effekt, er det nødvendigt, at befolkningen er bekendt med den, men det har generelt været svært at finde en sammenhæng mellem straffens faktiske vished og befolkningens opfattelse heraf (Paternoster 2010). I et studie heraf er det ikke muligt at finde en sammenhæng mellem 1.500 respondents vurdering af andelen af politianmeldte røverier, der leder til anholdelse, og den faktiske andel i det county, de bor i (Kleck et al. 2005). Et tilsvarende resultat er fundet blandt unge vedrørende biltyverier (Lochner 2007), samt vedrørende befolkningens vurdering af antallet af politibetjente i deres county (Kleck og Barnes 2014). Det har også været undersøgt, om et countys befolkning har korrekte vurderinger af sandsynligheden for straf, men heller ikke her ses en sammenhæng mellem det faktiske niveau og befolkningens vurdering heraf (se også Kleck og Barnes 2008).

Der findes imidlertid en forholdsvis stor mængde studier, der belyser, at personer, som vurderer, at det er meget sandsynligt, at lovovertrædelser leder til straf, også er mindre tilbøjelige til at begå kriminalitet. Denne konklusion nås i en del ældre studier (se oversigterne i Paternoster 1987, Nagin 1998, Paternoster 2010),¹⁹ men er også genfundet i nyere studier. I et studie, foretaget fra 1988 til 1992 blandt børn og unge i udsatte områder i Denver, konstateres, at de, der mener, at de ville blive anholdt, hvis de begik kriminalitet, er mindre tilbøjelige til rent faktisk at begå kriminalitet i løbet af det efterfølgende år (Matsueda et al. 2006). Tilsvarende er fundet i nationale, amerikanske ungdomsundersøgelser (Lochner 2007). I et studie foretaget blandt amerikanske unge dømt for alvorlig kriminalitet, konkluderes det endvidere, at forskelle i opfattelsen af straffens vished først har en betydning for tilbøjeligheden til at begå kriminalitet, når sandsynligheden bliver vurderet højere end omtrent 30 pct. Forøgelse i vurderingen af den opfattede risiko leder til særligt kraftige fald i tilbøjeligheden til at begå kriminalitet, når forøgelserne vedrører risici, der blev vurderet at være over 90 pct. (Loughran et al. 2012, Loughran et al. 2015).

3.2.2

Straffens hastighed

Der findes forholdsvis lidt forskning, der belyser den generalpræventive virkning af straffens hastighed, hvormed forstås varigheden af perioden fra den kriminelle handling begås, til at en sanktion udløses (Pratt og Turanovic 2018). Dette forhold afspejles i, at betydningen af

¹⁹ I tidlige sådanne studier blev der fundet relativt kraftige sammenhænge mellem personers vurderinger af straffens vished og deres kriminelle aktivitet, men dette viste sig at være et resultat af en målefejl, hvor erfaringer med at undgå straf for begået kriminalitet sænkede forventningen til straffens vished. Sammenhængen mellem begået kriminalitet og vurdering af sandsynlighed for straf var altså baseret på et omvendt kausalforhold af det forventede. Dette problem blev senere imødegået under anvendelse af data med flere måletidspunkter, hvilket ledte til estimater af mindre kraftige effekter (Paternoster 1987, Paternoster 2010).

straffens hastighed ikke belyses i nogle af de kendte metastudier vedrørende straffens generalpræventive virkning.

Den empiriske forskning på området behandler primært betydningen af straffens hastighed i forbindelse med færdselslovsovertrædelser, men studierne når ganske forskellige resultater, hvorfor der ikke kan udledes klare konklusioner om den generalpræventive betydning af straffens hastighed.

Det har ikke altid været klart, hvilken rolle straffens hastighed rent teoretisk spiller for generalprævention. Mens det er åbenbart, at strengere og mere visse straffe alt andet lige forøger de potentielle omkostninger ved at begå kriminalitet, så er dette ikke på samme måde klart vedrørende straffens hastighed. Det kan således være afhængigt af personlige præferencer, om man ønsker at udsætte straffen, eller om det kan være bedre at ”få det overstået”. Rent teoretisk anses det imidlertid for mere rationelt at ville udskyde en straf, idet fremtidige omkostninger opleves som mindre tunge (Loughran et al. 2012), og dette understøttes i et vist omfang af empiriske resultater, jf. afsnit 3.1.2, særligt note 14. På den baggrund vil det således være forventeligt, at udsigten til en hurtig straf vil forekomme mere afskrækkende end et langt sagsforløb.

For at straffens hastighed kan have en generalpræventiv, afskrækkende virkning er det en forudsætning, at der er en sammenhæng mellem straffens faktiske hastighed og befolkningens opfattelse heraf. Et amerikansk studie viser dog, at der er meget begrænset sammenhæng mellem befolkningens forventninger til varigheden af perioden fra anholdelse til domsafsigelse og den faktiske varighed heraf i det county, de bor i (Kleck et al. 2005).

De empiriske studier, der behandler den generalpræventive betydning af hurtig straf, finder generelt ikke entydige konklusioner. To studier behandler betydningen af hastigheden, hvorved en kørekortsfrakendelse foretages for collegestuderendes selvrapporterede villighed til at køre spirituskørsel. Det ene studie finder ikke en statistisk signifikant betydning heraf (Nagin og Pogarsky 2001), mens det andet studie finder, at udskydelse af straf leder til en højere villighed til at køre bil i spirituspåvirket tilstand. Denne sammenhæng er langt kraftigere, når straffens indtræffen ændres fra umiddelbar til forsinkelse med én uge, end når den forsinkes tilsvarende længere ude i fremtiden (Loughran et al. 2012).

Tre studier belyser, om straksstraffe for færdselslovsovertrædelser, særligt spirituskørsel, har betydning for forekomsten af trafikulykker, men studierne opnår forskellige resultater. Studierne lider dog alle under, at straksstraffene også øger straffens vished og dermed ikke isolerer effekter af hastighed. I Portugal indførtes i 2001 betaling af færdselsbøder på stedet, uden at der kunne konstateres en betydning for trafikdrab, -skader eller -uheld. Indførelsen af straksbøder skyldtes problemer med et ineffektivt bødeinddrivelsessystem, og ændringen øgede straffens vished (Tavares et al. 2008). To amerikanske studier finder, at stater, hvis love tillader administrativ straksfrakendelse af kørekort for spirituskørsel frem for alene at tillade frakendelse herfor i retten, har færre trafikdrab ved soloulykker i nattetimer, som er et udtryk for alkoholrelaterede trafikdrab. Studierne oplyser dog ikke, om stater, der frakender kørekort på stedet, også foretager flere frakendelser, hvorved straffen har en højere vished,

men påpeger, at der er grund til at tro, at dette er tilfældet. I visse tilfælde blev der i øvrigt foretaget andre, samtidige lovændringer vedrørende spirituskørsel, hvorved straksfrakendelsens betydning ikke isoleres (Legge og Park 1994, Wagenaar og Maldonado-Molina 2007).

Idømt straf – virkning over for gerningsmanden

Ét af formålene med at idømme straf kan være at forebygge ny kriminalitet blandt de dømte. Det antages således, at de dømtes kriminalitet ikke blot var en engangsforseelse, men at de – såfremt der ikke gribes ind – ville begå mere kriminalitet.

Det straffende system kan potentielt have kriminalpræventive effekter over for den dømte, efter straffen idømmes. For dømte, der indespærres, kan straffen grundlæggende tænkes at forebygge ny kriminalitet blandt de dømte på to måder. Den ene type af forebyggelse angår de umiddelbare indespærringseffekter, hvor afsonere forhindres i at begå kriminalitet, mens de sidder i fængsel. Den anden type af forebyggelse angår straffens betydning for de dømte personers kriminalitet efter udstået straf. Dømte, der ikke indespærres, kan ligeledes påvirkes af straffen med hensyn til deres recidiv, men da der ikke er en indespærringsperiode, bør virkningen observeres umiddelbart efter straffen idømmes.

I dette kapitel gennemgås først forskningslitteratur, der belyser straffens individualpræventive effekter under indespærring og dernæst efter udståelse af straf.

4.1

Effekter af indespærring

En præventiv virkning kan opnås gennem indespærring, hvis en lovovertræder, der er spærret inde fra det resterende samfund, f.eks. i et fængsel, hæmmes i at begå ny kriminalitet, som denne ville have begået, hvis vedkommende ikke sad i fængsel. I dette afsnit gennemgås studier, der undersøger, i hvilket omfang indespærring af lovovertrædere reducerer kriminalitet.

Der findes generelt belæg for, at indespærring forebygger kriminalitet, omend effekten er relativt lille.

Justitsministeriets Forskningskontors rapport fra 2015, som afdækker indespærringseffekten (i omtalte rapport benævnt inkapaciteringseffekten), konkluderer: ”Fængselsstraffe har en inkapaciterende effekt, og denne er forventeligt større ved lange end ved korte straffe. Effekten er endvidere størst for de mest højfrekvente lovovertrædere. Forskningsmæssigt har der især været set på effekten af en selektiv brug af længerevarende fængselsstraffe til de mest aktive lovovertrædere. Det har imidlertid vist sig vanskeligt på forhånd at udpege de højfrekvente lovovertrædere, hvorfor andelen af falske positive – de, der antages at ville begå kriminalitet, men som reelt ikke gør det – bliver meget stor. Dette er med til at mindske effekten af en selektiv inkapacitering og med til at øge udgifterne hertil. Beregninger tyder på, at kun ved en mangedobling af fangepopulationen vil der kunne opnås en inkapaciteringseffekt, der overstiger 10 pct.” (Jørgensen et al. 2015). Flere af studierne af indespærringseffekten, der refereres i det følgende, er fra før 2015. De fleste af disse er ikke inkluderet i den tidligere

forskningsgennemgang fra Justitsministeriets Forskningskontor, men inkluderes i indeværende litteraturgennemgang. Det skyldes primært, at litteraturgennemgangen i denne rapport har udvidet fokus til at omfatte studier, der estimerer indespærringseffekten gennem andre metoder. Følgende afsnit gennemgår studier, der estimerer indespærringseffekten på baggrund af konkrete gerningsmænds kriminalitetshyppighed. Herefter følger et afsnit, der gennemgår studier, som estimerer indespærringseffekten på baggrund af fængselspopulationen. Gennemgangen af indespærringseffekten er delt i to afsnit, da de to måder at estimere effekten på er forbundet med forskellige metodologiske problemer.

Studier af indespærringseffekten baseret på konkrete gerningsmænds kriminalitetshyppighed
To nyere studier estimerer indespærringseffekten ved at tage udgangspunkt i kriminalitetshyppigheden for en stikprøve af dømte gerningsmænd. Kriminalitetshyppigheden anvendes til at beregne, hvor mange lovovertrædelser en forlænget fængselsstraf sandsynligvis vil afværge. Studierne finder, at længere fængselsstraffe har en større indespærringseffekt end korte.

Justitsministeriets Forskningskontor udgav i 2016 en undersøgelse af blandt andet indespærringseffekten (Jørgensen 2016). Der tages udgangspunkt i strafskærpelser for simpel vold, alvorligere vold, voldtægt og uagtsomt manddrab gennemført i 2002. Der anvendes et naturligt eksperimentelt design, hvor det udelukkende er gerningstidspunktet, der afgør, om lovovertrædelser er omfattet af strafskærpelsen. Tages der højde for prøveløsladelse estimeres det, at ni dages ekstra fængsel, der i gennemsnit faktisk afsones pr. lovovertræder, der har begået simpel vold efter skærpelsen, resulterer i mellem 0,012 og 0,021 færre straffelovsovertrædelser pr. person. Eksperimentelgruppen består af 1.115 personer, hvorved den forøgede indespærringseffekt resulterede i mellem 13 og 23 færre straffelovsovertrædelser for hele gruppen samlet set. Tilsvarende betød de 28 dages længere fængselsstraffe for 564 dømte for alvorligere vold en forøget indespærringseffekt svarende til mellem 0,039 og 0,058 færre straffelovsovertrædelser pr. person og mellem 22 og 33 færre straffelovsovertrædelser for gruppen samlet. For 197 personer dømt for voldtægt estimeredes på baggrund af godt syv måneders ekstra fængsel, at den øgede indespærringseffekt resulterede i mellem 0,19 og 0,23 færre straffelovsovertrædelser pr. person og mellem 36 og 43 forebyggede straffelovsovertrædelser for hele gruppen. For de 75 personer dømt for uagtsomt manddrab estimeredes det, at den forøgede indespærringseffekt af de 135 dages længere fængselsstraffe resulterede i mellem 0,10 og 0,25 færre straffelovsovertrædelser pr. person svarende til mellem otte og 19 færre straffelovsovertrædelser for gruppen samlet.

Et amerikansk studie finder en effekt af selektiv indespærring af højrisiko seksualforbrydere. Studiet præsenterer estimater, som bygger på estimater fra flere andre studier og skal derfor tolkes varsomt. Det er ligeledes usikkert, i hvilken grad resultaterne kan overføres til danske forhold (Duwe 2014).²⁰ Staten Minnesota benytter sig af en ordning, hvorunder højrisiko

²⁰ Selvom studiet er publiceret i 2014, er det inkluderet i indeværende rapport. Dette skyldes at studiet ikke er refereret i Justitsministeriets Forskningskontors tidligere rapport om den individualpræventive virkning (Jørgensen et al. 2015).

seksualforbrydere kan holdes indespærret, efter at de har udstået deres fængselsstraf (civil commitment). Studiet estimerer recidivrisikoen for 105 seksualforbrydere i civil commitment ud fra det tilfælde, at de havde været løsladt direkte efter udstået fængselsstraf. Risiko for at recidivere til ny kriminalitet estimeres på baggrund af den faktiske recidivrisiko for seksualforbrydere, der tidligere er blevet løsladt i Minnesota. I studiet estimeres det, at 9,2 pct. af de 105 højrisiko seksualforbrydere ville være dømt for en ny seksualforbrydelse inden for fire år, havde de ikke været indespærret. Desuden viser studiets estimer, at 28 pct. ville blive arresteret for en ny seksualforbrydelse i løbet af deres livstid,²¹ hvis de ikke havde været indespærret. Det bemærkes i studiet, at den faktiske recidivrisiko sandsynligvis er underestimeret, da mange seksualforbrydelser slet ikke anmeldes.

Studier af indespærringseffekten baseret på størrelsen af fængselspopulationen

En række betydningsfulde studier beskriver indespærringseffekter på baggrund af størrelsen af fængselspopulationen. Studierne finder generelt en sammenhæng mellem større fængselspopulationer og mindre kriminalitet, men størrelsen på sammenhængen varierer markant mellem forskellige studier. Disse studier behandles her i rapporten, idet de har været ganske indflydelsesrige, men de har visse metodologiske problemer, der gør mange af resultaterne usikre.

Et grundlæggende metodologisk problem er, at størrelsen på fængselspopulationen kan være påvirket af såvel mængden af kriminalitet i samfundet, som den andel heraf der straffes med ubetinget dom samt længden af disse ubetingede domme. Dette giver anledning til to metodemæssige problemer. For det første er det problematisk, at der ikke kan skelnes mellem betydninger af andelen, der straffes (straffens vished), andelen heraf der leder til ubetinget dom samt længden af sådanne ubetingede domme (begge straffens strenghed), idet enhver politisk eller administrativ forandring, der forsøger at udnytte eventuelle effekter, vil være baseret på ændringer i disse (Durlauf og Nagin 2010). For det andet er det ikke alene størrelsen på fængselspopulationen, der kan påvirke kriminalitetsniveauet, men også omvendt ved at kriminalitetsniveauet kan påvirke fængselspopulationen. Derfor er der i forskningslitteraturen bred enighed om, at overordnede korrelationsstudier i udgangspunktet ikke er anvendelige. De beskrevne studier søger alle at omgå dette problem med forskellige statistiske eller kvasi-eksperimentelle teknikker.

Endeligt er det vigtigt at være opmærksom på, at effektmål i disse studier ofte angår såvel afskrækkelse som indespærring. Idet de estimerede effekter ofte har samme størrelsesorden som estimer af effekten af indespærring alene, konkluderes det typisk, at indespærringen er årsagen til hovedparten af eventuelle effekter, men afskrækkelse kan også spille en rolle (Chalfin og McCrary 2017).

²¹ Estimatet er beregnet ud fra en tidshorisont på 50 år.

Det første studie, der troværdigt anvender en kvasi-eksperimental strategi, beskriver, hvordan en række retssager vedrørende overbelægning i fængsler i perioden 1971-1993 i visse amerikanske stater medfører en mindre stigning i fængselspopulationen end ellers forventeligt (Levitt 1996). Denne variation i fængselspopulationen skyldes derved i udgangspunktet ikke ændringer i mængden af kriminalitet. Studiet estimerer, at denne ændrede udvikling i fængselspopulationen forårsager en anseelig stigning i kriminalitetsniveauet for såvel voldskriminalitet som ejendoms kriminalitet. Der er grund til at mene, at der primært er tale om en indespærringseffekt, idet mindskningen af fangepopulationen primært opnås igennem tidlig løsladelse af fanger, og at personer, der begår ny kriminalitet, ikke kan forvente kortere straffe. Dette understøttes af, at effektstørrelsen er på niveau med det, som (median-)indsatte selv rapporterer at begå, når de er på fri fod. Det kan dog ikke udelukkes, at afskrækkelseseffekter bidrager til effekten.

Tilsvarende undersøgelser af senere amerikanske mindskninger af fængselspopulationen finder dog betydeligt mindre effekter end det ovenfor nævnte studie. Da man i Californien i 2011 og 2012 nedbragte fængselspopulationen med 17 pct. grundet overbelægning, ledte det ikke til statistisk signifikante stigninger i voldskriminaliteten, mens der kun kunne ses en mindre stigning i ejendoms kriminalitet, primært vedrørende biltyverier (Lofstrom og Raphael 2013). Et andet studie, der anvender en anden statistisk teknik til at undgå omvendt kausalitet, kommer frem til omtrent samme resultater som Levitts studie, når udviklinger i perioden 1978-1990 undersøges, mens der for perioden 1991-2004 findes betydeligt mindre effekter end i den tidlige periode, som også Levitt undersøger (Johnson og Raphael 2012).²² Denne over tid faldende effektivitet af indsættelse forklares typisk med henvisning til, at den løbende udvidelse af fangepopulationen i USA siden 1970'erne har medført, at de indsatte generelt er mindre kriminelt belastede end tidligere, hvorfor deres recidivrisiko er mindre, og at man derved forhindrer mindre kriminalitet pr. indsat i den sene periode. Andre studier finder tilsvarende forklaringer, der understøtter dette (Liedka et al. 2006).

I en europæisk kontekst udnytter et italiensk studie en række naturlige eksperimenter, der opstod i forbindelse med kollektive benådninger i Italien fra 1962 til 1990, til at estimere en indespærringseffekt (Barbarino og Mastrobuoni 2014). Benådningerne betød, at op til 35 pct. af den totale fængselspopulation blev løsladt fra den ene dag til den anden. Studiet estimerer en indespærringseffekt i vidt omfang rensset for afskrækkelseseffekter og finder, at en stigning i fængselspopulationen på én pct. leder til mellem 0,17 og 0,3 pct. færre lovovertrædelser registreret af politiet, afhængigt af de anvendte statistiske teknikker (Barbarino og Mastrobuoni 2014). Ganges estimererne op, viser resultaterne, at fængselspopulationen skal øges med mellem 33 pct. og 59 pct. for at opnå en indespærringseffekt på ti pct. Denne effekt er i samme størrelsesorden som den, Levitt finder (Levitt 1996), men er langt større, end hvad andre beregninger har peget på (Jørgensen et al. 2015). Det skal her bemærkes, at det italienske studie bygger på relativt ekstreme reduktioner over kort tid. Hvorvidt samfundet var klar til at modtage så mange løsladte, og hvorvidt løsladelserne blev modsvaret af en vækst i

²² Dette studie er ligeledes refereret i Justitsministeriets tidligere rapport om præventive effekter (Jørgensen et al. 2015), men er inkluderet i indeværende rapport, da det bidrager med en nuancering af indespærringseffekten.

ressourcer til eksempelvis sociale myndigheder, belyses ikke tilstrækkeligt. Det er ikke sikkert, at indespærringseffekten havde været lige så høj, hvis estimerne var baseret på reduktioner af fængselspopulationen over længere tid, som i større grad muliggør, at samfundet kan integrere de løsladte.

4.2

Individualpræventive effekter efter udståelse af straf

Straffens formål med hensyn til at opnå individualpræventive effekter efter udstået straf handler om at ændre de dømtes adfærd i friheden, hvor straffen kan tænkes at virke igennem afskrækkelse eller resocialisering. Oplevelsen af straf kan have afskrækkende effekter, idet erfaringen med straf kan gøre den dømte opmærksom på omfanget af konsekvenser ved at begå kriminalitet. Flere typer af straffe kan dog også have resocialiserende virkninger, hvis de indebærer deltagelse i programmer, som søger at ændre den dømtes adfærd via andre mekanismer end afskrækkelse. Idet denne litteraturgennemgang har fokus på betydningen af *idømt* straf, undersøges betydningen af sådanne programmer ikke direkte, men effekten nævnes, såfremt den er undersøgt separat, idet den kan spille en rolle for de dømtes adfærd efter udstået straf. I de fleste studier er det dog ikke muligt at skelne mellem, om det er en afskrækkende eller resocialiserende effekt, som undersøges. Endeligt skal det også nævnes, at der er en risiko for, at fængselsstraffe kan påvirke den dømte i en negativ retning, såkaldt *prisonisering*, idet miljøet i fængslet potentielt kan medføre eksempelvis en forråelse af den dømte, dårlige bekendtskaber eller større kendskab til muligheder for kriminalitet.

Som beskrevet i kapitel 1 skelnes der i forskningslitteraturen mellem tre elementer af straf. I afsnit 3.1.1 og 3.1.2 gennemgås studier af den individualpræventive, afskrækkende virkning af straffens vished og hastighed. Følgende afsnit behandler studier af den individualpræventive effekt af straffens strenghed, altså de omkostninger gerningsmanden idømmes som konsekvens af en lovovertrædelse. I afsnittet skelnes der mellem betydningen af de faktiske straffelængder og sanktionstyper og dømtes opfattelse heraf. Mens politiske eller administrative forandringer typisk vil angå de faktiske forhold, så er eventuelle afskrækkelseseffekter afhængige af, at gerningsmanden er bekendt med straffens strenghed.

Idet straffens formål med hensyn til individualprævention er at afholde lovovertrædere fra at begå ny kriminalitet, måles individualpræventive effekter af straf med udgangspunkt i de allerede straffedes *recidiv* til ny kriminalitet.

I følgende afsnit, hvor der gennemgås studier, som undersøger den individualpræventive effekt af straf set i forhold til straffens strenghed, tages der først udgangspunkt i længden af ubetingede straffe og dernæst fokuseres på sanktionens art, herunder forhold vedrørende henholdsvis unge lovovertrædere og færdselslovsovertrædelser, som behandles særskilt. Den særskilte behandling af unge skyldes, at mange studier af straffens betydning for unge lovovertrædere angår sanktioner, som kun er mulige at idømme unge. Desuden vurderer unge lovovertrædere muligvis risiko på en anden måde end voksne. Disse forhold kan have betydning for straffens virkning. Med hensyn til færdselslovsovertrædelser, angår mange af de undersøgte sanktioner frakendelse af kørekort eller bøder, hvilket adskiller sig fra de typer af sanktioner, som ellers undersøges i afsnit 4.2.2.

Straffens faktiske strengthed – strafflængde

Der findes mange forholdsvist gode studier, der belyser betydningen af strafflængder for gerningsmænds efterfølgende recidiv.

Overordnet finder studierne af den individualpræventive effekt af straffens længde, at længere straffe ingen effekt har på risikoen for recidiv.

Enkelte amerikanske studier finder, at effekten ligger tæt på nul, i form af at længere straffe enten mindsker eller øger risikoen for recidiv ganske lidt. Der ses desuden indikationer af, at den individualpræventive effekt kan svinge ved forskellige strafflængder, således at en forøgelse af strafflængden ved visse niveauer kan mindske risikoen for recidiv, mens den ved andre niveauer kan øge risikoen for recidiv.

Spørgsmålet om den individualpræventive betydning af straffens længde behandles i Justitsministeriets Forskningskontors tidligere rapport fra 2015 om mulige præventive effekter af straf. Her konkluderes om straffens længde: *”Forskningen på dette område viser ikke helt entydige resultater. Enkelte nyere studier peger på, at længere straffe medfører en mindsket risiko for recidiv, mens den øvrige forskning peger på, at længere straffe ikke har en større præventiv effekt end korte.”* (Jørgensen et al. 2015).

En international systematisk gennemgang af blandt andet straffens individualpræventive virkning gennem længere straffe konkluderer ligeledes, at programmer rettet mod at afskrække lovovertrædere gennem blandt andet længere straffe sjældent kan påvises at mindske risikoen for recidiv (MacKenzie og Farrington 2015). I gennemgangen opsummeres randomiserede eksperimenter, metaanalyser og andre systematiske gennemgange fra 2005 og frem. Den internationale gennemgang bygger i høj grad på samme studier, som rapporten udarbejdet af Justitsministeriets Forskningskontor i 2015.

Et nyere dansk studie fra Justitsministeriets Forskningskontor finder ikke individualpræventive effekter af straffens længde. Undersøgelsen er foretaget på baggrund af strafskærpelser gennemført i 2002 for simpel vold, alvorligere vold, voldtægt og uagtsomt manddrab (Jørgensen 2016). Der anvendes et stærkt naturligt eksperimentelt design, hvor kontrol- og eksperimentalgruppe i udgangspunktet kan antages at være sammenlignelige med hensyn til alle andre forhold end, hvorvidt de har begået kriminalitet før eller efter strafskærpelserne. I analysen findes ingen betydning af de undersøgte strafskærpelser for risikoen for recidiv. Det bemærkes dog, at de gennemsnitlige strafflængder for simpel og alvorlig vold blot stiger med henholdsvis 12 og 28 dage. Dette er ikke i samme grad tilfældet vedrørende voldtægt og uagtsomt manddrab, hvor de gennemsnitlige strafflængder stiger med henholdsvis ti og seks måneder, men her er analyserne baseret på relativt få personer, hvilket gør det svært at påvise statistisk signifikante effekter.

En tilsvarende konklusion findes i et hollandsk studie. Holland er med hensyn til strafniveauer relativt sammenligneligt med Danmark og derfor af særlig relevans. Studiet finder ikke individualpræventive effekter af straffens længde (Wermink et al. 2018). Studiet belyser, hvorvidt længere ophold i varetægt og afsoninger i fængsel reducerer risikoen for recidiv

blandt mandlige afsonere født i Holland, der var mellem 18 og 65 år på indsættelsestidspunktet. Afsonerne inddeles i grupper efter afsoningslængde. Gruppen med kortest afsoningslængde havde afsonet i mellem én og seks uger. De, der havde afsonet længst tid, havde afsonet i mellem seks og 15 måneder. Der anvendes et relativt solidt kvasi-eksperimentelt design, hvor der statistisk kontrolleres for en række forhold.

Nyere amerikanske studier har ligeledes undersøgt den individualpræventive virkning af længden på en fængselsstraf, og i ét studie finder man en statistisk signifikant individualpræventiv effekt af straf. Betydningen heraf er dog ganske lille, idet en forøgelse af straffens længde med 7,5 måneder leder til et fald i risikoen for recidiv fra 20 pct. til cirka 19 pct. (Rhodes et al. 2018). Resultaterne fra et andet studie peger på, at stigninger i strafflængder, når der er tale om forøgelse fra én måned til ét år, medfører en stigning i recidiv fra 38 pct. til 51 pct. Når strafflængderne øges fra ét til to år, medfører det et fald i recidiv til 47 pct. Når afsoninger øges fra to til fem år, ses ingen effekt af ændringer i straffens længde (Mears et al. 2016). Forfatterne til sidstnævnte studie tilbyder en forklaring på, hvorfor risikoen for recidiv øges i løbet af det første års afsoning, hvorefter den falder for derefter at flade ud. En mulighed er, at indsatte i løbet af det første år hurtigt akkumulerer kriminogene effekter fra opløsninger af sociale relationer, stigmatisering og læring om en kriminel livsstil. Disse effekter øger risikoen for recidiv. Herefter tilpasser de indsatte sig muligvis den situation, de befinder sig i. Derudover kan faldet i recidivrisikoen efter ét års afsoning ifølge forfatterne skyldes, at den afskrækkende effekt af fængsel muligvis forstærkes, samtidig med at eventuelle rehabiliterende tiltag kan tænkes at begynde at virke. Efter flere år begynder disse effekter dog muligvis at aftage, hvorfor risikoen for recidiv ikke længere påvirkes.

4.2.2

Straffens faktiske strength – sanktionstype²³

Der findes mange og gode studier, der vedrører, hvorvidt den sanktionstype en gerningsmand idømmes, har en betydning for efterfølgende recidiv

De fleste studier af betydningen af sanktionstypens art peger på, at dennes strength har en nuleffekt. Nogle studier peger dog på, at strengere straffe, som f.eks. afsoning i fængsel, øger risikoen for recidiv sammenlignet med mindre strenge sanktionstyper. En undtagelse herfra er straffens strength, når det angår overtrædelser af færdselsloven. Her peger de bedste studier på, at strengere sanktioner mindsker risikoen for recidiv.

I den tidligere nævnte rapport fra Justitsministeriets Forskningskontor om præventive effekter af straf behandles også individualpræventive virkninger af fængselsstraf sammenlignet med forskellige alternativer hertil. Rapporten konkluderer, at fængselsstraf, sammenlignet

²³ Det bemærkes, hvad angår sanktionstype, at den individualpræventive virkning af sanktionstypen i visse tilfælde og i nogen grad også baserer sig på straffens vished. Idømmes en lovovertræder intensiv overvågning, vil straffens vished alt andet lige øges.

med ikke-frihedshedsberøvende sanktioner, samlet set hverken mindsker eller øger risikoen for recidiv. Nogle studier finder, at fængselsstraffen i svag grad øger risikoen for recidiv (Jørgensen et al. 2015). I rapporten påpeges, at flere danske undersøgelser konkluderer, at samfundstjeneste som alternativ til fængselsstraf har en individualpræventiv virkning. Omvendt ses der i den gennemgåede forskningslitteratur i visse tilfælde ingen individualpræventive effekter af intensiveret tilsyn, der udelukkende betoner kontrol og sanktioner, og i visse tilfælde et øget recidiv, sammenlignet med almindeligt tilsyn. Der konkluderes lignende, at programmer, der søger at afskrække unge gerningsmænd ved at konfrontere dem med hærdede gerningsmænd i lukkede fængsler (scared straight-programmer), ingen effekt har eller muligvis øger risikoen for recidiv.

Omtrent samme konklusioner nås i en international systematisk litteraturgennemgang af randomiserede eksperimenter, metaanalyser og andre systematiske gennemgange siden 2005 vedrørende straffens individualpræventive betydning. Rapporten konkluderer, at tiltag rettet mod at øge straffens strengthed gennem kontrol og overvågning af lovovertrædere sjældent kan påvises at mindske risikoen for recidiv (MacKenzie og Farrington 2015).

Justitsministeriets Forskningskontor har tidligere undersøgt den individualpræventive virkning af fængsel som alternativ til anden straf med udgangspunkt i en strafskærpelse fra 2002 for brugstyveri af motorkøretøj. Strafskærpelsen indebærer, at førstegangstilfælde ville medføre en ubetinget frihedsstraf på 14 dage, hvorimod straffen inden skærpelsen typisk var en bøde (Jørgensen 2016). Der anvendes et naturligt eksperimentelt design, hvor kontrol- og eksperimentelgruppe i udgangspunktet kan antages at være sammenlignelige med hensyn til alle andre forhold end, hvorvidt de har begået kriminalitet før eller efter strafskærpelserne. På trods af at flere personer idømmes en ubetinget dom efter strafskærpelsen, så ses der ingen statistisk signifikant forskel i recidiv mellem de to grupper. Der kan altså ikke i denne sammenhæng konstateres en individualpræventiv effekt af fængselsstraf.

Samme konklusion nås i et nyere amerikansk studie, der sammenligner virkningen af fængselsstraf med andre sanktionstyper (Mitchell et al. 2017). Studiet udnytter, at man i Florida i USA anvender en *doms-score*, der udregnes på baggrund af kriminalitetens alvor, den tiltaltes kriminelle historik og lignende, til at fastsætte straffens strengthed. Der kan kun gives fængselsstraffe, hvis denne *doms-score* når en bestemt tærskel. En sammenligning af recidivrisikoen for de, som opnår denne score, med de som opnår en score lige herunder, giver et estimat af fængselsstraffens individualpræventive virkning, idet disse to grupper stort set er identiske med hensyn til alt andet end, hvorvidt de kan få en fængselsstraf. Der kontrolleres statistisk for, at ikke alle, der har en høj nok *doms-score* til at få en fængselsstraf, rent faktisk kommer i fængsel. Resultaterne af studiet viser, at risikoen for recidiv ikke er hverken signifikant højere eller lavere for de, som har udstået en fængselsstraf kontra de, der idømmes en sanktion uden indespærring. Studiets design er robust og peger på, at strengere straffe ikke har en individualpræventiv virkning.

Et andet solidt amerikansk studie har undersøgt den afskrækkende, individualpræventive virkning af intensive probation (betingede domme med intensiv overvågning) sammenlignet med moderate probation (betingede domme med moderat overvågning) uden at finde evidens for afskrækkelse fra kriminalitet (Hyatt og Barnes 2017). Studiet anvender et særdeles robust design, hvor højrisiko lovovertrædere fordeles tilfældigt til enten intensiv overvågning eller

mere moderat overvågning, uden at de eller kontaktbetjentene informeres herom. Intensiv overvågning indebar et ugentlig møde med en kontaktbetjent, hjemmebesøg og aflevering af narkotikatest mindst to gange om måneden. Moderat overvågning indebar sjældnere møder med en betjent, ingen hjemmebesøg og at narkotikatest kun skulle afgives, hvis retten bestemte det. Dommene indebar i øvrigt ingen resocialiserende tiltag, og derfor er det udelukkende effekten af strengere straf, der undersøges. Studiet finder ingen signifikant forskel i recidiv for de to grupper.

Den individualpræventive virkning af fængselsstraffe har også været undersøgt i nyere studier, der statistisk kontrollerer resultaterne med enten matchning eller regression. Disse studier er ikke helt så robuste som de, der indtil videre er behandlet i afsnittet. I studierne vil der typisk blive kontrolleret for centrale forhold som kriminalitetens art og den dømtes tidligere kriminalitet, hvorved studierne fortsat er af ganske høj kvalitet, men det er sjældent muligt at kontrollere for alle relevante forhold, hvilket svækker studierne robusthed.

Et amerikansk studie baseret på matchning, der undersøger fire forskellige sanktionstyper, finder oftere en individualpræventiv effekt ved mildere sanktioner (betinget dom med skærpet tilsyn/tilsyn) end ved hårdere sanktioner (fængselsstraf) (Mears og Cochran 2018). I et tilsvarende amerikansk studie, der anvender logistisk regression med kontrolvariable, beskrives en kraftig effekt, idet lovovertrædere dømt til afsoning i fængsel har over dobbelt så høje odds for at recidivere, som lovovertrædere idømt en betinget dom med tilsyn (Caudy et al. 2018). Et sammenligneligt australsk studie baseret på matchning undersøger den individualpræventive effekt af, at førstegangsdømte har afsonet en fængselsstraf på op til 12 måneder sammenlignet med en betinget dom på op til 24 måneder. Der kan her ikke påvises nogen signifikant forskel i risikoen for recidiv for de to grupper. Resultaterne peger på, at korte fængselsstraffe ikke har en større individualpræventiv effekt end betingede straffe (Trevena og Weatherburn 2015). De tre studier peger således samlet på, at hårdere sanktionstyper, sammenlignet med mildere sanktionstyper, enten ingen individualpræventiv effekt har eller kan lede til et højere recidiv.

Sanktionstype – unge lovovertrædere

Den individualpræventive virkning af hårdere sanktionstyper er også undersøgt særskilt for unge lovovertrædere, idet denne gruppe typisk idømmes andre typer af sanktioner end voksne, og muligvis reagerer anderledes på straf.

Studierne viser generelt, at hårdere sanktioner ikke har en individualpræventiv effekt for unge lovovertrædere.

I en amerikansk ph.d.-afhandling foretages en metaanalyse af, hvorvidt unge, der har fået en straf, som involverer indespærring, recidiverer i højere eller lavere grad, end unge der har fået en straf uden indespærring. I metaanalysen inkluderes ni eksperimentelle og kvasi-eksperimentelle studier, der samlet set ikke finder en signifikant betydning af at have siddet indespærret med hensyn til recidiv (Black 2016). Metaanalysen konkluderer, at hårdere straffe ikke har en individualpræventiv effekt over for unge lovovertrædere.

En lignende konklusion ses i en opsummering af en række studier, der på baggrund af det samme materiale har fulgt unge lovovertrædere i USA gennem syv år. Studierne viser, at strengere straffe ikke har en individualpræventiv effekt på unge (Loughran et al. 2015).

En anden amerikansk metaanalyse af 27 eksperimentelle og kvasi-eksperimentelle studier finder ligeledes ikke, at domme til mere intensiv overvågning har en individualpræventiv effekt over for unge i alderen 12 til 18 år sammenlignet med effekten af domme til mindre intensiv overvågning (Bouchard og Wong 2018). I metaanalysen indgår intensiv overvågning både som intensive supervision (intensiv overvågning) og aftercare/reentry programs, som kombinerer skærpet overvågning med resocialiserende tiltag. Metaanalysen finder, at intens overvågning hverken øger eller reducerer risikoen for recidiv statistisk signifikant sammenlignet med traditionel overvågning. Omvendt finder metaanalysen i forhold til aftercare/reentry-programmer en statistisk signifikant individualpræventiv effekt på baggrund af de studier, der måler recidiv ud fra anholdelse, sigtelse og lignende, men der kan ikke konstateres en sammenhæng, når der måles på recidiv til fældende afgørelser. Det skal her bemærkes, at aftercare/reentry-programmer ikke kun indebærer mere straffende/kontrollerende tiltag, men også hjælp til den unge. På baggrund af de overvejende insignifikante resultater konkluderes det, at programmer, der retter sig mod øget overvågning af unge lovovertrædere, ikke overbevisende kan siges at reducere risikoen for recidiv.

I USA har flere studier undersøgt, hvorvidt unge lovovertrædere, hvis retssag overføres til en domstol for voksne, har mindre risiko for at recidivere sammenlignet med unge lovovertrædere, hvis retssag føres i juvenile courts (ungdomsdomstole). Det antages, at ordinære domstole idømmer hårdere sanktioner, end ungdomsdomstole gør. Med andre ord anvendes det, at nogle unges sag føres for en domstol for voksne, som en proxy for strengere straffe. Det skal dog bemærkes, at de særlige amerikanske forhold gør det ganske usikkert, om resultaterne kan overføres til en dansk kontekst.

En metaanalyse finder ingen evidens for individualpræventive effekter i ni eksperimentelle eller kvasi-eksperimentelle studier, der sammenligner recidivrisikoen for unge, hvis sag overflyttes til en ordinær domstol i stedet for en ungdomsdomstol, med unge, hvis sag behandles af en ungdomsdomstol (Zane et al. 2016). Metaanalysen har den svaghed, at de inkluderede studier ikke anvender data om de faktisk idømte sanktioner. Studiet konkluderer, at overførsler til domstole for voksne ikke ser ud til at have en betydning for risikoen for recidiv. Det bemærkes dog, at de inkluderede studier i metaanalysen ikke kontrollerer for indespærrings-effekten. Hvis unge, der overføres til ordinære domstole, er indespærret i længere tid, vil de også have mindre tid i frihed til at begå ny kriminalitet. Derved kan en kriminogen virkning af overførsler være underestimeret.

Et nyere, solidt studie udnytter et naturligt eksperiment, der opstod i staten Connecticut i 2010, hvor den kriminelle myndighedsalder blev hævet fra 16 til 17 år (Fowler og Kurlychek 2018). Analysen finder, at 16-årige, hvis sag har været for en ungdomsdomstol, har odds for recidiv, der er omtrent halvt så store som oddsene for recidiv blandt 16-årige, hvis sag har været for en domstol for voksne. Studiet peger således på, at behandlingen ved de ordinære

domstole, som medfører strengere straffe sammenlignet med ungdomsdomstolene, kan medføre mere kriminalitet. Samlet set peger studierne på, at overførsler til voksendomstole enten ingen effekt har på recidivrisikoen for unge, eller at recidivrisikoen øges.

I et amerikansk studie, hvor betydningen af den juridiske sanktion for unge lovovertrædere undersøges, peges der på, at det ikke er selve sanktionen, men derimod den subjektive oplevelse af retfærdighed i sagsbehandlingen fra anholdelse til domsafsigelse (procedural justice), der mindsker risikoen for recidiv (Augustyn og Ward 2015). Oplevelsen af retfærdighed i sagsbehandlingen dækker over, om individet oplever fair og etisk korrekt behandling fra myndighederne i forbindelse med anholdelse og rettens afgørelse. De unge, der opfatter retfærdighed i sagsbehandlingen som ringe, har forhøjet risiko for at recidivere, uagtet den juridiske sanktion, kriminalitetens art, demografiske forhold, individuelle træk og kriminel historik. Det konkluderes i undersøgelsen, at kriminogene effekter af straf muligvis kan reduceres, hvis politi og domstole agerer på en måde, som øger gerningsmandens oplevelse af retfærdighed i behandlingen af straffesagen.

Sanktionstype – færdselslovsovertrædelser

Den individualpræventive virkning af straffens strenghed over for færdselsovertrædelser er belyst gennem en række studier, der sammenligner sanktionstyper.

Mens et mindre robust studie ikke finder en effekt, så kan der i de mest robuste studier generelt konstateres individualpræventive effekter af strengere straf for færdselslovsovertrædelser, i modsætning til, hvad der i øvrigt er tilfældet i denne rapport.

Der kan påpeges to mulige årsager til at flere studier peger på individualpræventive effekter af strengere straffe for færdselslovsovertrædelser, modsat hvad der er tilfældet for andre typer af kriminalitet. Dels er det muligt, at den gennemsnitlige færdselslovsovertræder på afgørende punkter adskiller sig fra den gennemsnitlige lovovertræder for andre typer af kriminalitet og derfor reagerer anderledes på straf. Dels er sanktioner for færdselslovsovertrædelser typisk mindre strenge end for flere andre typer af kriminalitet, og derfor skærpes de typisk fra et lavere niveau af strenghed end sanktioner for andre typer af kriminalitet. Strafskærpelser opleves muligvis i højere grad som hårde, hvis straffen opleves som mild inden en skærpelse, og omvendt vil skærpelser af straffe, der i forvejen er strenge, muligvis i lavere grad blive opfattet som afskrækkende.

En række studier behandler betydningen af frakendelser af kørekortet, hvilket synes at have en afskrækkende effekt. Et tysk studie finder, at personer, der får frakendt kørekortet i en måned som konsekvens af en markant overtrædelse af fartgrænserne, har 20 pct. lavere risiko for at recidivere til en ny færdselsovertrædelse, sammenlignet med sammenlignelige personer, som ikke fik frakendt kørekortet (Gehrsitz 2016). Lignede resultat findes i et dansk studie, der sammenligner færdselslovsovertrædere før og efter introduktionen af muligheden for klip i kørekortet i 2005. Studiet finder, at en betinget frakendelse af kørekortet mindsker risikoen for at recidivere til en ny færdselsovertrædelse. Ligeledes finder studiet, at klip i

kørekortet mindsker risikoen for recidiv. To klip har større virkning end ét klip. Den individualpræventive virkning af klip er dog ikke så langvarig, som virkningen af betinget frakendelse af kørekortet er (Abay og Kahsay 2018). Et sydkoreansk studie finder lignende resultater af et pointsystem, som minder om det danske klipsystem, idet et givent antal point kan udløse en kortere frakendelse af kørekortet eller en længere frakendelse med krav om fornyet køreprøve. I studiet konkluderes, at såvel akkumuleringen af point som en faktisk frakendelse af kørekortet, særligt for de længere frakendelser, har en signifikant individualpræventiv virkning (Lee et al. 2018). Et Australsk studie finder ligeledes, at hårdere straffe i form af en kombination af større bøder, flere klip²⁴ og frakendelse af kørekort mindsker risikoen for at recidivere til ny dom for en hastighedsovertrædelse. Effekten, der findes i studiet, er dog lille og gælder ikke de lovovertrædere, der bryder loven gentagne gange (Watson et al. 2015).

Med hensyn til andre typer af straffe konkluderer et amerikansk studie, at længere betingede domme med tilsyn sammenlignet med kortere har en individualpræventiv effekt over for personer dømt for spirituskørsel (Lee og Teske Jr. 2015). Et amerikansk studie undersøger, hvorvidt lovovertræderes intentioner om at køre spirituskørsel er påvirket af, at lovovertræderen tidligere er blevet straffet for spirituskørsel. Studiet finder ingen individualpræventiv effekt af den oplevede strenghed af straf (Bouffard et al. 2017, Horyniaj et al. 2017)

4.2.3

Opfattet strenghed

Sammenhængen mellem faktiske ændringer i straffens strenghed og afskrækkelse fra kriminel adfærd hviler på en antagelse om, at gerningsmanden opfatter en straf, eller en strafskærpelse, som streng, og justerer sin adfærd på baggrund heraf.

Et amerikansk studie har beskrevet en effekt af, at en dømt oplever, at straffens strenghed adskiller sig fra forventningen herom (Bushway og Owens 2013). Det argumenteres, at den individualpræventive virkning af straf beror på det udfald, som individet regner med, at en lovovertrædelse leder til. Hvis den faktiske straf er lavere end den, som individet havde regnet med at modtage, opleves straffen som relativt mild. I studiet udnyttes en reform af de anbefalede strafflængder, der skabte en øget afstand mellem faktisk straf og anbefalet straf. Det estimeres, at hvis den anbefalede straf forøges med én pct., samtidig med at den faktiske straf holdes konstant, så stiger risikoen for recidiv med 0,12 pct. Studiet konkluderer, at gerningsmænd anser straffen som mindre streng, hvis afstanden mellem den faktiske straf og den straf, de regnede med at være blevet idømt, er stor. Når denne afstand øges, stiger recidivrisikoen derfor.

I et nyere hollandsk studie påvises ingen individualpræventiv effekt af, om en faktisk straf opleves som streng eller ej. Opfattet strenghed måles som de indsattes subjektive oplevelser af, hvor hårdt det er at sidde i fængsel (Raaijmakers et al. 2017). Mere end 1.300 hollandske

²⁴ I Queensland, Australien, anvendes et pointsystem, der kan sammenlignes med klip i kørekortet, som anvendes i Danmark. Systemerne er dog ikke ens.

fængselsindsatte er spurgt til deres opfattelse af straffens strenghed. I studiet anvendes logistisk regression til at estimere betydningen for recidivrisikoen af både oplevet strenghed af straf og af den faktiske idømte straf, som de indsatte afsoner. Når der kontrolleres for typen af kriminalitet, kriminel historik og demografi, ses det, at den opfattede strenghed ikke har en statistisk signifikant effekt på risikoen for recidiv. Ligeledes peger studiet hovedsageligt på, at den faktiske straflængde heller ingen effekt har. Det bemærkes, at udsnittet af indsatte anvendt i undersøgelsen sandsynligvis ikke er repræsentativt for alle indsatte i hollandske fængsler. Tilsvarende resultat findes i et sydkoreansk studie af opfattelser af straffens strenghed, men metoden er svag (Park et al. 2016).

5 Idømt straf – virkning over for befolkningen

Straf kan have flere formål og virkninger i forhold til befolkningen. I et nytteorienteret perspektiv kan straf have som formål at reducere mængden af kriminalitet i samfundet ved at afskrække befolkningen fra at begå kriminalitet. En sådan potentiel virkning kaldes den generalpræventive effekt. Derudover kan straffens formål være at påvirke befolkningens holdninger eller følelser i retning af at opveje for de negative følelser, som kriminalitet i samfundet kan aflede. I et demokratisk samfund kan straffens formål i sig selv være at sikre, at samfundets reaktion over for kriminalitet stemmer overens med befolkningens holdninger til og motiver for straf.

Følgende afsnit indledes med en gennemgang af forskning om straffens generalpræventive effekter. Derefter gennemgås forskning, som undersøger befolkningens holdninger til straf, hvordan straf påvirker befolkningens holdninger og følelser, samt hvilke motiver befolkningen har for at straffe lovovertrædere.

5.1 Generalpræventive effekter af straffens strenghed²⁵

Generalpræventive effekter af straf omhandler den afskrækkende virkning af straf over for befolkningen som helhed. Denne afskrækkende virkning gælder ikke blot dem, der har oplevet straffe, men også i en bredere forstand med hensyn til at forebygge, at personer overhovedet begiver sig ud i kriminalitet. Generalpræventive, afskrækkende effekter adskiller sig fra de individualpræventive, afskrækkende effekter, der blev beskrevet i afsnit 3.1 og afsnit 4.2, idet de ikke nødvendigvis er baseret på personlige erfaringer med straf.

I afsnit 1.3 beskrives tre udfordringer, der kan gøre sig gældende, når generalpræventive effekter estimeres. Dette angår udfordringen omkring at finde meningsfulde kontrolgrupper, risikoen for sammenblanding af indespærrings- og afskrækkelseseffekter samt risikoen for omvendte kausalforhold mellem omfanget af afskrækkelsesfaktorerne og kriminalitetsniveauet. Disse udfordringer er relevante for følgende afsnit. Endvidere er det vigtigt at være opmærksom på, at det i udgangspunktet ikke alene er straffens strenghed i sig selv, men nærmere befolkningens *opfattelse* heraf, der kan have en afskrækkende betydning (Paternoster 2010, Apel 2013, Tahamont og Chalfin 2016). Studier af befolkningens opfattelser af straffens strenghed indgår derfor ligeledes i litteraturgennemgangen.

²⁵ Der er foretaget visse studier af betydningen af straffens strenghed for generel afskrækkelse, som ikke har direkte relevans i en dansk kontekst. Først og fremmest findes her undersøgelser af betydningen af dødsstraf. Disse studier indgår ikke i gennemgangen af litteraturen.

Straffens strengthed kan variere med hensyn til sanktionstypen og strengthed af den givne sanktion. Med hensyn til sanktionstypen tages der typisk udgangspunkt i forskellen mellem, om en given lovovertrædelse leder til en fængselsstraf eller ej, mens strengtheden af den givne sanktion typisk angår længden af en fængselsstraf.

Overordnet set peger flertallet af studier på, at strenge straffe hverken har en mere eller mindre afskrækkende effekt end mindre strenge straffe. Der findes et mindretal af studier, der når den modsatte konklusion, men disse har ofte været genstand for ganske omfattende kritik.

Både metastudier og systematiske litteraturgennemgange konkluderer, at der ud fra en lang række videnskabelige studier, som beskriver straffens strengthed på vidt forskellige måder, ikke er solidt videnskabeligt belæg for, at straffens strengthed har en afskrækkende effekt for befolkningen.

Generelt peger metastudierne i retning af en meget svag kriminalpræventiv sammenhæng, som ikke altid viser statistisk signifikans (Pratt og Cullen 2005, Pratt et al. 2006, Dölling et al. 2009). Der er en tendens til, at det er de bedste og mest avancerede studier, der typisk finder nul-effekter, idet eventuelle sammenhænge ofte svinder ind og bliver statistisk insignifikante, hvis der kontrolleres for andre betydningsfulde forhold (Pratt og Cullen 2005, Pratt et al. 2006). En række systematiske litteraturgennemgange konkluderer således også, at der trods forholdsvis meget forskning ikke er noget sikkert videnskabeligt belæg for, at straffens strengthed har generalpræventive effekter, idet hovedparten af forskningen peger på en nuleffekt (Durlauf og Nagin 2010, Paternoster 2010, Durlauf og Nagin 2011, Nagin 2013, Tahamont og Chalfin 2016, Chalfin og McCrary 2017, Nagin 2018).

5.1.1

Straffens faktiske strengthed – strafflængde

De fleste studier, der beskriver den generalpræventive betydning af længden af fængselsstraffe, omhandler studier af love vedrørende minimumsstraffe.

Visse studier indikerer, at minimumsstraffe kan have kriminalpræventive effekter, mens andre peger på en nuleffekt. Flere af studierne har dog visse metodologiske svagheder, der gør konklusionerne usikre.

Der findes relativt få studier, der direkte beskriver den generalpræventive betydning af længden af fængselsstraffe (Durlauf og Nagin 2010).

De grundigst undersøgte love om minimumsstraffe er de såkaldte three strikes-love, som flere amerikanske stater vedtog i perioden 1993 til 1997. Ifølge disse love skal personer, der for tredje gang dømmes for bestemte lovovertrædelser, gives livstidsstraffe med mulighed for prøveløsladelse efter 25 år. Der er en del variation i udformningen af lovgivningen staterne imellem, men den bredeste og mest vidtrækkende udgave findes i Californien. På trods af at

der er tale om betydelige strafforøgelse, findes der ikke generel og entydig evidens for en kriminalpræventiv betydning af lovene i forhold til det samlede kriminalitetsniveau, men der kan konstateres en kriminalpræventiv effekt specifikt i forhold til det mindretal af gerningsmænd, der allerede har to strikes, og som ved næste dom ville have udsigt til en meget lang straf.

I forhold til de generelle kriminalitetsniveauer viser en gennemgang af 15 studier af effekten af three strikes-lovene, at kun et enkelt studie finder statistisk signifikante, generalpræventive effekter, og dette studie har været genstand for ganske omfattende kritik (Shepherd 2002, Tonry 2009). Tre studier finder tegn på øgede drabsrater, hvilket forklares med, at flere vil dræbe vidner for at undgå et third strike (Marvell og Moody 2001, Kovandzic et al. 2002, Moody et al. 2002). De øvrige 11 studier finder hverken kriminalpræventive eller kriminogene effekter (Tonry 2009). Studierne peger på, at der efter vedtagelsen af three strikes-lovene ikke kunne iagttages nogen ændringer i de forudgående tendenser mod faldende kriminalitet (se f.eks. Stolzenberg og D'alessio 1997, Zimring et al. 2001), mens der heller ikke var forskel på udviklingen i kriminalitet imellem counties, der anvender loven i høj eller lav grad (Males og Macallair 1999).²⁶ Et solidt studie har dog fundet en effekt af three strikes-lovene for recidivet blandt personer, der allerede har to strikes og dermed har udsigt til en meget lang straf (Helland og Tabarrok 2007).²⁷ Studiet finder evidens for en reduktion i risikoen for recidiv på mellem 17 og 20 pct., når personer med to strikes sammenlignes med personer, der har været sigtet for kriminalitet, som ville udgøre et andet strike, men ikke dømmes for dette forhold og i stedet dømmes for et andet forhold, der ikke giver et strike. Med andre ord, er de to grupper så ens som muligt i forhold til kriminalitetssituation, samtidig med at det kun er den ene gruppe, der har udsigt til en livstidsstraf ved næste dom for bestemte lovovertrædelser.

En anden form for minimumsstraffe beskrives i forskellige amerikanske studier vedrørende betydningen af en række love fra 1970'erne og 1980'erne, der indførte obligatoriske tillægsstraffe for anvendelse af skydevåben i forbindelse med udførelse af lovovertrædelser. Studierne blandede resultater giver visse indikationer af, at lovene kan have generalpræventive effekter over for bestemte typer af kriminalitet. Det skal dog bemærkes, at den meget liberale amerikanske våbenlovgivning gør det usikkert, om resultaterne fra disse studier vil kunne overføres til en dansk kontekst. Et studie, foretaget på tværs af flere amerikanske stater, når den konklusion, at de obligatoriske tillægsstraffe reducerer antallet af røverier begået med skydevåben med fem pct. i en periode på tre år efter strafskærpelserne, samt at der ikke samtidig begås flere røverier uden skydevåben (Abrams 2011). Studiet peger ligeledes på, at antallet af indbrud falder, men loven har ingen statistisk signifikant effekt på antallet af overfald (assault) med skydevåben. Dette fund forklares med, at voldelige overfald er en mere affektdreven type kriminalitet, hvor omkostninger ved en eventuel straf ikke overvejes i samme

²⁶ Det bemærkes, at disse studier primært angår afskrækkelseffekter frem for indespærringseffekter, da den øgede betydning af sidstnævnte først vil være at finde efter afsoning af i forvejen lange straffe.

²⁷ Studiet er inkluderet i gennemgangen, selvom det er udgivet før 2015. Dette skyldes, at det ikke var inkluderet i Justitsministeriets Forskningskontors tidligere rapport om den individualpræventive virkning (Jørgensen et al. 2015).

grad. I studiet oplyses dog ikke omfanget af de obligatoriske tillægsstraffe, hvorfor det er uklart, hvor store obligatoriske tillægsstraffe der skal til for at opnå den omtalte effekt på fem pct.

En lidt ældre serie af studier gennemgår ligeledes den generalpræventive effekt af obligatoriske tillægsstraffe for anvendelse af skydevåben ved lovovertrædelser i seks amerikanske storbyer (McDowall et al. 1992). Der ses ingen effekt vedrørende overfald (assault) og røveri med og uden skydevåben, men i fire af de seks byer kan konstateres statistisk signifikante fald i antallet af manddrab begået med skydevåben, uden at der i stedet bliver begået flere manddrab med andre våben. Indikationen af en afskrækkende effekt vedrørende manddrab begået med skydevåben udfordres dog af, at de idømte strafflængder i realiteten ikke steg efter straffeskærpelsen, hvorfor der er tvivl om, hvorvidt faldet i antallet af manddrab reelt skyldtes afskrækkelse, ligesom det er uklart, hvorfor kun antallet af manddrab faldt (Durlauf og Nagin 2010).

Strafflængdernes betydning undersøges også i et engelsk-walisisk studie, hvor udviklinger i gennemsnitlige idømte strafflængder for forskellige kriminalitetstyper i de enkelte politikredse (police force areas) sammenlignes med udviklinger i kriminalitetsniveauer (Bandyopadhyay et al. 2012). Den gennemsnitlige idømte strafflængde findes i studiet at have statistisk signifikant betydning for indbrud, som sænkes med 0,08 pct., når straffniveauet hæves med én pct., og bedrageri, som reduceres med 0,2 pct., når straffniveauet hæves med én pct. Analysen viser også, at stigende strafflængder forøger antallet af røverier indtil straffniveauet når tre år, hvorefter stigende strafflængder sænker antallet af røverier. Studiet har dog visse svagheder, der stiller spørgsmålstegn ved konklusionernes robusthed. De generalpræventive effekter skyldes muligvis i højere grad indespærring end afskrækkelse, idet de bygger på variationer i straffniveauer ud fra forskellige domstolspraksisser i de enkelte politikredse, som det må regnes for tvivlsomt, om potentielle gerningsmænd er bekendt med og derved kan blive afskrækket af, jf. afsnit 5.1.4 om opfattelser af straffens strenghed. Forfatteren tolker også den komplekse effekt på røveri som udtryk for effekter af indespærring. Endvidere tages der i analyserne alene højde for ubetingede strafflængder, mens sandsynligheden for dom til ubetinget fængsel frem for andre typer af straf ikke indgår i beregningerne. Endeligt tages der i studiet alene begrænset hensyn til, at straffniveauer kan være påvirket af kriminalitetsniveauer.²⁸

²⁸ Dette gøres alene ved at anvende ændringer i tidligere tidspunkters kriminalitetsniveau til at forudsige ændringer i det nuværende kriminalitetsniveau, men dette påviser ikke i streng forstand kausalitet, blandt andet idet sammenhængen kan være forårsaget af bagvedliggende faktorer.

Straffens faktiske strengthed – den kriminelle lav- eller myndighedsalder²⁹

En anden gruppe af studier fokuserer på den kriminelle lavalder, hvor unge over en vis alder kan idømmes straf, mens unge under den givne alder ikke kan, eller på baggrund af en kriminel myndighedsalder alene kan idømmes langt mildere straffe. En afskrækkelseseffekt burde således medføre et fald i unges tilbøjelighed til at begå kriminalitet på det tidspunkt, hvor de når den kriminelle lav- eller myndighedsalder, idet konsekvenserne ved at blive pågrebet for at begå kriminalitet pludseligt forhøjes markant.

I empiriske studier findes der dog ikke belæg for et skarpt fald i unges kriminalitet omkring den kriminelle lav- eller myndighedsalder.

Det bør bemærkes, at resultater vedrørende afskrækkende effekter for unge ikke nødvendigvis kan generaliseres til hele befolkningen, idet unge eksempelvis kan have mindre viden om opdagelsesrisici og straffniveauer, end det er tilfældet for ældre personer.

Et dansk studie beskriver, at sænkningen af den kriminelle lavalder fra 15 til 14 år i perioden fra 1. juli 2010 til 1. marts 2012 ikke påvirkede de 14-åriges tilbøjelighed til at begå kriminalitet. Studiet finder ingen evidens for afskrækkende effekter blandt de 14-årige, der i denne periode kunne dømmes, og indikerer snarere en mindre stigning i kriminaliteten for denne gruppe (Damm et al. 2017). Forfatterne beskriver, at årsagerne til dette resultat kan være, at de 14-årige trods massiv mediedækning ikke var bekendt med lovændringen, eller at lovændringen primært påvirkede opfattelsen af straf blandt de i forvejen lovlydige unge.

Studier fra USA finder tilsvarende ikke en afskrækkende betydning af, at unge, som når den kriminelle myndighedsalder, ophører med at få deres sager behandlet af juvenile courts, der generelt giver mildere straffe, og derefter behandles af almindelige domstole. I en undersøgelse ses der på udviklinger i unge mænds opfattelse af sandsynligheden for, om en anholdelse for biltyveri ville medføre fængsel. Der ses en vækst i andelen, der mener, at dette vil være tilfældet, efter de når den kriminelle myndighedsalder, som dog er mindre end den faktiske vækst i sandsynlighed for fængsel. Denne ændrede opfattelse lader ikke til at have en afskrækkende effekt, idet de unge ikke begår statistisk signifikant mindre kriminalitet, bortset fra småtyverier (Hjalmarsson 2008). Et studie vedrørende den kriminelle myndighedsalder i Florida viser tilsvarende resultater. På trods af en betydelig forhøjelse af straffens strengthed, idet straffniveaulet mere end tredobles, når disse unge fylder 18 år, kan der ikke estimeres statistisk signifikante afskrækkende effekter (Lee og McCrary 2017).

Ét studie finder, at amerikanske stater, der i perioden 1978-1993 straffede voksne relativt hårdt sammenlignet med, hvordan de straffede unge, oplevede mindre stigninger i en kohortes

²⁹ I dette afsnit anvendes begrebet "lavalder" til de typer af ordninger, der betinger, at børn under en vis alder ikke kan straffes – i Danmark, jf. straffelovens § 15. Begrebet "kriminell myndighedsalder" anvendes som en oversættelse af det engelske criminal age of majority, og angiver overgangen fra et separat straffende system for børn og unge til et ordinært system for voksne.

kriminalitet, når denne nåede den kriminelle myndighedsalder, end stater der ikke havde stor forskel på straffe til unge og voksne (Levitt 1998). Dette studie er dog metodisk svagere end de tidligere nævnte studier, idet det anvender aggregerede, årlige data vedrørende kriminalitet og fængselspopulation på statsniveau frem for ugentlige eller daglige data på individniveau. Studiets resultater bygger endvidere på en antagelse om, at der ikke er en sammenhæng mellem de relative sanktionsniveauer for unge og voksne og kriminalitetsniveauet i øvrigt (Lee og McCrary 2017). Derudover kan der i studiet ikke skelnes direkte mellem effekter af indespærring og afskrækkelse.

5.1.3

Straffens faktiske strength – økonomisk kriminalitet

På trods af at det ikke findes generelt belæg for en afskrækkende betydning af straffens strength, så kan der være grund til at tro, at afskrækkende effekter kan findes for bestemte typer af kriminalitet. Vedrørende økonomisk kriminalitet kan det således tænkes, at det i højere grad er muligt for potentielle gerningsmænd rationelt at afveje fordele og ulemper ved at begå en lovovertrædelse, mens dette antageligt ikke altid i samme omfang vil være tilfældet for andre typer af kriminalitet, som ofte begås i affekt.

Der er ikke entydigt belæg for, at økonomisk kriminalitet påvirkes særligt af straffens strength, idet empiriske undersøgelser giver ganske blandede resultater.

Justitsministeriets Forskningskontor har i et tidligere litteraturstudie vedrørende generalprævention i forhold til kartelsager konkluderet, at der ikke findes meget pålidelig forskning på området, og at der derfor ikke kan drages generelle konklusioner (Justitsministeriets Forskningskontor 2011). Resultaterne af ét af de anvendte, generelle metastudier indikerer dog, at de kraftigste afskrækkende effekter af straffens strength kan konstateres med hensyn til en gruppe af studier, som i høj grad angår økonomisk kriminalitet (white-collar crime) (Pratt et al. 2006).

Siden er der foretaget et Campbell review vedrørende afskrækkelse af virksomhedskriminalitet (corporate crime deterrence), hvormed der forstås kriminalitet begået af eller på vegne af virksomheder. Analysen kan ikke entydigt påvise afskrækkende effekter.³⁰ Studiet gennemgår systematisk alle pålidelige kvantitative estimer af, i hvilket omfang love, sanktioner, regulering samt kombinationer af disse har en afskrækkende betydning, der kan måles for individer, virksomheder eller generelt i geografiske områder som stater eller lande (Simpson et al. 2014). Der beregnes i denne metaanalyse samlede effektstørrelser for hver type af studie, defineret ud fra kombinationen af potentielt afskrækkende faktorer, analyseenheder samt analysestrategier. Dette er imidlertid ikke altid muligt, idet der ikke findes nok

³⁰ Det bemærkes, at dette Campbell review behandler forhold, der angår såvel straffens strength som dens vished, hvorfor visse konklusioner i dette afsnit er relateret til sidstnævnte.

undersøgelser til alle kombinationer af disse faktorer. Samlet set beregnes effektstørrelser for 25 typer af studier. Effektstørrelser for 16 af disse typer af studier peger i retning af en afskrækkende effekt, men kun fire udviser statistisk signifikans. Mønsteret i, hvilke typer af studier der påviser afskrækkende effekter, giver ikke anledning til klare konklusioner.³¹ På denne baggrund kan der således ikke konkluderes noget entydigt og generelt om afskrækkende effekter vedrørende virksomhedskriminalitet. Det skal dog bemærkes, at studier, der evaluerer betydningen af flere samtidigt fungerende love, straffende sanktioner og/eller reguleringer frem for blot ét af disse elementer, ofte finder (små) statistisk signifikante afskrækkende effekter. Studier, der er foretaget uden for USA, finder også kraftigere effekter end studier, som er foretaget i USA. Der kan endvidere findes afskrækkende effekter specifikt vedrørende finansielle og miljømæssige lovovertrædelser. Samtidig skal det også bemærkes, at de mest stringente undersøgelser også er mindst tilbøjelige til at finde afskrækkende effekter.

5.1.4

Straffens opfattede strenghed

Mange af de allerede behandlede studier forudsætter i deres modeller for kausalitet, at potentielle gerningsmænd er velinformede om sanktioner eller ændringer heraf og reagerer på dem. Studierne af opfattelser af straffens strenghed behandler netop spørgsmål om forestillinger om straffniveauet, potentielle gerningsmænds kilder til viden herom samt sammenhængen med kriminel adfærd. Det er her vigtigt at påpege, at på trods af at opfattelser spiller en central, kausal rolle i afskrækkelsesteorien, så er der forholdsvis lidt viden om den (Paternoster 2010).

Samlet peger studierne i retning af, at befolkningen er relativt dårligt informerede om straffenes strenghed, og at den opfattelse, de har, ikke har en specielt kraftig indflydelse på deres adfærd. Opfattelsen af i hvilket omfang straffen ville skabe problemer i den enkeltes liv, hvilket kan være relateret til konkrete livsomstændigheder, har dog muligvis en betydning.

Dette kan muligvis være forklaringer på, hvorfor det generelt kan være svært at konstatere afskrækkende effekter vedrørende straffens strenghed, jf. ovenfor.

Det er centralt for den kausale sammenhæng mellem straffens strenghed og afskrækkelse fra kriminalitet, hvor præcist et kendskab befolkningen har til straffe for bestemte lovovertrædelser. I en dansk kontekst er det vist, at mellem 55 og 90 pct. af befolkningen undervurderer det faktiske straffniveau, afhængigt af hvilken lovovertrædelse der er tale om (Balvig 2010),

³¹ Vedrørende anvendelsen af love ses der ingen statistisk signifikant sammenhæng. Tilsvarende gælder vedrørende anvendelsen af straffende sanktioner (punitive sanctions). Resultaterne vedrørende anvendelsen af regulering (regulatory policies) viser afskrækkelse over for individer, mens der er modstridende resultater på virksomhedsniveau og overordnede målinger i geografiske områder.

hvorfor der på denne baggrund kan forventes en mindre afskrækkende effekt end den, det faktiske straffniveau implicerer.

En gruppe af amerikanske studier finder endvidere, at der ikke er en systematisk sammenhæng mellem respondents forestillede straffniveau og det faktiske straffniveau i det område, de bor i (Apel 2013). I et af de stærkere studier af denne karakter findes ikke en sammenhæng mellem 1.500 interviewede respondents subjektive opfattelse af straffniveauet og det faktiske straffniveau i de 54 counties, de bor i (Kleck et al. 2005).

Der kan endvidere spores en tendens til, at lange fængselsstraffe opfattes mindre strenge, end de er. Dette skyldes, at mange mennesker har en tendens til at vurdere omkostninger i fremtiden som mindre strenge end umiddelbare omkostninger, såkaldt subjektiv discounting. To ældre studier indikerer eksempelvis, at straffe på fem år kun vurderes dobbelt så strenge som straffe på ét år, og at straffe på ti år kun vurderes fire gange så strenge som straffe på ét år (McClelland og Alpert 1985, Apospori og Alpert 1993, Paternoster 2010).

Den anden del af den teoretiske kausalsammenhæng mellem straffens strengthed og afskrækelse fra kriminalitet er baseret på, hvorvidt de opfattelser, folk har af straffens strengthed, har betydning for deres kriminelle adfærd. Her er resultaterne ikke entydige, idet de stærkeste studier tager udgangspunkt i forskellige forståelser af straffens strengthed, hvilket leder til forskellige konklusioner. I en ældre, systematisk gennemgang af studier, der behandler betydningen af straffens strengthed i forhold til kriminel adfærd, ses blandt studier uden kontrolvariable typisk svage sammenhænge mellem en opfattelse af, at straffniveauet er lavt og en høj tilbøjelighed til kriminalitet, men i omtrent en femtedel af studierne er sammenhængen omvendt. Blandt de seks studier, hvor der samtidig kontrolleres for andre forhold, og som derfor må regnes for stærkere end de ukontrollerede studier, finder to studier en statistisk signifikant kriminalpræventiv effekt af straffens strengthed (Paternoster 1987, Paternoster 2010). Disse to studier beskriver, om kriminel adfærd har en sammenhæng med den subjektive vurdering af, hvor stort et problem det ville være at få den straf, de adspurgte forventede mest realistisk for en given type kriminalitet. Dette mål er således ikke alene baseret på opfattelsen af straffens faktuelle strengthed, men er også relateret til de adspurgtes livsomstændigheder og subjektive præferencer (Grasmick og Bryjak 1980, Grasmick og Green 1980). I de fire studier, der ikke finder en sammenhæng, anvender ét også denne definition, mens de tre øvrige i stedet beskriver betydningen af, hvad personer tror, straffen reelt vil være for en given lovovertrædelse, uden at forholde sig til de adspurgtes subjektive vurdering af, om straffen ville være hård for dem. Disse fire studier anvender endvidere flere kontrolvariable end de to, der finder en sammenhæng, og må derfor anses for metodologisk stærkere (Paternoster 1987). Det er således ikke entydigt, om der er en sammenhæng mellem personers opfattelse af straffens strengthed og deres kriminelle adfærd, men hvis der er, så lader den til at være afhængig af, om straffen ville skabe problemer i den enkeltes liv, hvilket antageligt er relateret til personers livsomstændigheder med hensyn til eksempelvis familie, arbejde og bolig.

5.2

Straffens formål med hensyn til befolkningens holdninger

Udover at straf kan have som formål at afskrække befolkningen fra kriminalitet, så kan straf også have som formål at tilgodese befolkningens holdninger til straf, eller at styrke samfundets sammenhængskraft ved at bekræfte og skabe fælles normer og værdier, jf. også det indledende kapitel 1. Det er dette emne, som nærværende afsnit centrerer om. afsnittet er inddelt i tre dele, der belyser 1) befolkningens holdninger til straf og straffens strenghed, 2) straffens påvirkning af befolkningens holdninger og følelser, og 3) befolkningens motiver for at straffe.

Først og fremmest skal det påpeges, at der i dette afsnit som udgangspunkt ikke er tale om effektstudier, men derimod spørgeskemaundersøgelser, der belyser korrelationer mellem forskellige variable. Der er ikke identificeret store mængder forskning på området, og undersøgelserne er af varierende kvalitet. Hvad angår første afsnit vedrørende befolkningens holdninger til straf, er der identificeret seks undersøgelser, hvoraf fire af undersøgelserne tager afsæt i Danmark eller andre nordiske lande. Metodemæssigt er studierne i dette afsnit generelt af rimelig kvalitet og bygger på stikprøver af befolkningen med over 1.000 respondenter. Dette gælder også andet afsnit, hvor hovedfokus er på en gruppe af studier, der undersøger, hvorvidt og i hvilket omfang straf påvirker befolkningens holdninger og følelser. Det skal bemærkes, at dette afsnit er det eneste af de tre, hvor straffen betragtes som den uafhængige variabel, der eventuelt påvirker befolkningens holdninger, mens de to andre afsnit omvendt belyser befolkningens holdninger til og motiver for straf. I tredje afsnit, der omhandler befolkningens motiver til at straffe, er der identificeret en del studier, men flere af dem er af ringe metodisk kvalitet. Afsnittet bærer præg af studier, der er baseret på små stikprøver, som ikke er repræsentative, hvorfor resultaterne skal tolkes med påpasselighed.

Med forbehold for de ovenstående metodemæssige bemærkninger, kan der på baggrund af afsnittet udledes følgende konklusioner, hvoraf resultaterne fra den første del er mest robuste, og resultaterne fra de andre to dele skal tolkes mere varsomt: 1) at befolkningen ønsker strengere straffe, hvis de spørges til kriminalitet og straf generelt, men at befolkningen samtidig har ringe kendskab til, hvor strenge straffe domstolene rent faktisk idømmer lovovertrædere. Befolkningen ønsker at dømme mildere, jo mere information de får om en konkret straffesag, 2) at straf af lovovertrædere i nogen grad kan mindske befolkningens negative følelser samt reducere støtte til selvtægt, og 3) at befolkningens motiver for straf særligt for alvorlige lovovertrædelser er i overensstemmelse med en såkaldt retributivistisk retsfilosofi, der indebærer det synspunkt, at gerningsmanden bør straffes proportionelt med den lovovertrædelse, der er begået og populært sagt ”får som fortjent”.

5.2.1

Befolkningens holdninger til straf

En gren af forskningen i straf beskæftiger sig med befolkningens holdninger til straf og straffens strenghed. Studier inden for dette område har blandt andet undersøgt, hvorvidt de faktisk idømte straffe afspejler befolkningens holdning til straf, og om disse holdninger ændrer sig alt efter mængden af information om konkrete straffesager.

Overordnet viser studierne i dette afsnit, at befolkningen ønsker strengere straffe, hvis de spørges til kriminalitet og straf generelt. Samtidig viser studierne dog, at befolkningen har ringe kendskab til, hvor strenge straffe domstolene rent faktisk idømmer lovovertrædere. Studierne peger på, at befolkningen ønsker at dømme mildere, jo mere information om en konkret lovovertrædelse de har.

Et større nordisk studie belyser holdningen til straf blandt befolkningen i Danmark, Sverige, Finland og Island (Balvig et al. 2015)³². Undersøgelsen viser, at majoriteten i befolkningen (59 pct. i Danmark) mener, at straffene er for milde, når de spørges på et overordnet, generelt plan, men at befolkningen bliver mindre og mindre straffende i takt med, at de præsenteres for mere information om specifikke straffesager, samt at befolkningen vil straffe mildere end siddende dommere. Studiet har konkret undersøgt dette ved at præsentere respondenterne for beskrivelser af seks forskellige virkelige straffesager. Afhængig af typen af kriminalitet, vurderede mellem 40 og 65 pct. af de danske respondenter, at straffen skulle være en fængselsstraf. Efter at have set en gengivelse af retssagerne af hver sag på film, faldt andelen der ville give en fængselsstraf til under 40 pct. for alle seks sager. Til sammenligning vurderede et panel af danske dommere, at alle seks sager ville lede til en fængselsstraf. Lignende mønster gør sig gældende for de tre andre nordiske lande i undersøgelsen. I denne sammenhæng kan nævnes en anden dansk undersøgelse, der peger på, at befolkningens ønsker om straf ikke afspejler domstolenes praksis, idet befolkningen ønsker strengere straffe (Veiby og Hansen 2017). Respondenterne i undersøgelsen er dog kun præsenteret for et minimum af information om forskellige lovovertrædelser, og deres vurdering af en passende straf er derfor vanskelig at sammenligne med domstolenes strafudmåling, som er baseret på en række yderligere, relevante oplysninger.

En dansk rapport, der delvist bygger på samme data³³, som Balvig et al. anvender i studiet refereret ovenfor, viser desuden, at befolkningen har ringe kendskab til faktiske strafniveau i Danmark (Balvig 2010). Danskerne tror, at der dømmes langt mildere ved de danske domstole, end der rent faktisk gør. Sammenlignes danskernes egne holdninger til, hvor hårdt der bør straffes, er disse desuden *mildere end*, hvordan der rent faktisk straffes ved domstolene, men *strengere end*, hvordan danskerne forestiller sig, domstolene straffer. Undtagelser herfra er voldtægt og pædofili, hvor danskernes holdninger i højere grad stemmer overens med det straffeniveau, som anvendes ved domstolene.

³² Pga. frafald i spørgeskemaerne er stikprøverne ikke repræsentative i forhold til f.eks. uddannelse. Forfatterne vurderer dog, at problemet er begrænset.

³³ Denne rapport bygger yderligere på data indsamlet i 2006, men kun for Danmark. Samlet bygger rapporten på besvarelser fra omtrent 3.700 danskere.

Undersøgelser med identisk metodedesign er gennemført i Norge. På baggrund af disse undersøgelser af den norske befolkning konkluderes ligeledes, at befolkningen har ringe kendskab til det faktiske straffniveau, og at det faktiske straffniveau i Norge før en række straffskærpelser i 2010 svarede meget godt til, hvor hårdt befolkningen ønsker at straffe. Dog ville den norske befolkning sjældnere anvende ubetingede fængselsstraffe end domstolene (Olaussen 2013).

Et omfattende, robust australsk studie undersøger tilsvarende, om mængden af information om en straffesag ændrer på befolkningens holdning til straf (Indermauer et al. 2012). Respondenterne i undersøgelsen er tilfældigt inddelt i en eksperimental- og kontrolgruppe, der ad tre omgange spørges til deres holdninger til straf. I en af rundspørgerne modtager eksperimentalgruppen ekstra information om sager, som de bliver bedt om at dømme i. Her ses der signifikant forskel i vurderingen fra henholdsvis eksperimental- og kontrolgruppen, mens der i de to andre rundspørger ikke er forskel mellem de to gruppers holdninger. Studiet konkluderer, at befolkningen generelt er mindre straffende, når der skal tages stilling til mere konkrete sager og konkrete mennesker. Her indgår mere rationelle afvejninger af konsekvenserne af straf. Når befolkningen spørges til deres generelle holdninger til straf, uden at de bedes tage stilling til konkrete domsfældelser, indgår i højere grad følelser, som understøtter strengere straffe. En lignende canadisk opsummering af studier opnår en stort set identisk konklusion (Doob og Roberts 1988). En stor del af den canadiske befolkning ønsker strengere straffe på et generelt, overordnet plan, men når de bliver præsenteret for samme materiale, som dommere i retssager har til rådighed, stemmer deres ønsker om straf i højere grad overens med dommernes praksis.

Udover at mængden af information om sagen kan påvirke befolkningens vurdering af straf, er der også flere undersøgelser, der belyser, at respondentens karakteristika og den beskrevne gerningsmands karakteristika kan have betydning for befolkningens holdning til straffens strengthed. Om betydningen af respondenters karakteristika er blandt andet vist i en dansk undersøgelse, at ønsket om strengere straffe er mere udbredt blandt kvinder end blandt mænd, mere blandt yngre end ældre, mere i provinsen end i Storkøbenhavn og mere blandt kortuddannede end langtuddannede (Balvig 2010). En lignende norsk undersøgelse kunne dog ikke påvise tilsvarende signifikante sammenhænge udover, at unge var mere straffende over for vold end ældre (Olaussen 2013). Om gerningsmandens karakteristika viser en finsk undersøgelse, at befolkningen ville tildele hårdere straffe for samme lovovertrædelse, hvis gerningsmanden er tidligere lovovertræder, hvis gerningsmanden har udenlandsk baggrund, eller hvis gerningsmanden er en mand (Kääriäinen 2018).

5.2.2

Straffens påvirkning af befolkningens holdninger og følelser

En gruppe af studier beskriver, hvordan idømmelse af straf påvirker befolkningens holdninger og følelser, herunder om straf bekræfter og forstærker fælles normer og værdier. Det skal, jf. det indledende kapitel 1, understreges, at der ikke er tale om betydningen af helheden af det straffende system, men snarere om betydningen af det straffendes systems håndtering af konkrete lovovertrædelser. Hovedparten af studierne i dette afsnit er af rimelig metodemæssig kvalitet.

Studierne peger på, at befolkningen kan opleve færre negative følelser, som er relateret til kriminalitet, samt i nogle tilfælde være mere misbilligende over for selvtægt, når lovovertrædere straffes.

En række studier undersøger, hvorvidt straffe påvirker befolkningens moral, etik og sociale tillid. Det nyeste og bedste af disse studier finder ikke en sådan effekt. Studiet stammer fra USA og bygger på et eksperimentelt design med 5.000 respondenter, der tilfældigt inddeles i 13 grupper (Pickett og Baker 2017). 12 af grupperne præsenteres for forskellige nyhedstekster om lovovertrædelser og straf og besvarer herefter en række spørgsmål om moralsk konsensus, social tillid og om at følge loven, mens den sidste gruppe alene besvarer spørgsmålene uden at blive præsenteret for nyhedsteksterne. Nyhedsteksterne varierer med hensyn til typen og alvorligheden af lovovertrædelserne, hvorvidt lovovertræderen var blevet straffet, samt stregheden af den eventuelle straf. Hypotesen er, at personer, som blev eksponeret for nyheder, der indebar, at gerningsmanden blev straffet, skulle besvare de nævnte spørgsmål med højere grad af moralsk konsensus, social tillid og forpligtelse til at følge loven end personer, der blev eksponeret for nyheder, som ikke indebar straf. Undersøgelsens resultater bekræfter ikke denne hypotese. Desuden ses en sådan forskel heller ikke mellem personer, der blev eksponeret for nyheder indebærende henholdsvis strenge og milde straffe. Ifølge studiets forfattere, er en mulig forklaring på dette, at det at læse relativt korte nyhedstekster ikke er tilstrækkeligt til at have indvirkning, men at det kunne tænkes, at der ville være en effekt af længere historier, historier der i højere grad engagerer i form af at inkludere foto eller video, eller ved ikke at læse, men at være vidne. Foruden denne mulige forklaring kan det også bemærkes, at en effekt måske i højere grad kunne forventes ved en mere langvarig eksponering af historier om lovovertrædelser og straf, hvilket ikke undersøges i dette studie. Tidligere, engelske studier finder tilsvarende, at personer, der præsenteres for nyhedshistorier, som blandt andet varierer i forhold til den idømte strafs streghed, ikke på denne baggrund justerer deres misbilligelse af bestemte former for kriminalitet (Walker 1981, Walker og Marsh 1984). Et mindre stærkt studie finder endvidere, at studerende, som ulovligt downloader materiale med copyright, anser denne praksis for *mindre* uetisk, hvis straffen er hård, end hvis den er mild, mens studerende, der ikke har downloadet tilsvarende materiale, har den modsatte reaktion (Depoorter og Vanneste 2005).

Den ovenfor nævnte, amerikanske undersøgelse, der ikke viser en effekt i forhold til moralsk konsensus, social tillid og den følte forpligtelse til at følge loven, viser imidlertid, at det at straffe lovovertrædere har en dæmpende virkning på befolkningens negative følelser, som er udløst af kriminalitet. De af grupperne, der blev gjort bekendt med, at kriminaliteten blev straffet, udviste færre negative følelser, eksempelvis vrede, bekymring for offeret og for sikkerhed m.v. (Pickett og Baker 2017).

Holdningen til selvtægt, der kan ses som et udtryk for, at retssystemet opfattes som utilstrækkeligt, undersøges i et hollandsk studie, der beskriver, hvorvidt befolkningens holdning til selvtægt påvirkes af straffens streghed, lovovertrædelsens alvorlighed og tiltro til retssystemet.

met (Haas et al. 2012). Undersøgelsen viser, at om gerningsmanden idømmes en straf, påvirker befolkningens opbakning til selvtægt for mindre alvorlige lovovertrædelser. Et repræsentativt udsnit af befolkningen på 1.930 respondenter har fået tildelt cases med lovovertrædelser af forskellige alvorsgrader, som ender i forskellige afgørelser. For en alvorlig lovovertrædelse vedrørende en seksuel krænkelse af et barn har straffens strenghed ikke nogen betydning for respondenternes sympati med faren til barnet, der begår selvtægt over for gerningsmanden. Der er stor sympati for faren og lav opbakning til, at faren bør straffes for sin selvtægtshandling, uanset hvor streng straf gerningsmanden i casen idømmes. For de mindre alvorlige lovovertrædelser er respondenterne påvirket af, hvorvidt gerningsmanden frifindes eller idømmes en straf. Hvis gerningsmanden blev straffet for de mindre alvorlige lovovertrædelser, viste respondenterne mindre opbakning til selvtægt. Det ses desuden, at straffens strenghed ikke påvirker respondenternes holdning til selvtægt. Undersøgelsen viser også, at graden af tiltro til retssystemet har betydning for respondenternes opbakning til selvtægt. Dog er opbakningen til selvtægt i højere grad bestemt af de forskellige kontekstuelle omstændigheder ved casen, i særlig grad lovovertrædelsens alvorlighed. Det konkluderes derfor, at befolkningens opbakning til selvtægt i bestemte tilfælde (cases) ikke nødvendigvis afspejler en tvivl på legitimiteten af retssystemet generelt. Samme forfattere har også undersøgt sammenhængen mellem opbakning til selvtægt og tiltro til politiet. Respondenterne er mere billigende over for selvtægt i cases, hvor politiet ikke responderer eller ikke handler på en sag, men generelt er der lav støtte til selvtægt (Haas et al. 2014).

5.2.3

Befolkningens motiver for straf

I en del af studierne, der sætter straf i relation til befolkningens holdninger, er det undersøgt, hvilke motiver befolkningen lægger til grund for at straffe, og hvad befolkningen mener, der bør være formålet med at straffe. I studierne tages udgangspunkt i retsfilosofiske syn på formålet med straf, herunder retributivisme, utilitarisme og genoprettende retfærdighed, som er beskrevet ovenfor i den generelle indledning i kapitel 1.

Resultaterne fra undersøgelserne i dette afsnit skal tolkes varsomt, da undersøgelserne i overvejende grad er af mindre god kvalitet. Med det forbehold kan der dog peges på, at befolkningens motiver for straf stemmer godt overens med princippet om proportionalitet i retributivismen. Dette gælder særligt for grovere lovovertrædelser, mens der for mindre grove lovovertrædelser ligeledes er stor støtte til genoprettende retfærdighed.

Studierne finder generelt en større opbakning til retributivistiske motiver for straf frem for utilitaristiske. Det vil sige, at det, som respondenterne eksempelvis lægger vægt på i en strafudmåling, i højere grad er forhold, såsom lovovertrædelsens grovhed og gerningsmandens intentioner, fremfor hvordan straffen påvirker gerningsmandens risiko for recidiv.

En litteraturgennemgang af engelsksprogede studier har undersøgt omfanget af befolkningens støtte til genoprettende retfærdighed (Roberts og Stalans 2004). Gennemgangen viser, at der i befolkningen er bred opbakning til sanktioner, der bygger på genoprettende retfærdighed i form af kompensation og samfundstjeneste. Det ses, når respondenterne i undersøgelserne kan vælge mellem disse sanktioner og fængselsstraf. Genoprettende retfærdighed

støttes særligt i forhold til unge lovovertrædere, førstegangsdømte og lovovertrædere, der ikke begår voldelig kriminalitet. Over for vold, og i særlig grad seksuel vold, er støtten til genoprettende retfærdighed lavere, mens støtten til retributivisme er højere.

To undersøgelser, der opsummerer resultater fra fem mindre studier med studerende, har ligeledes undersøgt befolkningens holdning til retributivisme og genoprettende retfærdighed. Den ene undersøgelse finder, at befolkningen ønsker, at både gerningsmanden straffes proportionalt med kriminalitetens grovhed, og at offeret kompenseres og støttes for at opnå retfærdighed (Gromet og Darley 2009). Denne undersøgelse peger på, at befolkningen støtter både retributivisme og genoprettende retfærdighed. Den anden undersøgelse konkluderer ligeledes, at der er støtte til genoprettende retfærdighed i befolkningen, men at mere alvorlige lovovertrædelser kræver et mere straffende element, eksempelvis fængselsstraf i overensstemmelse med retributivistiske principper (Gromet og Darley 2006).

En lignende amerikansk undersøgelse bygger på resultaterne fra tre studier, der undersøger, om befolkningens tilfredshed med straffene i konkrete sager påvirkes af, om offeret er tilfreds med udfaldet af konfliktrådsmøder mellem offer og gerningsmand (Gromet et al. 2012). Det konkluderes, at respondenterne ønsker mildere straffe i sager, hvor de bliver gjort bekendt med, at offeret er tilfreds med udfaldet af konfliktrådsmødet, frem for tilfælde hvor offeret er utilfreds med udfaldet af konfliktrådsmødet. Offerets grad af tilfredshed har derfor betydning for, hvilken straf befolkningen finder passende og retfærdig. I stil hermed viser et studie af ekstralegale faktorerers betydning for befolkningens vurdering af et passende straffniveau for forskellige lovovertrædelser, at faktorer, såsom at gerningsmanden angrer, siger undskyld til offeret, erkender sin skyld og har deltaget i et rehabiliterende program, mindsker den straf, respondenterne finder passende (Robinson et al. 2012).

En anden forskningsgennemgang opsummerer fundene fra en række internationale studier af befolkningens støtte til minimumsstraffe samt belyser, i hvilken grad befolkningen støtter retributivistiske og utilitaristiske motiver for straf (Roberts 2003). Forskningsgennemgangen peger på, at der er begrænset støtte til minimumsstraffe i befolkningen, da minimumsstraffe står i modsætning til det retributivistiske princip om proportionalitet mellem den begåede kriminalitet og den udmålte straf. Minimumsstraffene forhindrer en lavere straf i tilfælde, hvor gerningsmanden vurderes at have mindre ansvar for den begåede kriminalitet, eller hvor der foreligger andre formildende omstændigheder. Gennemgangen finder, at der generelt er større støtte til elementer af tankegangen i retributivisme, såsom sammenhæng mellem strafens strenghed og kriminalitetens grovhed, den forvoldte skade og intention, end der er støtte til utilitaristiske formål, såsom reduktion i risikoen for recidiv i form af afskrækkelse og indespærring. Lignende konklusioner drages i en række andre studier (Doob og Roberts 1988, Darley et al. 2000, Carlsmith 2002, Carlsmith 2006).

Udover at standse lovovertrædere i yderligere lovovertrædelser, afskrække potentielle gerningsmænd fra at begå lovovertrædelser og tilgodese befolkningens holdninger, kan et formål med straf desuden være at tilgodese det offer, der har været udsat for en lovovertrædelse. I første del af dette kapitel indgår studier, der undersøger, hvorvidt straf kan give ofre en oplevelse af, at retfærdigheden er sket fyldest, herunder hvorvidt straf kan sikre en tilfredshed med og tillid til et velfungerende retssystem, tilfredsstille offerets hævnfølelse og mindske offerets tilbøjelighed til selvtægt. I anden del af kapitlet er fokus på studier, der undersøger, hvorvidt straf kan påvirke offerets livskvalitet ved at øge offerets psykiske trivsel, give offeret social anerkendelse samt sikre en følelse af tryghed via en oplevelse af personlig sikkerhed.

I studierne indgår straf på forskellig vis, både i form af om der har været en fældende afgørelse eller ej og i form af straffens strenghed, der måles som ofrenes egen subjektive vurdering og/eller vurderes ud fra objektive kriterier, såsom længden af en fængselsstraf.

Først og fremmest skal det understreges, at det kun har været muligt at identificere en begrænset mængde studier med fokus på ofrene, og at disse studier typisk ikke har som formål direkte at undersøge betydningen af straf for ofrene. Derimod er hovedfokus i flere af studierne, hvordan behandlingen af straffesagen påvirker ofrene, og her indgår straffen ofte som en kontrolvariabel, hvorfor det er muligt at udlede konklusioner på baggrund heraf.

Derudover skal det påpeges, at der i dette kapitel ikke er tale om effektstudier. De fleste af studierne er designet som spørgeskemaundersøgelser, hvor respondenterne på ét tidspunkt efter retssagen har besvaret spørgsmål angående retssagen, dommen og lovovertrædelsen. Enkelte studier er designet som forløbsundersøgelser, hvor de samme ofre både før og efter retssagen har besvaret en række spørgsmål. Yderligere er enkelte studier interviewundersøgelser.

Den overordnede konklusion på dette kapitel er, at der mangler viden på området. Dels mangler der mere robuste empiriske undersøgelser, og dels er nogle områder slet ikke empirisk belyst med faktiske ofre som respondenter.

Med forbehold for at der er tale om relativt få studier med visse metodemæssige svagheder – som tydeliggøres nedenfor – indikerer den gennemgåede forskningslitteratur en række forhold. De mest sikre konklusioner kan drages vedrørende straffens betydning for ofrenes *tilfredshed med retssystemet*. Her konkluderer samtlige syv studier, at straf øger ofrenes tilfredshed med retssystemet. Hvad angår straffens betydning for ofrenes grad af *hævnfølelse*, har det kun været muligt at identificere to studier, der overordnet ikke kan påvise at straf sænker ofrenes grad af hævnfølelse i et langsigtet perspektiv. I tilknytning til en af undersøgelserne er der en mindre robust delundersøgelse, der dog påviser en kortvarig effekt. For straffens betydning for ofrenes tilbøjelighed for *selvtægt*, har det ikke været muligt at identificere robuste studier, som det er muligt at drage konklusioner på baggrund af. Med hensyn til straffens betydning for ofrenes *psykiske trivsel* er konklusionerne af otte studier mere

usikre, da resultaterne peger i forskellige retninger, og der anvendes vidt forskellige mål for psykisk trivsel. Der ser dog ud til at være en tendens i retning af, at de studier, der anvender validerede, standardiserede mål for psykisk trivsel, i mindre grad finder en sammenhæng mellem straf og psykisk trivsel, end studier der anvender mere vage mål for psykisk trivsel. Der ses også et mønster i, at de fleste af de studier, der finder en sammenhæng, måler straf som den subjektivt oplevede tilfredshed med straffen frem for den objektivt idømte straf, såsom frifindelse eller fældende afgørelse. Hvad angår straffens betydning for offerets *sociale anerkendelse*, har det ikke været muligt at identificere empiriske studier. Studierne vedrørende *sikkerhed* viser, at personlig sikkerhed og sikkerhed for andre potentielle ofre anses for at være et væsentligt strafmotiv blandt ofre. Der er dog alene identificeret tre studier, hvorfor der er tale om meget usikre konklusioner.

På baggrund af de gennemgåede studier kan der peges på nogle forskellige faktorer, som kan have en betydning for, hvilken virkning straf har for ofre. For det første kan der være forskel på straffens virkning med hensyn til, hvilken lovovertrædelse offeret har været udsat for. Det ses eksempelvis i et af studierne, at ofre for seksuelle overgreb havde andre ønsker i forbindelse med behandlingen af straffesagen end voldsofre (Laxminarayan 2012). I mange af studierne analyseres dog en samlet gruppe af ofre, der har været udsat for forskellige former for lovovertrædelser, hvorfor det er vanskeligt at afdække betydningen af denne faktor på baggrund af de gennemgåede studier. For det andet kan relationen mellem gerningsmanden og offeret også være en betydelig faktor. Et af de gennemgåede studier finder, at ofre, der ikke kender gerningsmanden, er mere tilbøjelige til at opfatte dommen som fair, end ofre der kender gerningsmanden (Erez og Tontodonato 1992). En del gerningsmænd har også selv har været ofre for forbrydelser og omvendt, og dette overlap mellem gerningsmænd og ofre kan som det tredje påvirke straffens betydning for offeret. I et af studierne ses, at de ofre, der også har været i kontakt med retssystemet som gerningsmænd, er mere negativt indstillet over for retssystemet end andre (Quas et al. 2005). Med hensyn til de to sidstnævnte faktorer – henholdsvis relation og overlap mellem gerningsmand og offer – er det kun ganske få studier, hvori disse er inkluderet.

Metodemæssige problemer i de gennemgåede studier

Størstedelen af de studier, der præsenteres i dette kapitel, er behæftet med metodemæssige mangler, og de resultater, der præsenteres, kan således ikke anses for at være særligt robuste. Studiernes metodemæssige svagheder, der uddybes yderligere nedenfor, indebærer, at det er usikkert, hvorvidt resultaterne kan overføres fra deltagerne i de specifikke studier til ofre på et mere generelt plan. Det er desuden usikkert, hvorvidt resultaterne kan overføres til en dansk kontekst.

De væsentligste metodemæssige problemer vedrører generaliserbarheden af undersøgelserne i dette kapitel. Et af de metodemæssige problemer vedrører udvælgelsen af stikprøven. Da det sjældent er muligt at inkludere en hel population i en undersøgelse – eksempelvis alle voldsofre, hvis gerningsmand er idømt fængselsstraf – udvælges en stikprøve.³⁴ For flere af

³⁴ For metodemæssig gennemgang af selvrapporteringsundersøgelser se (Pedersen 2018).

studierne i dette kapitel er stikprøven skæv. Det vil sige, at de personer, der indgår i stikprøven, ikke er repræsentative for den samlede population, der ønskes belyst. Derudover er svarprocenterne i flere af de inkluderede studier meget lave, fra 28 pct. til 37 pct., hvilket vil sige, at størstedelen af de ofre, der er udtrukket til stikprøven, ikke har besvaret spørgeskemaet. Det betyder, at det er uvist, hvorvidt de personer, der indgår i undersøgelsen udgør en særlig gruppe, og resultaterne kan derfor ikke generaliseres. Nogle af studierne forsøger at overkomme denne problematik ved brug af forskellige statistiske metoder, men dette kan ikke veje op for alle usikkerhederne.

Endvidere kan nævnes, at der typisk er et relativt lavt antal af respondenter i undersøgelserne. I en del af studierne er der under 200 besvarelser, hvilket eksempelvis har betydning for antallet af undergrupper, det er muligt at opdele respondenterne i ved de statistiske analyser. Det kan være problematisk, da respondenterne i nogle af studierne har været ofre for vidt forskellige lovovertrædelser, eksempelvis vold og ejendomsforbrydelser, hvor det kan være relevant at foretage særskilte analyser.

Endnu et metodemæssigt problem, der kan påpeges i relation til flere af studierne, er, at ofrene i en del studier har besvaret spørgeskemaet flere år efter retssagen, og er så bedt om eksempelvis at huske tilbage på deres følelse af hævn umiddelbart efter retssagen. Spørgsmålet er, hvorvidt det er muligt at genkalde sig dette så lang tid efter.

Endeligt har en del af undersøgelserne også problemer med validiteten. I nogle af undersøgelserne påpeger forfatterne selv, at de spørgsmål, der anvendes til at indfange bestemte begreber er mangelfulde eller upræcise (Orth 2002, Laxminarayan 2013). Derudover er der nogle af studierne, hvor centrale variable ikke er defineret og beskrevet i artiklerne (Tontodonato og Erez 1994). Det er derfor vanskeligt for læseren at vurdere validiteten af studiet, det vil sige, om studiet undersøger det, der rent faktisk er hensigten.

Foruden de oplistede metodemæssige problemer, er det også et opmærksomhedspunkt, at en del af studierne er af ældre dato, samt at det ikke har været muligt at identificere danske eller nordiske studier.

Det skal påpeges, at der i nedenstående afsnit er fokus på studier, der angår faktiske ofre, som har været udsat for en specifik lovovertrædelse, og hvor det er forhold vedrørende denne lovovertrædelse, som ofrene bedes forholde sig til. Det er disse hovedstudier, der danner grundlag for rapportens konklusioner. Som supplement til hovedstudierne, refereres til studier af subjektive opfattelser af og holdninger til forhold vedrørende viktimisering. Disse studier er typisk baseret på mindre grupper af studerende, der skal forestille sig at være ofre for en lovovertrædelse og besvare en række spørgsmål på baggrund heraf. Generelt må resultater fra sådanne studier behandles med udpræget varsomhed, hvorfor de ikke vil blive taget i betragtning i rapportens konklusioner og derfor heller ikke præsenteres dybdegående.

6.1

Straffens betydning for ofres oplevelse af retfærdighed

6.1.1

Tilfredshed med retssystemet

Undersøgelser af ofres tilfredshed med retssystemet er det forskningsområde med et offerperspektiv, hvor det har været muligt at identificere flest relevante studier for denne rapport. I studierne er tilfredshed ofte defineret i bred forstand, såsom tilfredshed med sagens afgørelse samt tilfredshed med sagsbehandlingen i straffesagskæden, eksempelvis om ofrene oplever de juridiske procedurer som retfærdige, om de føler sig behandlet respektfuldt af myndigheder, og om de oplever at få tilstrækkelig forklaring og information om sagsbehandlingen. I dette afsnit er fokus på de resultater, der angår tilfredshed med sagens afgørelse, men disse vil i flere tilfælde blive sammenlignet med tilfredsheden med sagsbehandlingen. I studierne måles tilfredshed enten direkte ved at spørge, hvor tilfredse ofrene er, eller mere indirekte ved at spørge, hvorvidt offeret tror, at vedkommende ved en eventuel fremtidig viktigmisering vil anmelde overtrædelsen. Tilfredshed måles typisk i form af, om ofre opfatter retssystemet som legitimt og fortsat ønsker at anmelde lovovertrædelser og stille sig til rådighed som vidne.

Der er identificeret syv studier, der indeholder resultater vedrørende straffens betydning for ofrenes tilfredshed med retssystemet som helhed. Samtlige studier når frem til samme konklusion; at straf (sagens afgørelse) påvirker ofrenes tilfredshed med retssystemet i positiv retning.

For de studier, der (også) undersøger sammenhængen mellem ofrenes oplevelse af sagsbehandlingen og tilfredshed med retssystemet som helhed, er det derimod mere usikkert, i hvor høj grad denne sammenhæng kan påvises (Laxminarayan 2013).

Det mest omfattende, solide studie, der peger på, at ofres tilfredshed med retssystemet afhænger af sagens afgørelse, stammer fra en national offerundersøgelse i USA. Her spørges et tilfældigt udvalgt, repræsentativt udsnit af befolkningen på 16.000 personer om deres udsathed for forskellige former for kriminalitet, herunder udsathed for vold, voldtægt eller andre seksuelle overgreb (Felson og Pare 2008). Data er indsamlet i årene 1994-1996. Konklusionen på studiet lyder, at sagens afgørelse er den stærkeste indikator for ofrenes tilfredshed med henholdsvis politi og domstol. Sagens afgørelse har mere betydning end andre undersøgte faktorer, herunder demografiske og sociale forhold samt forhold vedrørende lovovertrædelsen. Ofrene var mere tilfredse, hvis gerningsmanden fik en fældende afgørelse, særligt hvis det var en fængselsdom. Og de var endnu mere tilfredse, hvis fængselsstraffen var lang.³⁵

En lignende konklusion nås i et polsk studie baseret på spørgeskemabesvarelser fra 1.496 ofre for primært ejendomsforbrydelser og personrettet kriminalitet (Erez og Bienkowska

³⁵ Straf er inddelt i følgende kategorier: Ingen anholdelse; Anholdelse, men ingen sigtelse; Frifindelse; Dømt, men ingen indespærring; Indespærring to år eller mindre; Indespærring mere end to år.

1993). Her ses, at ofrenes opfattelse af, at straffen var tilpas streng, øgede deres tilfredshed med retssystemet som helhed.

Også et studie fra Ohio finder, at tilfredshed med dommen er den faktor, der bidrager mest til overordnet tilfredshed med retssystemet (Erez og Tontodonato 1992). Studiet er baseret på 450 sager fra perioden 1985 til 1988 vedrørende alvorlige lovovertrædelser og beskæftiger sig primært med betydningen af retssystemets inddragelse af og lydhørhed over for offeret. Studiet finder ikke, at inddragelse af offeret i form af såkaldte Victim Impact Statements, hvor offeret beskriver lovovertrædelsens konsekvenser, har en sammenhæng med offerets tilfredshed med sagens afgørelse samt tilfredshed med retssystemet som helhed. De multivariate analyser viser, at den faktor, der har altovervejende størst betydning for offerets tilfredshed med retssystemet, er tilfredshed med dommen. Den samlede konklusion på studiet lyder, at selvom offeret oplever god behandling, inddragelse og forståelse, så er det i sidste ende opfattelsen af, om gerningsmandens dom er fair, der har betydning for offerets overordnede syn på retssystemet. På den baggrund er det undersøgt, hvilke faktorer der har betydning for, om offeret opfatter dommen som fair. Opfattelse af fairness afhang herunder af, at offeret modtog kompensation, at offeret ikke havde uindfrie forventninger,³⁶ og at offeret ændrede sit syn på gerningsmanden. Derudover var de ofre, der havde været udsat for personfarlig kriminalitet, og ofre, der ikke kendte gerningsmanden på forhånd, mere tilbøjelige til at opfatte dommen som fair frem for dem, der henholdsvis havde været udsat for ejendomsforbrydelser og kendte gerningsmanden. I studiet måles tilfredshed også indirekte, hvor det viser sig, at 95 pct. af ofrene angiver, at de fortsat ville samarbejde med retssystemet ved eventuel fremtidig viktimisering. Graden af tilfredshed med dommen ses ikke at have betydning for samarbejdsviljen.

I forlængelse af dette kan nævnes et amerikansk studie af 238 ofre for både ejendomsforbrydelser og vold, hvor tilfredshed med retssystemet er målt indirekte via et spørgsmål om, hvorvidt ofrene er villige til at anmelde eventuelle fremtidige lovovertrædelser (Ruback et al. 2008). 78 pct. af ofrene angiver at være villige til at anmelde fremtidige lovovertrædelser, men denne velvilje er påvirket af, hvorvidt og hvor meget kompensation ofrene modtager fra gerningsmanden. Jo mere kompensation ofrene modtager, jo mere villige er de til fremtidig anmeldelse. Det skal påpeges, at selvom alle gerningsmænd i undersøgelsen er pålagt at betale kompensation til offeret, er de fleste af ofrene ikke informeret om, at de er berettiget til at modtage kompensation. Ydermere har tre fjerdedele af ofrene enten ikke modtaget noget eller har kun modtaget en del af den lovede kompensation. I analysen tages der ikke højde for, om ofrene ved, at de er berettiget til at modtage kompensation. Det er derfor vanskeligt at vurdere, om det er selve kompensationen, der øger tilfredsheden, eller om kompensationen er et symbol på retssystemets håndhævelse af den idømte straf, og at det er denne håndhævelse, der giver tilfredshed.

³⁶ Studiet peger på, at gennemførelsen af Victim Impact Statements kan give offeret falske forventninger om egen indflydelse på sagens afgørelse, der resulterer i øget skuffelse, hvis de ikke indfries.

Hvad angår betydningen af kompensation kan også nævnes et studie, hvor respondenter forholder sig til en case, hvor de er ofre for en ejendomsforbrydelse, som gerningsmanden idømmes en betinget dom for. De respondenter, der i casen får tildelt kompensation, er mere tilfredse med sagens afgørelse og vurderer afgørelsen mere fair, end dem der ikke modtager kompensation. Hvis gerningsmanden i casen frivilligt giver offeret kompensation, er respondenterne desuden mere tilbøjelige til at tilgive gerningsmanden samt vurdere, at vedkommende angrer og har lært af sine fejl i forhold til tilfælde, hvor kompensation betales af staten, eller gerningsmanden tvinges til at kompensere offeret (Ristovski og Wertheim 2005).

Et amerikansk studie af 45 børn, der har været udsat for seksuelle overgreb, viser, at sagens afgørelse er vigtig for ofrenes opfattelse af retssystemet (Goodman et al. 1992). Frifindelser af gerningsmanden hænger sammen med mere negative vurderinger af retfærdigheden i retssystemet, mens fældende afgørelser omvendt leder til mere tilfredshed. Det samme holdningsmønster ses for børnenes forældre/værger. I en opfølgning på dette studie konkluderes, at disse opfattelser ikke ændrer sig meget over tid (Quas et al. 2005). Interviews med børnene³⁷ foretaget gennemsnitligt 14 år efter den oprindelige retssag, peger på, at de personer, hvis sag endte i en frifindelse eller mild dom til den tiltalte – eksempelvis betinget dom med tilsyn – stadig har en negativ opfattelse af retssystemet.

En spørgeskemaundersøgelse blandt 178 amerikanske kvinder, der har oplevet partnervold, som gerningsmanden er tiltalt for, viser også, at sagens afgørelse har betydning for, om ofrene føler tilfredshed (Fleury 2002). Studiets fokus er blandt andet at undersøge voldsramte kvinders tilfredshed med forskellige led i straffesagskæden, herunder politiets respons, anklagemyndighedens behandling af sagen, behandlingen af sagen i retten og sagens afgørelse. Kvinderne grupperes statistisk i fire kategorier på baggrund af deres oplevelser med retssystemet; 1) i nogen grad tilfreds 2) de svigtede 3) tilfreds med sagens afgørelse og 4) i nogen grad utilfreds. I de tilfælde, hvor den tiltalte ikke blev dømt, har offeret større sandsynlighed for at indgå i gruppen af ”de svigtede”, mens en fældende afgørelse til tiltalte giver ofrene større sandsynlighed for at indgå i grupperne ”i nogen grad tilfreds” eller ”tilfreds med sagens afgørelse”.

6.1.2

Hævnfølelse

Ofres behov for at hævne sig anskues ofte ud fra en retributive justice-teori, hvor fokus er, at gerningsmanden udsættes for tilsvarende lidelse, som den offeret er blevet påført, både for at genoprette magtbalancen mellem offer og gerningsmanden og for at signalere til resten af befolkningen, at sådanne lovovertrædelser ikke tolereres. Det er denne tænkning, som de fleste vestlige retssystemer overvejende er baseret på (Laxminarayan 2013). På trods af dette er der stort set ikke foretaget nogle empiriske studier, der belyser hævnfølelser blandt ofre for kriminalitet (Orth 2003).

³⁷ Mens det første studie vedrører 45 børn, der har svaret på spørgsmål vedrørende sagens afgørelse, vedrører opfølgningsstudiet 106 børn. Dette skyldes, at ikke alle sager var afsluttet ved det oprindelige studies ophør, og at det derfor ikke var alle respondenter, der oprindeligt blev spurgt om deres holdning hertil.

Det har til brug for denne undersøgelse kun været muligt at identificere to studier, der undersøger sammenhængen mellem straf af gerningsmanden og offerets grad af hævnfølelse. Begge omhandler ofre, der har været udsat for voldtægt eller vold, og begge studier konkluderer, at der ikke kan findes en sammenhæng mellem gerningsmandens straf og ofrenes hævnfølelse i et langtidsperspektiv.

I et tysk studie, der indeholder to delundersøgelser, ses umiddelbart et fald i ofrenes hævnfølelse lige efter domsafsigelsen, men der er ingen langvarige effekter af straf (Orth 2004). Studiet indeholder en forløbsundersøgelse, hvor 31 ofre har udfyldt et spørgeskema umiddelbart før og efter domsafsigelse, samt en tværsnitsundersøgelse hvor 174 ofre har udfyldt et spørgeskema gennemsnitligt fire år efter lovovertrædelsen. Forløbsundersøgelsen indikerer et mindre fald i graden af hævnfølelse blandt ofrene, når tidspunktet før dommen sammenlignes med tidspunktet efter domsafsigelse, således at de ofre, der opfatter dommen som streng, gennemsnitligt oplever en større reduktion af deres hævnfølelse end de, der opfatter dommen som mild. Tværsnitsundersøgelsen viser, at ofrene oplever en relativt høj grad af hævnfølelse selv flere år efter lovovertrædelsen, men at graden af hævnfølelse på dette tidspunkt ikke har en sammenhæng med ofrenes vurdering af stregheden af gerningsmandens straf. Den samlede konklusion på studiet er, at straf kun har en delvis og kortvarig indflydelse på tilfredsstillelsen af hævnfølelse hos ofre for voldsforbrydelser og seksualforbrydelser.

En tilsvarende hollandsk undersøgelse, hvor 207 ofre for vold eller voldtægt har udfyldt et spørgeskema gennemsnitligt fem år efter lovovertrædelsen, peger i samme retning (Kunst 2011). Her anvendes samme mål for grad af hævnfølelse og den oplevede streghed af straffen som førnævnte studie, og fokus er på at kontrollere for PTSD-symptomer. I dette studie kan der heller ikke påvises statistisk signifikant sammenhæng mellem graden af hævnfølelse og ofrenes vurdering af stregheden af gerningsmandens straf, efter at der er kontrolleret for ofrenes niveau af PTSD-symptomer.

En forklaring på den manglende sammenhæng mellem straf og hævnfølelser i et langsigtet perspektiv er, at hævnfølelser kan påvirkes af forskellige faktorer, eksempelvis om gerningsmanden giver offeret en undskyldning, beder om tilgivelse og udstråler anger (Orth 2002, Orth 2004). En anden forklaring er, at ofrenes behov for hævn ikke kan tilfredsstilles gennem en idømt straf i retssystemet. Herman (2005) peger i sin undersøgelse på, at ofre som udgangspunkt har en præference for såkaldte ekstralegale konsekvenser for gerningsmanden frem for konventionel straf, hvilket vil sige, at gerningsmanden frarøves sin ære, respekt og status i familien eller i samfundet, frem for midlertidig fratagelse af frihed ved fængsling. Det vil sige, at indespærring ikke nødvendigvis betragtes som et middel til at tilfredsstille offerets hævnfølelse, men kan være væsentligt for offerets følelse af personlig sikkerhed, som det vil fremgå i et nedenstående afsnit.

6.1.3

Tilbøjelighed til selvtægt

I forlængelse af hævnperspektivet er det diskuteret, om straf kan have betydning for ofres tilbøjelighed til selvtægt. Selvtægt handler om at tage loven i egen hånd, eksempelvis hvis et

offer griber til vold over for sin gerningsmand, som vedkommende oplever straffet for mildt i en retssag. Området er empirisk underbelyst, og det har ikke været muligt at identificere nogle studier, der empirisk undersøger sammenhængen mellem straf og ofres tilbøjelighed til selvtægt. Orth påpeger, at: *“it is unknown how many crime victims put revenge into practice”* (Orth 2004). Den eneste henvisning er til et ældre studie, hvori 77 af 100 adspurgte ofre for voldskriminalitet og alvorlige ejendomsforbrydelser afviser, at de selv ville hævne sig over for gerningsmanden, hvis de fik muligheden for det (Smale og Spickenheuer 1979). I en spørgeskemaundersøgelse med studerende er det en noget højere andel, der angiver at ville ty til selvtægt, hvis nogen skadede deres familie. Her svarer mere end hver tredje, at de ville gøre skade på den ansvarlige gerningsmand. Det skal dog påpeges, at spørgsmålene er stillet i sammenhæng med spørgsmål om holdningen til dødsstraf, og at dette kan have betydning for respondenternes vurdering af deres potentielle handlinger (Schadt og DeLisi 2007).

6.2

Straffens betydning for ofres livskvalitet

6.2.1

Psykisk trivsel

At have været udsat for en lovovertrædelse kan resultere i negative psykologiske konsekvenser for offeret, hvorfor en del viktimologisk forskning søger at undersøge, hvorvidt og i hvilken udstrækning disse eventuelle konsekvenser kan afhjælpes i en retslig kontekst. En del af den litteratur, der omhandler sådanne effekter, angår studier af restorative justice (se eksempelvis Kyvsgaard og Ribe 2018). Et fokus på ofres psykiske trivsel ses også i studier, der belyser forekomsten af sekundær viktimisering som følge af mødet med retssystemet alene med fokus på elementer vedrørende behandlingen af straffesagen (se eksempelvis Tontodonato og Erez 1994). Kun få studier beskæftiger sig empirisk med, hvordan selve den straf, gerningsmanden idømmes – eller mangel på samme – påvirker offerets psykiske trivsel efter at have været udsat for en lovovertrædelse. Antagelsen bag disse studier er, at en straf til gerningsmanden kan medvirke til, at offeret kan opnå genopretning ved at afslutte en ubehagelig oplevelse og komme videre i livet.

Der er her fokuseret på otte hovedstudier, der alle belyser straffens betydning for ofrenes psykiske trivsel. Som samlet betegnelse anvendes her begrebet psykisk trivsel, men der er i studierne anvendt vidt forskellige mål for psykisk trivsel, og desuden behandles ganske forskellige aspekter af straf. Resultaterne peger derfor ikke overraskende i forskellige retninger.

Det er således usikkert, hvorvidt og i hvilken grad det kan påvises, at straf kan påvirke ofres efterfølgende psykiske trivsel.

Der ser dog ud til at være en tendens i retning af, at de studier, der anvender validerede, standardiserede mål for psykisk trivsel, i mindre grad finder en sammenhæng mellem straf og psykisk trivsel, end studier der anvender mere vage mål for psykisk trivsel. Der ses også et mønster i, at de fleste af de studier, der finder en sammenhæng, måler straf som den subjektivt oplevede tilfredshed med straffen frem for den objektivt idømte straf, såsom frifindelse eller fældende afgørelse.

Et nyere studie fra Holland finder, at kompensation fra gerningsmanden har en positiv sammenhæng med offerets selvoplevede psykiske trivsel, mens samme sammenhæng ikke ses af andre udfald af en retssag, herunder indespærring, samfundstjeneste, frifindelse og kompensation fra staten (Laxminarayan 2013). 101 ofre for vold og seksuelle overgreb har besvaret spørgsmål om, hvorvidt retssagen har haft positiv eller negativ betydning for en række aspekter af deres subjektive psykiske trivsel. Resultaterne af en regressionsanalyse viser, at der alene er statistisk signifikant sammenhæng mellem offerets psykiske trivsel, og at retssagen afgøres ved, at gerningsmanden skal betale kompensation, mens andre udfald af retssagen ikke hænger sammen med offerets selvoplevede psykiske trivsel. Forfatteren peger på, at kompensation fra gerningsmanden kan være med til at rette opmærksomheden direkte mod den skade, gerningsmanden har forvoldt offeret og anerkende offerets position som netop offer. Kompensation fra staten vurderes ikke at have samme symbolske værdi for offeret, ligesom indespærring kan betragtes som alene at være målrettet gerningsmanden, hvorfor offeret kan have en oplevelse af ikke selv at opnå en direkte gevinst af denne straf. I andre studier konkluderes dog, at indespærring tilvejebringer en sikkerhed for offeret, der er et væsentligt strafmotiv for ofrene, jf. afsnit 6.2.3 om sikkerhed.

Tilsvarende pointe kan genfindes i et studie af opfattelser og holdninger vedrørende straf, der dog må betragtes som mindre robust. Studiet angår holdninger blandt en mindre gruppe studerende og peger på, at en sanktion som kompensation både anses som et middel til at straffe gerningsmanden og en mulighed for genopretning af offeret (Gromet og Darley 2009).

Et andet blik på offerets psykiske trivsel ses i tysk studie af, om retssager kan resultere i sekundær viktimisering for ofre, hvoraf det fremgår, at graden af tilfredshed med sagens afgørelse hænger sammen med psykisk trivsel (Orth 2002). Studiet angår 137 ofre, der har været udsat for seksuelle overgreb, vold, røveri, tyveri eller var pårørende til drabsofre. Ofrenes psykiske trivsel måles på en række aspekter af deres subjektive psykiske trivsel, hvilket kombineres med oplysninger om tilfredshed med sagens afgørelse, vurdering af strenghed af gerningsmandens straf, oplevelse af stressfaktoren i retssagen, den oplevede retfærdighed i myndighedernes behandling af sagen³⁸ samt oplevelsen af dommerens attitude over for offeret.³⁹ Tilfredshed med sagens afgørelse og oplevelsen af retfærdighed i behandlingen af sagen har, under kontrol for andre forhold, en sammenhæng med ofrenes subjektive psykiske trivsel. Der kan ikke identificeres en sammenhæng mellem psykisk trivsel og vurderingen af straffens strenghed, stress ved retssagen samt dommerens attitude.⁴⁰ I både dette og ovenstående studie af Laxminarayan peger forfatterne dog på, at de mål, der anvendes for psykisk trivsel, ikke er optimale, da de ikke præcist nok indfanger ofrenes psykiske trivsel. Det indebærer, at resultaterne skal tolkes med varsomhed.

³⁸ Eksempelvis om offeret oplevede, at efterforskningen var udført tilstrækkelig, og oplevede at kunne fremlægge sit synspunkt.

³⁹ Eksempelvis om dommeren behandlede offeret med respekt og uden fordomme.

⁴⁰ Det er bemærkelsesværdigt, at psykisk trivsel hænger sammen med sagens afgørelse, men ikke med straffens strenghed, da der kunne formodes en stor overensstemmelse mellem de to. Forfatteren peger på, at tilfredshed med sagens afgørelse ikke alene påvirkes af opfattelsen af straffens strenghed, men eksempelvis også af om offeret kompenseres økonomisk.

En canadisk interviewundersøgelse med 31 ofre for seksuel vold peger også på, at tilfredshed med sagens afgørelse kan have betydning for psykisk trivsel blandt ofre (Regehr et al. 2008). Ofrene er interviewet med henblik på at undersøge deres oplevelse med retssystemet, og interviewene er kodet til at indgå i bivariate kvantitative analyser. Disse analyser viser, at utilfredshed med fængselsdommen øger ofrenes oplevelse af, at mødet med retssystemet var destruktivt og skadeligt for dem. Studiet konkluderer, at opfattelsen af en uretfærdig straf til gerningsmanden er en kritisk faktor i forhold til offeret. Forfatteren peger på baggrund af tidligere studier på, at ofres forventninger til sagens afgørelse kan være urealistiske, og at den utilfredshed, dette afstedkommer, kan være den primære årsag til sekundær viktisering.

Et amerikansk studie peger på, at ofres niveau af emotionelt ubehag (psychological distress⁴¹) hænger sammen med deres opfattelse af straffens fairness (Tontodonato og Erez 1994). Studiet er baseret på 125 sager med alvorlige lovovertrædelser, herunder ejendomsforbrydelser, personfarlige lovovertrædelser og seksuelle overgreb, der har været retsforfulgt i Ohio i årene 1985 til 1988 (samme data som i Erez og Tontodonato 1992). I en bivariat analyse kan der ikke identificeres en statistisk signifikant sammenhæng mellem, hvorvidt offeret har oplevet emotionelt ubehag eller ej, og om gerningsmanden er idømt en betinget dom med tilsyn eller fængselsstraf. Regressionsanalyserne viser, at de ofre, der har en opfattelse af, at gerningsmanden har fået en for mild straf, angiver et højere niveau af emotionelt ubehag. Det vil sige, at studiet ikke finder belæg for, at den faktiske type af dom har betydning, men derimod har opfattelsen af, hvorvidt gerningsmanden har fået en – ifølge ofrene – fair dom betydning for ofrenes grad af emotionelt ubehag. Konklusionen lyder, at opfattelsen af en passende dom kan give ofrene en følelse af, at der rettes op på den skade, der er sket. Derudover påpeges det, at ofrenes niveau af emotionelt ubehag desuden er influeret af personlige karakteristika og oplevelsen af mødet med retssystemet. I lighed med nogle af de ovenfor nævnte studier, peges også på, at emotionelt ubehag påvirkes af, om offeret har modtaget kompensation. Dette beskrives som en forbedring af offerets position og et middel til at råde bod på den uligevægt, lovovertrædelser har skabt mellem offer og gerningsmand. Det er dog uklart, om der her er tale om kompensation fra gerningsmanden, fra staten eller fra begge parter.

Et andet amerikansk studie finder på samme vis ikke en sammenhæng mellem ofres psykiske trivsel, og hvorvidt der faktisk blev rejst sigtelse eller tiltale i sagen (Frazier og Haney 1996). I undersøgelsen indgår 90 ofre for voldtægt, der på flere forskellige tidspunkter i forløbet efter voldtægten har besvaret spørgsmål vedrørende deres psykiske tilstand baseret på standardiserede mål for PTSD-symptomer. En bivariat analyse viser ingen statistisk signifikant sammenhæng mellem, om der er rejst sigtelse eller tiltale og ofrenes grad af PTSD målt seks til 12 måneder efter voldtægten.

⁴¹ Psychological distress angiver en tilstand af emotionelt ubehag karakteriseret ved symptomer på eksempelvis depression og angst og dertil eventuelle somatiske symptomer såsom søvnløshed og hovedpine. *Psychological distress* er blandt andet målt ud fra den såkaldte CES-d skala, som består af en række forskellige spørgsmål, der tilsammen angiver et mål for respondentens psykiske trivsel. For en uddybning af begrebet *psychological distress*, se (Drapeau et al. 2012)

På linje hermed finder de to tidligere nævnte amerikanske studier vedrørende børn udsat for seksuelle overgreb ingen sammenhæng mellem sagens afgørelse og psykisk trivsel (Goodman et al. 1992, Quas et al. 2005). I begge studier er psykisk helbred (mental health) belyst ud fra en række af standardiserede mål, herunder adfærdsproblemer, depression og symptomer på PTSD. I studiet fra 1992 konkluderes på baggrund af 27 sager, at der ikke kan påvises en statistisk signifikant sammenhæng mellem, hvorvidt tiltalte i sagen blev frifundet eller dømt og børnenes efterfølgende psykiske trivsel. I opfølgningsstudiet fra 2005 nås samme type konklusion. I dette studie konkluderes dog mere generelt, at jo mildere dom gerningsmanden fik, jo mere negative holdninger havde offeret til, hvilken betydning retssagen har haft for vedkommendes liv.

Et canadisk studie vedrørende 61 børn udsat for seksuelle overgreb viser blandede resultater, hvad angår straffens betydning for børnenes psykiske trivsel tre år efter retssagen (Sas et al. 1993). Der identificeres umiddelbart en sammenhæng mellem, hvorvidt gerningsmanden erklæres skyldig eller ej og børnenes emotionelle tilpasning (emotional adjustment), men denne sammenhæng forsvinder, når der kontrolleres for morens støtte og opbakning til barnet. Dette studie finder, at fraværet af en fældende afgørelse hænger sammen med børnenes frygt for ikke at blive troet på og frygt for at tale med politiet. I sager med ikke-fældende afgørelser rapporterer en tredjedel af børnene, at de frygter at tale med politiet, mens dette gælder for seks pct. i gruppen af børn, hvis sag endte i en fældende afgørelse. Mere end tre fjerdedele af alle børnene ytrer dog, at de ville kontakte politiet angående en ny, lignende lovovertrædelse.

I to nyere studier af holdninger og opfattelser undersøges sammenhængen mellem straf og offerets tilgivelse af gerningsmanden. Her konkluderes blandt andet, at offeret er mere tilbøjelig til at tilgive gerningsmanden, såfremt vedkommende idømmes en passende straf, og at straf kan genskabe offerets følelse af kontrol i tilværelsen og balancere magtforholdet mellem offeret og gerningsmanden (Strelan og van Prooijen 2013, Strelan et al. 2017). Et andet lignende studie finder dog, at det at straffe gerningsmanden kan indvirke negativt på offerets sindstilstand. I modsætning til hvad respondenterne forventede, førte det at straffe en gerningsmand ikke til et ophør af følelser som vrede og frustration, idet tanker om straffen i stedet forhindrede dem i at tænke på noget andet (Carlsmith et al. 2008).

6.2.2

Social anerkendelse

Et yderligere perspektiv på betydningen af gerningsmandens straf – eller mangel på samme – for offerets livskvalitet kan ligge i straffens eventuelle betydning for det øvrige samfunds syn på og vurdering af offeret, der kan have betydning for offerets følelse af selvværd. Det har ikke været muligt at identificere robuste empiriske undersøgelser, der behandler dette perspektiv, men det påpeges som relevant i flere artikler (se eksempelvis Orth 2002, Orth 2003, Herman 2005, Bilz 2006, Okimoto og Wenzel 2011, Vanfraechem og Bolívar 2015). Det beskrives her, hvordan idømmelsen af straf i retssystemet indebærer, at en person officielt udpeges som gerningsmand, mens en anden udpeges som offer for en lovovertrædelse, og at dette har betydning for offerets sociale status og position i samfundet. Ofre, hvis offerstatus ikke anerkendes på denne vis, kan være i risiko for sekundær viktimisering. Når gerningsmanden idømmes en straf, kan det af offeret tolkes som et udtryk for samfundets solidaritet (an act of societal solidarity), en fordømmelse af gerningsmandens lovovertrædelse over for offeret og en anerkendelse af offerets lidelse. Strafniveauet for gerningsmanden kan ses som en afspejling af samfundets vurdering af offerets værdighed, hvorfor for milde domme kan

anses som en devaluering af offeret. Anerkendelse af offerets status som offer formodes derfor blandt disse forfattere at være et vigtigt strafmotiv for ofre.

6.2.3

Sikkerhed

En gerningsmand, der idømmes en fængselsstraf, vil umiddelbart ikke udgøre en trussel for offeret i den periode, pågældende er indespærret. Derudover kan der være en forventning om, at en passende straf til gerningsmanden vil afholde pågældende fra at begå ny kriminalitet, hvorfor offerets risiko for reviktimisering af samme gerningsmand mindskes. Personlig sikkerhed og beskyttelse kan derfor set fra offerets perspektiv også være et væsentligt mål for straf, der kan øge offerets generelle tryghedsfølelse.

Det har kun været muligt at identificere tre studier, der tilnærmelsesvist afdækker spørgsmålet om, hvilken betydning straf har for ofres opfattelse af sikkerhed. Alle studier omhandler ofre for vold eller voldtægt og peger på, at sikkerheden for at ofrene ikke udsættes for gentagne lovovertrædelser, er et af ofrenes vigtigste motiver for at straffe gerningsmanden.

Det ene er et tysk studie blandt 174 ofre for vold og voldtægt, der viser, at ofrenes vigtigste motiv for straf i forbindelse med den lovovertrædelse, de har været udsat for, angår sikkerhed (Orth 2003).⁴² Ofrene har vurderet vigtigheden af 18 forskellige udsagn om motiver for straf. Disse er på baggrund af en faktoranalyse inddelt i fem kategorier. Ofrene angiver, at det vigtigste motiv for straf i deres egne straffesager er 1) sikkerhed for dem selv og herefter 2) sikkerhed for samfundet. Rangordenen herefter er 3) bekræftelse af samfundets værdier, 4) hævn og mindst vigtigt er 5) anerkendelse af offerets status. Analyserne viser også, at de ofre, der i høj grad mener, at straffens formål er at sikre offerets og samfundets sikkerhed, også er dem, der forlanger de længste straffe. Desuden er ofre, der angiver en høj grad af frygt efter lovovertrædelsen, også mere tilbøjelige at mene, at sikkerhed for offeret og samfundet er et vigtigt motiv for straf.

Den tidligere nævnte canadiske undersøgelse af 61 børn udsat for seksuelle overgreb finder, at gerningsmandens indespærring påvirker oplevelsen af den personlige sikkerhed (Sas et al. 1993). 90 pct. af børnene ytrer, at deres ønske om en fængselsdom til gerningsmanden er motiveret af ønsket om personlig sikkerhed, og samme andel angiver, at en fængselsdom er vigtig, fordi det vil holde gerningsmanden fra at begå overgreb på andre.⁴³ På baggrund af interviews med børnene, konkluderer forfatterne, at mange af børnene er bange for, at gerningsmanden vil hævne sig for anmeldelsen. En del børn vurderes derfor at leve med følelser af nervøsitet og uro grundet frygt for deres personlige sikkerhed. Disse følelser var mere

⁴² De samme data indgår i tværsnitsundersøgelsen i det tidligere beskrevne studie af Orth fra 2004.

⁴³ Med reference til ovenstående afsnit om hævn kan påpeges, at kun et enkelt barn angiver hævn som et motiv for at straffe gerningsmanden.

udtalte i gruppen af børn, hvor sagen ikke førte til indespærring af gerningsmanden. Indespærring af gerningsmanden giver ifølge undersøgelsen mange af børnene et pusterum, men samtidig frygter de løsladelsesdagen.

En interviewundersøgelse med 22 ofre, der har været udsat for voldtægt, incest eller partner-vold, understøtter dette billede af, at ofre opfatter straffen straf som et middel til egen sikkerhed og tryghed (Herman 2005). Fokus for undersøgelsen er ofrenes oplevelser og refleksioner i forbindelse med retssagen. Noget af det, der optager ofre mest, er deres egen og andres sikkerhed i forhold til gerningsmandens eventuelle gentagne lovovertrædelser. Studiet konkluderer, at ud af fire forskellige typer af formål med straf, herunder afskrækkelse, gengældelse, indespærring og rehabilitering, kan der blandt ofre kun findes støtte til indespærring. Ofrenes højeste prioritet er sikkerhed for dem selv og andre potentielle ofre. Denne holdning beror på en forventning om, at gerningsmanden ikke vil stoppe sin kriminelle aktivitet. Ofre peger på, at fængsling kan være nødvendigt, men at uformel social kontrol eller tilhold vurderes at være mere holdbart i længden.

Abay, K. A. og G. A. Kahsay (2018). "Long-term effects of alternative deterrence policies: Panel data evidence from traffic punishments in Denmark." Transportation Research Part A **113**: 1-19.

Abrams, D. S. (2011). Estimating the Deterrent Effect of Incapacitation using Sentencing Enhancements. Faculty Scholarship, University of Pennsylvania Law School.

Andenaes, J. (1974). Punishment and deterrence, University of Michigan Press.

Andersen, L. H. (2019). "Using a natural experiment to measure the impact of swifter punishment on criminal recidivism." Journal of Experimental Criminology.

Andersson, M. og D. Malmgren (2012). "Malmö city problem-oriented-policing-project on micro crime places." CEPOL European Police Science and Research Bulletin(6): 4-10.

Anker, A. S. T., J. L. Doleac og R. Landersø (2018). The Effects of DNA Databases on the Deterrence and Detection of Offenders. Copenhagen, The Rockwool Foundation Research Unit.

Apel, R. (2013). "Sanctions, perceptions, and crime: Implications for criminal deterrence." Journal of Quantitative Criminology **29**(1): 67-101.

Apospori, E. og G. Alpert (1993). "Research note: The role of differential experience with the criminal justice system in changes in perceptions of severity of legal sanctions over time." Crime & Delinquency **39**(2): 184-194.

Attermann, C. V. (2017). "Forsøg med hot spot-politiarbejde." Justitsministeriets Forskningskontor.

Augustyn, M. B. og J. T. Ward (2015). "Exploring the sanction-crime relationship through a lens of procedural justice." Journal of Criminal Justice **43**: 470-479.

Balvig, F. (2010). Danskernes retsfølelse og retsfornuft: et forspil. Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Balvig, F., H. Gunnlaugsson, K. Jerre, H. Tham og A. Kinnunen (2015). "The public sense of justice in Scandinavia: A study of attitudes towards punishments." European Journal of Criminology **12**(3): 19.

Bandyopadhyay, S., S. Bhattacharya, M. Koli og R. Sensarma (2012). Acquisitive Crime, Sentencing and Detection: An Analysis of England and Wales. Department of Economics Discussion Paper, University of Birmingham.

Barbarino, A. og G. Mastrobuoni (2014). "The Incapacitation Effect of Incarceration: Evidence from Several Italian Collective Pardons." American Economic Journal: Economic Policy **6**(1): 1-37.

Beccaria, C. (1819). An essay on crimes and punishments, Philip H. Nicklin.

Bentham, J. (1791). Panopticon or the inspection house.

Bhati, A. og C. G. Roman (2014). "Evaluating and Quantifying the Specific Deterrent Effects of DNA Databases." Evaluation Review **38**(1): 68-93.

Bieck, W. og D. A. Kessler (1977). "Response time analysis." Kansas City: Kansas City Police Department.

- Bilz, J. K. (2006). The effect of crime and punishment on social standing. Department of Psychology, Princeton University.
- Black, J. A. (2016). Understanding the Effectiveness of Incarceration on Juvenile Offending through a Systematic Review and Meta-Analysis: Do the "Get Tough" Policies Work? School of Criminal Justice. Florida, Nova Southeastern University. **PhD**.
- Bouchard, J. og J. S. Wong (2018). "Examining the Effects of Intensive Supervision and Aftercare Programs for At-Risk Youth: A Systematic Review and Meta-Analysis." International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology **62**(6): 1509-1534.
- Bouffard, J. A., N. Niebuhr og M. L. Exum (2017). "Examining Specific Deterrence Effects on DWI Among Serious Offenders." Crime & Delinquency **63**(14): 1923-1945.
- Braga, A., A. Papachristos og D. Hureau (2012). "Hot spots policing effects on crime." Campbell Systematic Reviews **8**(8): 1-96.
- Braga, A. A., D. Weisburd og B. Turchan (2018). "Focused deterrence strategies and crime control: An updated systematic review and meta-analysis of the empirical evidence." Criminology & Public Policy **17**(1): 205-250.
- Braga, A. A., B. C. Welsh og C. Schnell (2015). "Can policing disorder reduce crime? A systematic review and meta-analysis." Journal of Research in Crime and Delinquency **52**(4): 567-588.
- Buonanno, P. og G. Mastrobuoni (2012). "Police and crime: Evidence from dictated delays in centralized police hiring."
- Bushway, S. D. og E. G. Owens (2013). "Framing Punishment: Incarceration, Recommended Sentences, and Recidivism." The Journal of Law & Economics **56**(2): 301-331.
- Carlsmith, K. M. (2002). "Why do we punish?" Journal of Personality and Social Psychology **83**(2): 284-299.
- Carlsmith, K. M. (2006). "The roles of retribution and utility in determining punishment (Revised edition)." Journal of Experimental Social Psychology **42**: 437-451.
- Carlsmith, K. M., G. T. Daniel og T. D. Wilson (2008). "The paradoxical consequences of revenge." Journal of Personality and Social Psychology **95**(6): 1316-1324.
- Carlsmith, K. M. og J. M. Darley (2008). "Psychological Aspects of Retributive Justice." Advances in Experimental Social Psychology **40**.
- Caudy, M. S., M. S. Tillyer og R. Tillyer (2018). "A Gender-Specific Test of Differential Effectiveness and Moderators on Sanction Effects." Criminal Justice and Behavior **45**(7): 949-968.
- Chalfin, A. og J. McCrary (2017). "Criminal deterrence: A review of the literature." Journal of Economic Literature **55**(1): 5-48.
- Chalfin, A. og J. McCrary (2018). "Are US cities underpoliced? Theory and evidence." Review of Economics and Statistics **100**(1): 167-186.
- Cohen, A. og L. Einav (2003). "The effects of mandatory seat belt laws on driving behavior and traffic fatalities." Review of Economics and Statistics **85**(4): 828-843.
- Cohen, J. og J. Ludwig (2003). Policing crime guns. Evaluating gun policy: Effects on crime and violence. J. Cohen and P. J. Cook. **217**: 217-250.
- Corman, H. og H. N. Mocan (2000). "A time-series analysis of crime, deterrence, and drug abuse in New York City." American Economic Review **90**(3): 584-604.

- Damm, A. P., B. Ø. Larsen, H. S. Nielsen og M. Simonsen (2017). Lowering the minimum age of criminal responsibility: Consequences for juvenile crime and education.
- Darley, J. M., K. M. Carlsmith og P. H. Robinson (2000). "Incapacitation and Just Deserts as Motives for Punishment." Law and Human Behavior **24**(6): 659-683.
- De Montesquieu, C. (1989). Montesquieu: The spirit of the laws, Cambridge University Press.
- DeAngelo, G. og B. Hansen (2014). "Life and death in the fast lane: Police enforcement and traffic fatalities." American Economic Journal: Economic Policy **6**(2): 231-257.
- Depoorter, B. og S. Vanneste (2005). "Norms and enforcement: The case against copyright litigation." Or. L. Rev. **84**: 1127.
- Di Tella, R. og E. Schargrodsky (2004). "Do police reduce crime? Estimates using the allocation of police forces after a terrorist attack." American Economic Review **94**(1): 115-133.
- Doleac, J. L. (2017). "The effects of DNA databases on crime." American Economic Journal: Applied Economics **9**(1): 165-201.
- Doob, A. N. og J. Roberts (1988). Public Punitiveness and public knowledge of the facts: some Canadian surveys. Public attitudes to sentencing. N. Walker and M. Hough, Gower.
- Draca, M., S. Machin og R. Witt (2011). "Panic on the streets of london: Police, crime, and the july 2005 terror attacks." American Economic Review **101**(5): 2157-2181.
- Drapeau, A., A. Marchand og D. Beaulieu-Prévost (2012). Epidemiology of psychological distress. Mental illnesses-understanding, prediction and control, InTech.
- Durlauf, S. og D. Nagin (2011). "Imprisonment and crime. Can both be reduced?" Crime and Public Policy **10**: 13-54.
- Durlauf, S. N. og D. S. Nagin (2010). The deterrent effect of imprisonment. Controlling crime: Strategies and tradeoffs, University of Chicago Press: 43-94.
- Duwe, G. (2014). "To what extent does civil commitment reduce sexual recidivism? Estimating the selective incapacitation effects in Minnesota?" Journal of Criminal Justice **42**: 193-202.
- Dölling, D., H. Entorf, D. Hermann og T. Rupp (2009). "Is deterrence effective? Results of a meta-analysis of punishment." European Journal on Criminal Policy and Research **15**(1-2): 201-224.
- Eisner, M. (2001). "Modernization, self-control and lethal violence. The long-term dynamics of European homicide rates in theoretical perspective." British Journal of Criminology **41**(4): 618-638.
- Eisner, M. (2003). "Long-term historical trends in violent crime." Crime and Justice **30**: 83-142.
- Eisner, M. (2014). "From swords to words: Does macro-level change in self-control predict long-term variation in levels of homicide?" Crime and Justice **43**(1): 65-134.
- Elias, N. (2000). The Civilizing Process - Sociogenetic and Psychogenetic Investigations (Revised Edition). Oxford, Blackwell.
- Erez, E. og E. Bienkowska (1993). "Victim participation in proceedings and satisfaction with justice in the continental systems: The case of Poland." Journal of Criminal Justice **21**(1): 47-60.
- Erez, E. og P. Tontodonato (1992). "Victim participation in sentencing and satisfaction with justice." Justice Quarterly **9**(3): 393-417.
- Evans, W. N. og E. G. Owens (2007). "COPS and Crime." Journal of Public Economics **91**(1): 181-201.

- Felson, R. B. og P.-P. Pare (2008). "Gender and the victim's experience with the criminal justice system." Social Science Research **37**(1): 202-219.
- Fleury, R. E. (2002). "Missing voices: Patterns of battered women's satisfaction with the criminal legal system." Violence against women **8**(2): 181-205.
- Fowler, E. og M. C. Kurlychek (2018). "Drawing the Line: Empirical Recidivism Results From a Natural Experiment Raising the Age of Criminal Responsibility." Youth Violence and Juvenile Justice **16**(3): 263-278.
- Frazier, P. A. og B. Haney (1996). "Sexual assault cases in the legal system: Police, prosecutor, and victim perspectives." Law and Human Behavior **20**(6): 607-628.
- Frogner, L., H. Andershed, O. Lindberg og M. Johansson (2013). "Directed patrol for preventing city centre street violence in Sweden—a hot spot policing intervention." European Journal on Criminal Policy and Research **19**(4): 333-350.
- Garland, D. (2013). Punishment and social solidarity. The Sage handbook of punishment and society. J. S. Simon, Richard. Thousand Oaks, SAGE Publications Ltd.: 23-39.
- Gehrsitz, M. (2016). Speeding, Punishment, and Recidivism - Evidence from a Regression Discontinuity Design, City University of New York (CUNY).
- Goodman, G. S., E. P. Taub, D. P. Jones, P. England, L. K. Port, L. Rudy, L. Prado, J. E. Myers og G. B. Melton (1992). "Testifying in criminal court: Emotional effects on child sexual assault victims." Monographs of the Society for Research in Child Development: i-159.
- Grasmick, H. G. og G. J. Bryjak (1980). "The deterrent effect of perceived severity of punishment." Social forces **59**(2): 471-491.
- Grasmick, H. G. og D. E. Green (1980). "Legal punishment, social disapproval and internalization as inhibitors of illegal behavior." J. Crim. L. & Criminology **71**: 325.
- Gromet, D. M. og J. M. Darley (2006). "Resoration and Retribution: How Including Retributive Components Affects the Acceptability of Restorative Justice Procedures." Social Justice Research **19**(4).
- Gromet, D. M. og J. M. Darley (2009). "Punishment and beyond: Achieving Justice Through the Satisfaction of Multiple Goals." Law & Society Review **43**(1).
- Gromet, D. M., T. G. Okimoto, M. Wenzel og J. M. Darley (2012). "A Victim-Centered Approach to Justice? Victim Satisfaction Effects on Third-Party Punishments." Law and Human Behavior **36**(5): 375-389.
- Helland, E. og A. Tabarrok (2007). "Does three strikes deter? A nonparametric estimation." Journal of Human Resources **42**(2): 309-330.
- Herman, J. L. (2005). "Justice from the victim's perspective." Violence against women **11**(5): 571-602.
- Hjalmarsson, R. (2008). "Crime and expected punishment: Changes in perceptions at the age of criminal majority." American Law and Economics Review **11**(1): 209-248.
- Hobbes, T. (2016). Thomas Hobbes: Leviathan (Longman Library of Primary Sources in Philosophy), Routledge.
- Horyniaj, D., P. Dietze, S. Lenton, R. Alati, R. Bruno, A. Matthews, C. Breen og L. Burns (2017). "Trends in reports of driving following illicit drug consumption among regular drugs users in Australia, 2007-2013: Has random roadside drugtesting had a deterrent effect?" Accident Analysis and Prevention **104**: 146-155.
- Hyatt, J. M. og G. C. Barnes (2017). "An Experimental Evaluation of the Impact of Intensive Supervision on the Recidivism of High-Risk Probationers." Crime & Delinquency **63**(1): 3-38.

- Haas, N. E., J. W. d. Keijser og G. J. N. Bruinsma (2012). "Public support for vigilantism: an experimental study." Journal of Experimental Criminology **8**(4): 387-413.
- Haas, N. E., J. W. d. Keijser og G. J. N. Bruinsma (2014). "Public support for vigilantism, confidence in police and police responsiveness." Policing & Society **24**(2): 224-241.
- Indermauer, D., L. Roberts, C. Spiranovic, G. Mackenzie og K. Gelb (2012). "A matter of judgement: The effect of information and deliberation on public attitudes to punishment." Punishment & Society **14**(2): 147-165.
- Johnson, R. og S. Raphael (2012). "How Much Crime Reduction Does the Marginal Prisoner Buy?" Journal of Law and Economics **55**(2): 275-310.
- Justitsministeriets Forskningskontor (2011). Kartelsager, økonomisk kriminalitet og generalprævention.
- Jørgensen, T. T. (2010). Hot Spots: En effektevaluering af Københavns Politis særlige indsats mod vold i nattelivet. København, Justitsministeriets Forskningskontor.
- Jørgensen, T. T. (2016). Strengere straf - Mindre ny kriminalitet? En undersøgelse af effekten af strafsækpæls. J. Forskningskontor.
- Jørgensen, T. T., B. Kyvsgaard, A.-J. B. Pedersen og M. L. Pedersen (2012). Risikofaktorer, effektevalueringer og behandlingsprincipper: En forskningsoversigt. København, Justitsministeriets Forskningskontor.
- Jørgensen, T. T., B. Kyvsgaard, A.-J. B. Pedersen og M. L. Pedersen (2015). Præventive effekter af straf og andre tiltag over for lovovertrædere. En forskningsoversigt. København, Justitsministeriets Forskningskontor.
- Kerr, D. C., H. Bae og A. L. Koval (2018). "Oregon recreational marijuana legalization: Changes in undergraduates' marijuana use rates from 2008 to 2016." Psychology of Addictive Behaviors **32**(6): 670.
- Kerr, D. C., H. Bae, S. Phibbs og A. C. Kern (2017). "Changes in undergraduates' marijuana, heavy alcohol and cigarette use following legalization of recreational marijuana use in Oregon." Addiction **112**(11): 1992-2001.
- Kerr, W. C., C. Lui og Y. Ye (2018). "Trends and age, period and cohort effects for marijuana use prevalence in the 1984–2015 US National Alcohol Surveys." Addiction **113**(3): 473-481.
- Kleck, G. og J. Barnes (2008). "Deterrence and macro-level perceptions of punishment risks: Is there a "collective wisdom"?" Crime & Delinquency **59**(7): 1006-1035.
- Kleck, G. og J. Barnes (2014). "Do more police lead to more crime deterrence?" Crime & Delinquency **60**(5): 716-738.
- Kleck, G., B. Sever, S. Li og M. Gertz (2005). "The missing link in general deterrence research." Criminology **43**(3): 623-660.
- Klick, J. og A. Tabarrok (2005). "Using terror alert levels to estimate the effect of police on crime." The Journal of Law and Economics **48**(1): 267-279.
- Kovandzic, T. V., J. J. Sloan III og L. M. Vieraitis (2002). "Unintended consequences of politically popular sentencing policy: The homicide promoting effects of "three strikes" in US cities (1980–1999)." Criminology & Public Policy **1**(3): 399-424.
- Kruize, P. og D. W. M. Sorensen (2017). Det danske indbrudsniveau set fra et internationalt perspektiv. København, Det Kriminalpræventive Råd.
- Kunst, M. (2011). "PTSD symptom clusters, feelings of revenge, and perceptions of perpetrator punishment severity in victims of interpersonal violence." International journal of law and psychiatry **34**(5): 362-367.

- Kyvsgaard, B. (2018). Forebyggelse af indbrud: Forsøg med usynlig mærkning i Aarhus Kommune. København, Justitsministeriets Forskningskontor.
- Kyvsgaard, B. og M. Ø. Ribe (2018). Effekten af konfliktmægling for ofre, Justitsministeriets Forskningskontor.
- Kääriäinen, J. (2018). "Attitudes and public punishment preferences: Finnish results of Scandinavian sense of justice research." Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention **19**(2): 152-169.
- Laxminarayan, M. (2012). "Procedural justice and psychological effects of criminal proceedings: The moderating effect of offense type." Social Justice Research **25**(4): 390-405.
- Laxminarayan, M. (2013). "The effect of retributive and restorative sentencing on psychological effects of criminal proceedings." Journal of Interpersonal Violence **28**(5): 938-955.
- Lee, C.-B. og R. H. C. Teske Jr. (2015). "Specific Deterrence, Community Context, and Drunk Driving: An Event History Analysis." International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology **59**(3): 230-258.
- Lee, D. S. og J. McCrary (2017). The deterrence effect of prison: Dynamic theory and evidence. Regression Discontinuity Designs: Theory and Applications, Emerald Publishing Limited: 73-146.
- Lee, J., B.-J. Park og C. Lee (2018). "Deterrent effects of demerit points and license sanctions on drivers' traffic law violations using a propotional hazard model." Accident Analysis and Prevention **113**: 279-286.
- Legge, J. S. og J. Park (1994). "POLICIES TO REDUCE ALCOHOL-IMPAIRED DRIVING: EVALUATING ELEMENTS OF DETERRENCE." Social Science Quarterly.
- Levitt, S. D. (1996). "The effect of prison population size on crime rates: evidence from prison overcrowding litigation." Quarterly Journal of Economics.
- Levitt, S. D. (1998). "Juvenile crime and punishment." Journal of Political Economy **106**(6): 1156-1185.
- Liedka, R. V., A. M. Piehl og B. Useem (2006). "The crime-control effect of incarceration: does scale matter?" Criminology & Public Policy **5**(2): 245-276.
- Lim, H., H. Lee og S. J. Cuvelier (2010). "The impact of police levels on crime rates: A systematic analysis of methods and statistics in existing studies." Pacific Journal of Police & Criminal Justice **8**(1): 49-82.
- Lin, M.-J. (2009). "More police, less crime: Evidence from US state data." International Review of Law and Economics **29**(2): 73-80.
- Lindström, P. (2011). Fler poliser-färre brott?, Linnaeus University.
- Lindström, P. (2013). "More police—less crime? The relationship between police levels and residential burglary in Sweden." The Police Journal **86**(4): 321-339.
- Lochner, L. (2007). "Individual perceptions of the criminal justice system." American Economic Review **97**(1): 444-460.
- Lofstrom, M. og S. Raphael (2013). Incarceration and crime: evidence from California's realignment sentencing reform, Working Paper.
- Loughran, T. A., R. Brame, J. Fagan, A. R. Piquero, E. P. Mulvey og C. A. Schubert (2015). Studying Deterrence Among High-Risk Adolescents. U. S. D. o. Justice, OJJDP.
- Loughran, T. A., R. Paternoster og D. Weiss (2012). "Hyperbolic time discounting, offender time preferences and deterrence." Journal of Quantitative Criminology **28**(4): 607-628.

- Loughran, T. A., G. Pogarsky, A. R. Piquero og R. Paternoster (2012). "Re-examining the functional form of the certainty effect in deterrence theory." Justice Quarterly **29**(5): 712-741.
- Machin, S. og O. Marie (2011). "Crime and police resources: The street crime initiative." Journal of the European Economic Association **9**(4): 678-701.
- MacKenzie, D. L. og D. P. Farrington (2015). "Preventing future offending of delinquents and offenders: what have we learned from experiments and meta-analysis?" Journal of Experimental Criminology **11**: 565-595.
- Males, M. og D. Macallair (1999). "Striking out: The failure of California's three strikes and you're out law." Stan. L. & Pol'y Rev. **11**: 65.
- Marie, O. (2015). Early Release from Prison Electronic Monitoring and Recidivism: A Tale og Two Discontinuities - Working paper, forthcoming, Maastricht University
London School of Economic
- Marklund, F. og S. Merenius (2014). Brotsförebyggande polisarbete i "hot spots". Stockholm, Brotsförebyggande rådet.
- Marvell, T. B. og C. E. Moody (1996). "Specification problems, police levels, and crime rates." Criminology **34**(4): 609-646.
- Marvell, T. B. og C. E. Moody (2001). "The lethal effects of three-strikes laws." The Journal of Legal Studies **30**(1): 89-106.
- Matsueda, R. L., D. A. Kreager og D. Huizinga (2006). "Deterring delinquents: A rational choice model of theft and violence." American Sociological Review **71**(1): 95-122.
- McClelland, K. A. og G. P. Alpert (1985). "Factor analysis applied to magnitude estimates of punishment seriousness: Patterns of individual differences." Journal of Quantitative Criminology **1**(3): 307-318.
- McDowall, D., C. Loftin og B. Wiersema (1992). "Comparative Study of the Preventive Effects of Mandatory Sentencing Laws for Gun Crimes." J. Crim. L. & Criminology **83**: 378.
- Mears, D. P. og J. C. Cochran (2018). "Progressively Tougher Sanctioning and Recidivism: Assessing the Effects of Different Types of Sanctions." Journal of Research in Crime & Delinquency **55**(2): 194-241.
- Mears, D. P., J. C. Cochran, W. D. Bales og A. Bhati (2016). "Recidivism and Time Served in Prison." Journal of Criminal Law and Criminology **106**(1).
- Mello, S. (2019). "More COPS, less crime." Journal of Public Economics **172**: 174-200.
- Miller, A. M., R. Rosenman og B. W. Cowan (2017). "Recreational marijuana legalization and college student use: Early evidence." SSM-population health **3**: 649-657.
- Mitchell, O., J. C. Cochran, D. P. Mears og W. D. Bales (2017). "Examining Prison Effects on Recidivism: A Regression Discontinuity Approach." Justice Quarterly **34**(4): 571-596.
- Moody, C. E., T. B. Marvell og R. J. Kaminski (2002). "Unintended consequences: three-strikes laws and the murders of police officers." Natl Inst Justice **1**: 1-33.
- Muchembled, R. (2012). A history of violence: From the end of the Middle Ages to the present, Polity.
- Nagin, D. (2018). Deterrent Effects of the Certainty and Severity of Punishment. Deterrence, Choice, and Crime - Contemporary Perspectives. D. C. Nagin, Francis T and C. L. Jonson. New York, NY, Routledge. **23**: 157-186.
- Nagin, D. S. (1998). "Criminal deterrence research at the outset of the twenty-first century." Crime and Justice **23**: 1-42.

- Nagin, D. S. (2013). "Deterrence: A Review of the Evidence by a Criminologist for Economics " The Annual Review of Economics **5**(83): 83-105.
- Nagin, D. S. og G. Pogarsky (2001). "Integrating celerity, impulsivity, and extralegal sanction threats into a model of general deterrence: Theory and evidence." Criminology **39**(4): 865-892.
- Nagin, D. S. og G. Pogarsky (2004). "Time and punishment: Delayed consequences and criminal behavior." Journal of Quantitative Criminology **20**(4): 295-317.
- Nagin, D. S., R. M. Solow og C. Lum (2015). "Deterrence, criminal opportunities, and police." Criminology **53**(1): 74-100.
- Netterstrøm, J. B. (2017). "Criminalization of Homicide in Early Modern Denmark (16th–17th Centuries)." Scandinavian Journal of History **42**(4): 459-475.
- Okimoto, T. G. og M. Wenzel (2011). "Third-party punishment and symbolic intragroup status." Journal of Experimental Social Psychology **47**(4): 709-718.
- Olaussen, L. P. (2013). Hva synes folk om straffenivået? En empirisk undersøkelse. Oslo, Novus forlag.
- Orth, U. (2002). "Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings." Social Justice Research **15**(4): 313-325.
- Orth, U. (2003). "Punishment goals of crime victims." Law and Human Behavior **27**(2): 173-186.
- Orth, U. (2004). "Does perpetrator punishment satisfy victims' feelings of revenge?" Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression **30**(1): 62-70.
- Pacula, R. L. og R. Smart (2017). "Medical marijuana and marijuana legalization." Annual review of clinical psychology **13**: 397-419.
- Park, M., N. Perez, W. G. Jennings og A. R. Gover (2016). "A preliminary examination of the role of deterrence and target hardening on future recidivism among burglar in South Korea." Security Journal **30**(3): 903-921.
- Paternoster, R. (1987). "The Deterrent Effect of the Perceived Certainty and Severity of Punishment: A Review of the Evidence and Issues." **4**(2): 173-217.
- Paternoster, R. (2010). "How much do we really know about criminal deterrence?" The journal of criminal law and criminology: 765-824.
- Pedersen, M. L. (2018). Selvrapportering - en introduktion til undersøgelsesmetoden. Metoder i kriminologi. M. H. Jacobsen, Hans Reitzels Forlag: 85-111.
- Pickett, J. T. og T. Baker (2017). "Punishment and solidarity? An experimental test of the educative-moralizing effects of legal sanctions." Journal of Experimental Criminology **13**: 217-240.
- Poutvaara, P. og M. Priks (2006). "Hooliganism in the Shadow of a Terrorist Attack and the Tsunami: Do Police Reduce Group Violence?" Unpublished manuscript, Department of Economics, University of Helsinki, Finland.
- Pratt, T. C. og F. T. Cullen (2005). "Assessing macro-level predictors and theories of crime: A meta-analysis." Crime and Justice **32**: 373-450.
- Pratt, T. C., F. T. Cullen, K. R. Blevins, L. E. Daigle og T. D. Madensen (2006). "The empirical status of deterrence theory: A meta-analysis." Taking stock: The status of criminological theory **15**: 367-396.
- Pratt, T. C. og J. J. Turanovic (2018). Celerity and deterrence. Deterrence, Choice, and Crime, Volume 23. Routledge: 197-220.

Quas, J. A., G. S. Goodman, S. Ghetti, K. W. Alexander, R. Edelstein, A. D. Redlich, I. M. Cordon, D. P. Jones og J. J. Haugaard (2005). "Childhood sexual assault victims: Long-term outcomes after testifying in criminal court." Monographs of the Society for Research in Child Development: i-139.

Raffnsøe, S., M. Gudmand-Høyer og M. Thaning (2008). Foucault. Frederiksberg, Samfundslitteratur.

Regehr, C., R. Alaggia, L. Lambert og M. Saini (2008). "Victims of sexual violence in the Canadian criminal courts." Victims and Offenders 3(1): 99-113.

Rhodes, W., G. G. Gaes, R. Kling og C. Cutler (2018). "Relationship Between Prison Length of Stay and Recidivism: A Study Using Regression Discontinuity and Instrumental Variables With Multiple Break Points." Criminology & Public Policy 17(3).

Ristovski, A. og E. H. Wertheim (2005). "Investigation of compensation source, trait empathy, satisfaction with outcome and forgiveness in the criminal context." Australian Psychologist 40(1): 63-69.

Roberts, J. V. (2003). "Public Opinion and Mandatory Sentencing. A Review of International Findings." Criminal Justice and Behavior 30(4): 483-508.

Roberts, J. V. og L. J. Stalans (2004). "Restorative Sentencing: Exploring the Views of the Public." Social Justice Research 17(3).

Robinson, P. H., S. E. Jackowitz og D. M. Bartels (2012). "Extralegal punishment factors: A study of forgiveness, hardship, good deeds, apology, remorse, and other such discretionary factors in assessing criminal punishment." Vand. L. Rev. 65: 737.

Rosenthal, R. (1979). "The file drawer problem and tolerance for null results." Psychological bulletin 86(3): 638.

Ruback, R. B., A. C. Cares og S. N. Hoskins (2008). "Crime victims' perceptions of restitution: The importance of payment and understanding." Violence and Victims 23(6): 697-710.

Ryberg, J. (2006). Retsfølelsen: en bog om straf og etik, Roskilde Universitetsforlag.

Raaijmakers, E. A. C., T. A. Loughran, J. W. d. Keijser, P. Nieuwbeerta og A. J. E. Dirkzwager (2017). "Exploring the Relationship between Subjectively Experienced Severity of Imprisonment and Recidivism: A Neglected Element in Testing Deterrence Theory." Journal of Research in Crime & Delinquency 54(1): 3-28.

Sas, L. D., P. Hurley, A. Hatch, S. Malla og T. Dick (1993). Three years after the verdict: A longitudinal study of the social and psychological adjustment of child witnesses referred to the child witness project. London Family Court Clinic. Child Witness Project, London, Ont.: Child Witness Project, London Family Court Clinic.

Schadt, A. M. og M. DeLisi (2007). "Is vigilantism on your mind? An exploratory study of nuance and contradiction in student death penalty opinion." Criminal Justice Studies 20(3): 255-268.

Scherg, R. H., M. Munkøe og M. Hansen (2016). Usynlig mærkningsspray - Evalueret af forsøg med usynlig mærkningsspray til forebyggelse af røveri i detailhandlen, Rigspolitiet.

Shepherd, J. M. (2002). "Fear of the first strike: The full deterrent effect of California's two-and three-strikes legislation." The Journal of Legal Studies 31(1): 159-201.

Sherman, L. W., D. P. Farrington, B. C. Welsh og D. L. MacKenzie (2002). Evidence-Based Crime Prevention. London, Routledge.

Simpson, S., M. Rorie, M. E. Alper, N. Schell-Busey, W. Laufer og N. C. Smith (2014). "Corporate crime deterrence: A systematic review." Campbell Systematic Reviews 10(4).

Smale, G. og H. Spickenheuer (1979). "Feelings of guilt and need for retaliation in victims of serious crimes against property and persons." Victimology: An International Journal 4(1): 75-85.

Smart, R. og R. L. Pacula (2019). "Early evidence of the impact of cannabis legalization on cannabis use, cannabis use disorder, and the use of other substances: Findings from state policy evaluations." The American journal of drug and alcohol abuse **45**(6): 644-663.

Spelman, W. og D. K. Brown (1981). Calling the police: Citizen reporting of serious crime, Police executive research Forum Washington, DC.

Stolzenberg, L. og S. J. D'alessio (1997). ""Three strikes and you're out": The impact of California's new mandatory sentencing law on serious crime rates." Crime & Delinquency **43**(4): 457-469.

Strelan, P., C. Di Fiore og J. W. V. Prooijen (2017). "The empowering effect of punishment on forgiveness." European Journal of Social Psychology **47**(4): 472-487.

Strelan, P. og J. W. van Prooijen (2013). "Retribution and forgiveness: The healing effects of punishing for just deserts." European Journal of Social Psychology **43**(6): 544-553.

Tahamont, S. og A. Chalfin (2016). The Effect of Prisons on Crime. The Oxford Handbook of Prisons and Imprisonment.

Tavares, A. F., S. M. Mendes og C. S. Costa (2008). "The impact of deterrence policies on reckless driving: the case of Portugal." European Journal on Criminal Policy and Research **14**(4): 417-429.

Tonry, M. (2009). "The mostly unintended effects of mandatory penalties: Two centuries of consistent findings." Crime and Justice **38**(1): 65-114.

Tontodonato, P. og E. Erez (1994). "Crime, punishment, and victim distress." International Review of Victimology **3**(1-2): 33-55.

Trevena, J. og D. Weatherburn (2015). "Does the first prison sentence reduce the risk of further offending?" BOCSAR NSW Crime and Justice Bulletins: 16.

Trolle, J. (1945). Syv måneder uden politi, Busck.

Uchida, C. D., M. Swatt, J. Schnobrich-Davis, C. Connor, M. Shutinya og D. Wagner (2018). "A Randomized Control Trial of a Targeted High-Risk Offender Program Across Three Jurisdiction." Police Quarterly: 1-25.

Vanfraechem, I. og D. Bolívar (2015). Restorative justice and victims of crime. Victims and Restorative Justice. I. Vanfraechem, D. Bolívar and I. Aertsen. Milton Park, Routledge.

Veiby, J. og N. D. Hansen (2017). "Den rette retsfølelse." Evidens.

Vollaard, B. (2005). Police numbers up, crime rates down. The effect of police on crime in the Netherlands, 1996-2003, University Library of Munich, Germany.

Vollaard, B. og J. Hamed (2012). "Why the police have an effect on violent crime after all: evidence from the British Crime Survey." The Journal of Law and Economics **55**(4): 901-924.

Vollaard, B. og P. Koning (2009). "The effect of police on crime, disorder and victim precaution. Evidence from a Dutch victimization survey." International Review of Law and Economics **29**(4): 336-348.

von Hirsch, A., A. E. Bottoms, E. Burney og P. O. Wikstrom (1999). Criminal Deterrence and Sentence Severity: An Analysis of Recent Research, Institute of Criminology at The University of Cambridge.

Wagenaar, A. C. og M. M. Maldonado-Molina (2007). "Effects of drivers' license suspension policies on alcohol-related crash involvement: long-term follow-up in forty-six states." Alcoholism: Clinical and Experimental Research **31**(8): 1399-1406.

Walker, N. (1981). "The Ultimate Justification: Varieties of the Expressive Theory of Punishment." Crime, Proof and Punishment: Essays in Memory of Sir Rupert Cross (ed. CFH Tapper). London: Butterworths.

- Walker, N. og C. Marsh (1984). "Do sentences affect public disapproval?" The British journal of criminology **24**(1): 27-48.
- Watson, B., V. Siskind, J. J. Fleiter, A. Watson og D. Soole (2015). "Assessing specific deterrence effects of increased speeding penalties using four measures of recidivism." Accident Analysis and Prevention **84**: 27-37.
- Wermink, H., P. Nieuwbeerta, A. Ramakers og J. W. d. Keijser (2018). "Short-Term Effects of Imprisonment Length on Recidivism in the Netherlands." Crime & Delinquency **64**(8): 1057-1093.
- Wilson, D. B., D. Weisburd og D. McClure (2011). "Use of DNA testing in police investigative work for increasing offender identification, arrest, conviction and case clearance." Campbell Systematic Reviews **7**(1): 1-53.
- Zane, S. N., B. C. Welsh og D. P. Mears (2016). "Juvenile Transfer and the Specific Deterrence Hypothesis." Criminology & Public Policy **15**(3).
- Zehr, H. (2008). Genoprettende ret - en lille bog om ret, uret og retfærdighed. København, Akademisk Forlag.
- Zettler, H. R., R. G. Morris, A. R. Piquero og S. M. Cardwell (2015). "Assessing the Celerity of Arrest on 3-Year Recidivism Patterns in a Sample of Criminal Defendants." Journal of Criminal Justice **43**: 428-436.
- Zimring, F. E., G. Hawkins og S. Kamin (2001). "Punishment and Democracy." New York: Oxford University.

Virkninger af straf over for gerningsmænd,
befolkning og ofre – Et litteraturstudie

Forfatter

Tine Fuglsang, Mikkøl Møller Okholm og Maltbe
Øland Ribe

Dato

Maj 2020

Justitsministeriet
Slotsholmsgade 10
1216 København K

Telefon

72 26 84 00

Email

jm@jm.dk

ISBN

978-87-93469-34-1